תלמוד בבלי · אחרונים · פתח עינים · סדר מועד

פתח עינים על שבת

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

פתח עינים על שבת

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/פתח-עינים-על-שבת/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ד. 5
דף ט. 10
דף י. 11
דף י. 14
דף יא. 16
דף יב. 16
דף יב. 16
דף יג. 17
דף יג. 20
דף טו. 21
דף כ. 21
דף כא. 21
דף כב. 22
דף כג. 23
דף כה. 23
דף ל. 24
דף ל. 26
דף לא. 28
דף לא. 32
דף לב. 35
דף לב. 38
דף לג. 43
דף לג. 44
דף לד. 50
דף מט. 51
דף נ. 57
דף נא. 58
דף נא. 58
דף נג. 59
דף נד. 59
דף נה. 60
דף נה. 66
דף נו. 78
דף נט. 82
דף סב. 82
דף סב. 83
דף סג. 83
דף סד. 84
דף סד. 85
דף סו. 85
דף סז. 86
דף סט. 86
דף סט. 86
דף ע. 87
דף עג. 87
דף עד. 87
דף עה. 87
דף עז. 88
דף פא. 88
דף פב. 89
דף פג. 89
דף פו. 89
דף פז. 89
דף פח. 89
דף פט. 90
דף פט. 90
דף צב. 91
דף צה. 93
דף צו. 93
דף צז. 93
דף קב. 94
דף קד. 94

דף קה. 95
דף קה: 95
דף קו. 95
דף קז: 96
דף קח. 96
דף קח: 96
דף קט. 96
דף קי. 97
דף קיא. 97
דף קיב: 98
דף קיג: 98
דף קטו. 98
דף קיז: 98
דף קיח. 99
דף קיח: 99
דף קיט. 103
דף קיט: 104
דף קכ. 105
דף קכד. 106
דף קכה: 106
דף קכז: 106
דף קל. 106
דף קל: 107
דף קלא: 107
דף קלט. 107
דף קמ: 107
דף קמה: 108
דף קמו. 108
דף קמז: 108
דף קמט: 109
דף קנ. 110
דף קנ: 110
דף קנא: 110
דף קנב. 110
דף קנב: 113
דף קנג. 113
דף קנה: 113
דף קנו. 114
דף קנו: 114
דף קנז. 114

דף ד.

בעי רב ביבי הדביק פת בתנור וכו' מתקיף לה רב ששת וכי אומרים לאדם חטוא בשביל שיזכה חבירך וכו'. התוס' ד"ה וכי הקשו ממ"ש בערובין דף ל"ב ניחא ליה לחבר דלעביד איסורא קלילא ולא לעביד ע"ה איסורא רבה ותירצו דהתם הוא הגורם וההיא דמי שחציו עבד וכו' שאני פו"ר דמצוה רבה היא ועי"ל דדוקא היכא דפשע קאמר וכי אומר' לאדם חטוא וגבי שפחה חציה בת חורין דמי לאונס וגם הוי כמצוה דרבים זהו תורף דברי התוס' בקצ"ר אמיץ וכן כתבו בעירובין שם עיין בדבריהם באורך ובפסקי תוספות הכא והתם לא הוזכר אלא הא דבפשע אין אומרים חטוא וכו' וכ"כ התוס' ריש חגיגה ע"ש וגיטין דף מ"א ע"ב ע"ש .

אמנם זאת מצאנו להרשב"א בתשובה הביאה מרן בית יוסף א"ח סוף סי' ש"ו דנשאל במי שהוציאו בתו בחזקה מביתו להוציאה מכלל ישראל אם מותר לילך בשבת וכו' והשיב שאין דוחין שבת על הצלה מהעבירות לפי שאמרו אין אומרים לאדם חטוא וכו' ואף אסורא זוטא לא שרינן וכו' דע"כ לא אמרו ניחא לחבר וכו' אלא כשאותו איסור בא לע"ה על ידי חבר וכו' עכ"ל וכתב עלה מרן ז"ל דלפום שינויי דהתוס' להההיא דמי שחציו עבד וכו' דכופין רבו וכו' שהוא מצוה רבה אין לך מצוה רבה כזו ואם לשינויא דפשע וכו' הכא לא פשעה וכו' ע"ש בבית יוסף באורך ומוכח דהרשב"א לא סבר כהני שינויי דהתוס'. וכן מתבאר מחידושיו למכילתין בסוגיין דמייתי שינויא דמצוה רבה וכתב ולי נראה דשאני התם דכיון דחציו בן חורין לית ביה משום צד חירות וההיא אמתא דהוו עבדי בה איסורא משום שהרבים היו נכשלים בה התירו לו לשחררה וכפוהו עכ"ל והכא גילה דעתו דלא נחה דעתו בהך שינויא דפו"ר מצוה רבה. גם לא בא בפיו תירוץ דדוקא היכא דפשע וכו' משמע דאינו רוצה בקיומו ומש"ה סתם הפתח בתשובה הנז'. אמנם מרן מסתמיך ואזיל על רבותינו בעלי התוס' דבכמה דוכתי עבידי דמשנ"ו רבנן הני שינויי:

אכן שינויא דמצוה דרבים אלימא ואומרים לאדם חטוא ורבים השב מעון החזיק בה הרשב"א לא יוכל לשלחה מכח ההיא אמתא וכיוצא בה והכי מסיק בחידושיו בסוגיין כמדובר. ומזה יקשה לכאורה על מ"ש הרב מהריב"ל בתשובותיו ח"ד סי' ד' שהביא תשובת הרשב"א סי' תשנ"ה דמי שנשבע שלא לשחוק ובא לישאל כי ירא שיתקפנו יצרו וכשהוא שוח"ק עובר על השבועה אין נזקקין לו דהשוחק עובר עבירה ואין אומרים לאדם לעשות עבירה קטנה כדי שלא יעשה חבירו עבירה גדולה והקשה מהריב"ל דהרי בההיא אמתא כפו רבה לשחררה כי היכי דלא לעבדו איסור' וכתב מהריב"ל בישוב

קושיתו הנז' וז"ל אין להביא ראיה מההיא שמעתתא כלל דכתב הר"ן דלאו עשה גמור הוא ועוד יש לחלק ולומר דשאני הכא דהוי בקום עשה דעבדינן מעשה להתיר והתם הוי בשב ואל תעשה שלא יקיים מ"ע כדי שלא יבואו רבים לידי חטא וכו' ואיברא דיש פנים לומר דהמשחרר עבדו הוי בקום עשה דכתב ליה גיטא דחרותא ומי שיעיין בדברי התוס' ימצא סמך דלא הוי קום עשה דעיקר המצוה הוא לעבוך בהם ומניעת העבודה הוי בשב ואל תעשה עכ"ל ולפי האמור מאי קשיא ליה למהריב"ל מההיא אמתא הרי הדבר מפורש בתוס' בסוגיין ובשאר דוכתי דהוי כמצוה דרבים ולא היה צריך מהריב"ל לכל מ"ש. וכן ראיתי להרב שער המלך בריש חידושיו להלכות שבועות דף ב' מספרו שכתב ובעיקר קושית מהריב"ל אשתמיטתיי' דברי התוס' בעירובין דהוי"ל כמצוה דרבים וכו' עיי"ש ויש להרגיש קצת עליו דהוי"ל לאתויי שכ"כ הרשב"א בחידושי גיטין על דף ל"ח וז"ל אלא הכא מצוה דרבים שאני ולאפרושי רבים מאסורא נמי עדיף ושרי עכ"ל ומאחר דמהריב"ל עסיק ואתי על תשובת הרשב"א ומותיב עלה איך לא שלטו מאור עיניו במ"ש הרשב"א עצמו בחידושי גיטין. וכן ראיתי להרב החסיד מהר"י אלגאזי בספר הבהיר שארית יעקב פ' שמיני דף י"ו שתירץ כן לקושית הריב"ל הנז' והזכיר דברי הרשב"א בחידושיו ע"ש:

ומידי עוברי לדבריהם דרבנן הרב שארית יעקב והרב שער המלך הנה אשו"ר אשתפוך חמימי קבא דקשית"א על דברי מהריב"ל הנז' איכו השתא אשקוטה ואביטה מ"ש על חילוק מהריב"ל בין קום עשה לשב ואל תעשה ואמר מר דשחרור חשיב שב וא"ת ויש סמך מדברי התוס' והרב שארית יעקב דף י"ו ע"ג הביא דברי התוס' בסוגית השולח דף ל"ח ד"ה כל המשחרר שכתבו והא דאמרינן לקמן במי שאמר בשעת מיתתו פ' שפחתי אל ישתעבדו בה ומסיק דאי אמר לשון שחרור כופין היורשין לכתוב גט שחרור התם כיון דאין היורשים רשאים להשתעבד בה משום מצוה לקיים דברי המת לא קרינן בה לעולם בהם תעבודו ומשום דנתינה דגט לחודיה ליכא איסור עשה ועל דבריהם אלו סמך מהריב"ל ומשמע ליה למהריב"ל שכונתם דעיקר מצות לעולם בהם תעבודו הוא להשתעבד וכיון דאינם רשאים משום מצוה לקיים דברי המת בקום עשה טפי עדיף שלא להשתעבד בשב וא"ת ולפי שיקשה דהאיכא גט על כן כתבו דנתינת הגט אין בו איסור עשה וכו' אך יש לפרש דברי התוס' דכיון דאמר שחררוה יצאת לחירות ואין רשאים היורשים להשתעבד אלא דמעוכבת גט שחרור ומשום מצוה לקיים דברי המת נותנים לה גט שחרור וכו' ואם כונתם כמהריב"ל מה הקשו עוד התוס' מחציו ב"ח שכופין רבו ותירצו משום מצוה רבה והא כבר כתבו דשחרור אינו אלא בשב וא"ת ואפילו משום

מצוה לקיים דברי המת דחינן ליה בשב וא"ת עכ"ל הרב שארית יעקב בקצור. וגם הרב שער המלך הביא דברי התוס' הנז' וכתב שעליהם כיוין מהריב"ל ואין כן כונת התוס' רק היכא שאינם יכולים להשתעבד ולדברי מהריב"ל מאי מקשו התוס' שם פרק השולח סוף (ניטין דף מ"א) וכי אומרים לאדם חטוא דהכי אמר פ"ק דשבת גבי הדביק פת וכו' ומאי מקשו התם הוי קום עשה משא"כ הכא דהוי שב וא"ת אלא ודאי כמ"ש ומהתימא על הרב איך לא ראה דברי התוס' הנז' עכ"ד:

ויש להעיר על הרבנים הנז' דהו"ל לאתויי דברי הרשב"א שם דף ל"ח שכתב משם התוס' כמ"ש הרב שארית יעקב וכמו שנראה דפירשם ג"כ הרב שער המלך דשאני התם דכיון דאמר שחררוה יצאת לחירות ואין רשאין להשתעבד והיא מעוכבת גט שחרור ומשום מצוה לקיים דברי המת נותנין גט שחרור. ודברי הרשב"א משם התוס' הן הן הדברים שכתב הרב שארית יעקב בכונת התוספות ממש וכמו שכתב הרב שער המלך. וביותר יקשה דמהריב"ל על הרשב"א קאי. ועוד יש להעיר על הרב שער המלך דאמאי לא הקשה על מהריב"ל מסוף דיבור הנז' עצמו שכתב וחציו בן חורין דכופין רבו התם משום דאיכא מצוה רבה ומאי מקשו הרי לדעת מהריב"ל הוי שב וא"ת כמ"ש הרב שארית יעקב. ועוד אבא אעי"ר על השה"ם דבדיבור תוס' דדף מ"א כתבו דשפחה חציה שפחה הוי כמצוה דרבים וא"כ אחר זה שבא לתרץ קושית מהריב"ל אמאי הוצרך להביא דברי התוס' דעירובין והלא בדברי התוס' דהשולח דדף מ"א כתוב כן כאשר יראה הרואה:

ועוד אני תמיה על הרבנים הנז' דערכו מלחמתם על הרב מהריב"ל ולא ראו דברי מהריב"ל עצמו בחידושי גיטין שכתב על דברי התוס' הנז' דדף ל"ח וז"ל איכא למידק במאי דכתבי כיון דאין היורשין רשאין להשתעבד בה משום מצוה לקיים דברי המת. ואמאי מבטלין מצות לעולם בהם תעבודו משום מצוה לקיים דברי המת. ובודאי דהך קושיא הוקשה להם לתוס' וכל עצמם אינו אלא לתרץ זאת הקושיא והקושיא במקומה עומדת. והם כתבו דמשום נתינת הגט לחוד ליכא איסור עשה וכונתם דמשו"ה כופין לתת גט משום מלד"ה לפי שאין עוברין בנתינת הגט מצות תעבודו משמע דאם היו עוברין אין משחררין משום מצוה לקיים דברי המת ואיך כתבו דאין היורשים רשאין להשתעבד משום מצוה לקיים דברי המת והרי כשנמנעים לשעבד עוברים מצות תעבודו ואם היו אומרים דאין רשאין להשתעבד משום דכיון דאמר שחררוה וכו' יצאת לחירות וכו' לק"מ ואפשר דמאי דכתיב משום מצוה לקיים דברי המת ט"ס הוא וכן משמע מחידושי הרשב"א שכתב והקשו התו' וכו' וכי אמרינן מצוה לקיים דברי המת לעבור עשה וכו' ותירצו כיון דאמר שחררוה יצאת לחירות וכו' עכ"ל עיניך הרואות דהוא

הפך מ"ש הרב שארית יעקב בעד מהריב"ל שהבין בתוס' דמשום מלד"ה אינם רשאים להשתעבד. ומ"ש הרב שארית יעקב בכונת התוס' הן הן דברי מהריב"ל כמבואר והכריח הדבר מדקדוק התוס' כמבואר והוא ש"ר המסכי"ם לדברי הרב שער המלך כאשר למראה עינים עיניך הרואות. ולפום מאי דהעלו הרבנים הנז' בכונת מהריב"ל מלבד מה שהקשו עליו קושיות חזקות עוד אחרת היתה דנמצאו דבריו סתרא"י נינהו מ"ש בתשו' למ"ש בחידושיו והנך רואה:

ואשר אני בעניותי אחזה בכונת דברי מהריב"ל אשר יאמר כי הוא זה דודאי גם מהריב"ל מפרש דברי התוס' כמ"ש הרב שארית יעקב והרב שער המלך וכמ"ש הרשב"א בשם התוס' ודבריו בחידושיו הן הן עדיו. אמנם כונת הרב מהריב"ל דרבותינו להציל רבים לבלתי יחטאו אלימי לאפקועיה שעבודיה ותו אין רשאי להשתעבד דכבר קדמוהו רבנן יושבי נטעים וגדרה לסלק שעבודו אשר כח בהם שלא יבואו רבים לידי חטא דבשב וא"ת דוחים העשה דלעולם בהם תעבודו. ובכן נמצאת מעוכבת גט שחרור וכותבים גיטה ואינם עוברים העשה מאחר שאין יכולים לשעבדה בגזרת עירין משום אפרושי מאיסורא הן רבים והוי ממש מעין דוגמא שכתבו התוס' דכבר יצאת לחירות כשאמר מורישם שחררוה ואין יכולים להשתעבד כותבים גט שחרור דתו ליכא לעולם בהם תעבודו ומייתי שפיר מהתוס' ואין כונת מהריב"ל דלעולם בהם תעבודו אזיל משום מצוה לקיים דברי המת דהוא בשב וא"ת ובהא סגי דזה לא ניתן ליאמר להפקיע עשה של תורה משום מלד"ה. אלא כונתו דרז"ל הם רשאים להפקיע העשה בשביל שלא יחטאו רבים משום דהוי בשב וא"ת וכדמייתי הרב מהריב"ל שם ראיה דמבטלינן שופר ולולב כדי שלא יבואו לידי חילול שבת ונמצא דגם מהריב"ל מודה דטעם ההיא אמתא להציל רבים כמ"ש התוס' שם פרק השולח ובסוגיין ובערובין אלא דסבר מהריב"ל דרבים לחוד לא סגי ובעי דליהוי בשב וא"ת וכדמייתי משופר ולולב ומפורש בדברי מהריב"ל וז"ל והתם הוי בשב וא"ת שלא יקיים מ"ע כדי שלא יבואו רבים לידי חטא וראיה לדבר מההיא דתקיעת שופר ונטילת לולב וכו' ע"ש הא למדת דתרתי בעי טעמא רבא לדחות העשה ושיהיה בשב וא"ת. אבל לא עלה על לב מהריב"ל דמקרי שב וא"ת והא לחוד סגי כאשר תפסו דבריו הרב שארית יעקב והשה"ם ועפ"ז נתישבו תיוהי וקיוהי ותמיהי הרב שארית יעקב על מהריב"ל רובם ככולם וגם הרב מהריב"ל לא נעלם ממנו האי טעמא דרבים שמפורש בתוס' בכמה מקומות וחידושי הרשב"א אלא דחדית לן דהוי בשב וא"ת. ומעתה אזדא ליה מה שהקשה הרב שארית יעקב והשה"ם שאין כונת התוס' כמהריב"ל ומה שהקשה השה"ם מתוס' פרק השולח דדף מ"א ומה שהקשה הרב שארית

יעקב מסוגית פרק שלשה שאכלו וממה שהקשו התוס' בדיבור עצמו מחציו עבד. ומאי דמסקי הרב שארית [יעקב] והרב שער המלך ליתובי דעתא בתשו' הרשב"א משום רבים כן הוא דעת מהריב"ל בתוספת שב וא"ת כדאמרן:

ומאי דקשיא ליה להרב שארית יעקב מדברי התוס' בביצה דף ה' שכתבו דדחינן עשה דהשלמה בקום עשה משום מצוה דרבים והני מילי ערו ערו עד היסוד של מהריב"ל דבעי שב וא"ת. לק"מ דהרי התוס' שם תירצו תירוץ אחר דהיכא דלא אפשר שאני מידי דהוה אמחוסר כפורים בע"פ שהביא כפרתו אחר תמיד של בין הערבים ואוכל פסחו לערב ע"ש וכפי תירוץ זה א"ש דברי מהריב"ל. וגם איזה קושיא שהקשה עוד הרב שארית יעקב על מהריב"ל יש לישב כאשר יראה המעיין:

וראיתי להרב שער המלך שכתב דמה שתירץ מהריב"ל עפ"י מה שכתב הר"ן דלאו עשה גמור הוא אישתמיט מיניה דהרשב"א בחידושי גיטין כתב כן משם הרמב"ן ודחאו בשתי ידים עכ"ד ועמו הסליחה דהר"ן בביאור ההלכות כתב ברישא דלאו עשה גמור הוא דא"כ היכי דחינן ליה משום מצוה דעשרה בבית הכנסת ויש מתרצים שלא אמרה תעבודו אלא משום שלא יתן להם מתנת חנם וכו' ע"ש ועיניך הרואות דהם הם שני תירוצים ומהריב"ל כתב השיטה הראשונה שכתב בסתם הר"ן דלאו עשה גמור הוא. ומה שהביא הרשב"א בחידושי גיטין דף ל"ח משם הרמב"ן היינו מ"ש בשם יש מתרצים כאשר יראה הרואה והך שינויא דכתב הר"ן בפי' הרי"ף בסתם בראש אמיר לא הוזכר בדברי הרשב"א לא נראה ולא נדחה:

איברא דהגם דלא אתמר בפירושא דהרשב"א דחה סברא זו דלאו עשה גמור. מ"מ מכללא אתמר דכל לשון הרשב"א בחידושי גיטין משמע דסבר הרשב"א דעשה גמור הוא וכבר הרב שארית יעקב שם הקשה על מהריב"ל שתירץ תשובת הרשב"א בזה דלאו עשה גמור במה שכתב הר"ן דהרי מדברי הרשב"א בתשובה סי' קכ"ז מוכח בהדיא דסבר דהוא עשה גמור עיין בדבריו וכן מוכח נמי ממ"ש הרשב"א בחידושיו למכילתין בשמעתין ע"ש:

ומרן בכ"מ פ"ט דעבדים מייתי לדברי הר"ן הנז' דלאו עשה גמור וקצת יש להרגיש דכתב דברי הר"ן בסתם על דברי הרמב"ם ואלו הרמב"ם קרי בחיל בפתיחת ההלכות דהוא עשה גמור וקבעו במנין המצות וכן בספר המצות להרמב"ם עשין רל"ה נכתב ונחתם כמ"ש המשחרר עובר בעשה ע"ש ובכן מאי דדייקינן בעניותין בס' הקטן ברכי יוסף א"ח סי' א' וסי' נ"ה על הרב מהר"י עייאש בספר בני יהודה בשו"ת סי' קכ"ד דף קצ"ט ע"ב דהו"ל לאתויי בנ"ד ממ"ש הר"ן דלאו עשה גמור הוא ע"ש לאו דוקיא הוא כל עיקר

דהרב הנז' בעיר ארגי'ל קאי ושם נהגו כהרמב"ם בכל חקתיו ומשפטיו בר מתלת מילי וכמ"ש הרב הנז' שם והרמב"ם סבר דעשה גמור הוא ממנין תרי"ג (ודע דבברכי יוסף שם דף ד' ע"א שיטה ו' נפל טעות ותיבות וצריכים אנו לחילוקי מרן דאי לא"ה תקשי להרשב"א מרדיית הפת. כל זה נמחק והדפיסוהו בטעות):

והריטב"א בחידושיו לגיטין שם כתב משם רבינו נר"ו כדברי הר"ן דלאו עשה גמור אלא איסורא דרבנן וכו' ע"ש ומכאן יש קצת ראיה למה שכתבתי אנכי עפר דל במקום אחר דספר החינוך אינו מהרא"ה כאשר דימו האחרונים שהרי מסורת בידינו דרבו סתם דהריטב"א הוא הרא"ה ובס' החינוך מנאו מכלל רמ"ח. ונראה מדברי הריטב"א דהכי סבר כרבו והכי נקיט הרב פרח מטה אהרן בתשובה ח"א סי' כ"ט דהריטב"א ורבו הר"ן סברי דהוי דרבנן ועליהם סמך. אמנם ראיתי להריטב"א בחידושיו עירובין דף ל"ב שכתב אההיא דחציו עבד דעשה דתעבודו קיל דלא הקפידה תורה אלא שלא לשחררו בתורת נדבה אבל כל שעושה לשום דבר מצוה שרי וכו' כן נראה לי עכ"ד ומזה מוכח דאין דעתו כדעת רבו שכתב בחי' גיטין אלא דהוי דאורייתא ואינו אלא בתורת נדבה כמ"ש הר"ן בפי' בשם יש מתרצים ובחידושיו שם בגיטין בסתם והן דברי הרמב"ן שהביא הרשב"א בחידושיו שם ודחאם. ובשגם הרשב"א שם קשיתיה דבעבד כנעני ליכא לא תחנם וכו' ע"ש ומסתמא הריטב"א והר"ן המה ראו כן תמה הרשב"א על הרמב"ן לא חשו לתמיהתו דגם הרמב"ן מודה בזה אלא דלדוגמא נקטה ופירש שיחותיו כענין דכתיב בגוים לא תחנם וכונתו דהך עשה הוא כמו לא תחנם בגוי דכי היכי דבגוי קאמר לא תחנם הכא בעבד קפיד שלא ישחררו בתורת נדבה וכמו שביאר הריטב"א ונתישבה קושית הרשב"א. ועמ"ש אנא בריה קלה בס' הקטן מחזיק ברכה א"ח סי' רנ"ד. ועוד כתבתי בעניותי בזה לישב עוד איזה קושיות מהרב שארית יעקב בקונטריס כסא דוד דרוש ז' בס"ד:

דף ט:

לא ישב אדם וכו' יכנס אדם וכו' דקדקו הלומדים דאמאי לא ערבינהו ותנינהו ולתני לא ישב אדם לפני הספר ולא יכנס למרחץ וכו' ולא לדין סמוך למנחה עד שיתפלל. והשבתי דרבינו הקדוש סוף התנאים סידר כל המשניות שהיו שגורות לפום רבנן וסילת וזיקק אמרות טהורות כנודע דהיו משניות קודם רבינו הקדוש וכדתנן א"ר יוסי אשריך כלים וכו' וזה גלוי וידוע ובכן אפשר דהני תרי בבי היו שגורות בפיהם דתנא אחד תני לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה עד שיתפלל. ואח"ך בא רעהו תנא אחר וראה דהיה שגור

חלוקה ראשונה והוסיף חלוקה שנית ורבינו הקדוש רוחו הוא קבצן לשתי חלוקות כמו שהיו שגורות. ודרך חידוד אמרתי דלהורות דחלוקת ואם התחילו אין מפסיקין מיירי גם שהתחילו בהגיע הזמן כמשז"ל להכי נקט סמוך למנחה בחלוקה ראשונה ובשניה לא תנייה וקתני ואם התחילו להורות דאם התחילו לא קאי דוקא אסמוך למנחה אלא אפילו הגיע זמן:

ומתוך זה אפשר דלכן רש"י הוכרח לפרש ואם התחילו אחת מכל אלה ולכאורה נראה דלא היה צריך לזה. אמנם אפשר דהיה מקום לטועה לפרש דמשום הכי פלגינהו דאם התחילו לא קאי אספר. ולאפוקי זה פירש אחת מכל אלה ובחלוקות ישית לטעם כמוס. ומ"ש עוד רש"י ד"ה אין מפסיקין וכו' ובגמ' מפרש וכו' מהרש"א נדחק בזה כאשר יראה המעיין. ויותר נראה לומר דה"ג בגמ' מפורש וכו' והוא מכח ראית התוס' מדקאמר במנחה לא שכיח שכרות דמוכח בהדיא דצריך להתפלל ומשנתנו בדאיכא שהות. והא קרי ליה מפורש. ועוד הארכתי בלמוד הישיבה בהערות ודקדוקים על דברי התוספות והמפרשים:

למרחץ ולא לבורסקי וכו' לאו דוקא מלאכות אלו אלא הוא הדין הדומות להן דיש לחוש דימשך זמנן הרבה וימנע מן התפלה וכן נראה מלשון הטור מהר"ם קזיס בחידושיו כ"י:

שמא ישבר הזוג וכו' עמ"ש אנכי עפר דל בס' הקטן ברכי יוסף א"ח סי' רל"ב בס"ד:

דף י.

כיון דכולא ליליא זמן ערבית לא מרתת ואתי למפשע מכאן מקשים על מ"ש הרב פרי חדש א"ח סי' תל"א דמשמע מדברי הרמב"ם דהא דאמרו דילמא אתי לאמנועי ממצוה לאו למימרא דילמא ישכח ולא יבדוק דכיון דאית ליה זמן כל הלילה לא חיישינן להכי אלא היינו לומר שימנע מעיקר המצוה לבדוק בתחילת הלילה וכו' ע"ש וזה נראה הפך מסוגיין דלשינויא בתרא טפי איכא למיחש אי איכא זמן כל הלילה עכ"ד ויש לחלק וק"ל:

טריחותא למיסר המייניה וכו' התו' הביאו משם מחזור ויטרי דבעי אזור שלא יהא לבו רואה את הערוה וכו' ומשמע דחוץ מתפלה שרי לבו רואה את הערוה. וידוע דמחזור ויטרי חיברו רבינו שמחה על פי רש"י כמ"ש המרדכי פרק החולץ. ואתיא כי הא דכתבו הפוסקים בשם רש"י דלבו רואה את הערוה מותר וכ"כ תוס' ישנים כ"י בשלהי מי שמתו משם רש"י אמנם בספר האורה כ"י המיוחס לרש"י שם מפורש דלבו רואה את הערוה אסור וכבר אנכי העירותיהו בקונט' אחרון לספר הקטן מחזיק ברכה סי' ע"ד:

רמי פוזמקי ומצלי עמ"ש בס' הקטן ברכי יוסף א"ח סי' צ"א בס"ד:
רבי ירמיה הוה יתיב קמיה דרבי זירא וכו' אפשר לפרש במה שחקר הרב באר שבע בתשובה סי' כ"א בהא דאמרינן כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט והיאך מצאנו ידינו ורגלינו שהרי אנו עושין כמה חומרות למאות ולאלפים ותירץ דהא דאמור רבנן דנקרא הדיוט היינו במילתא דלא מצי למיתי לידי איסורא דאז לא שייך ביה חומרא ופרישות והדר קשיתיה דהירושלמי בהא דאם התחילו אין מפסיקין משמע להפך עש"ב. והכא תורתם אומנותם הוה כמ"ש התוס' לקמן ודינא הוא דאין מפסיקין לתפלה כרשב"י אמור מעתה דרבי ירמיה סבר דהא דאמרו כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט הוא במילתא דלא אתי לידי איסורא אבל כגון זו דאפשר שיעבור הזמן ולא יתפללו אף דלדידהו אין מפסיקין מ"מ שפיר מצי להחמיר ולא מיקרי הדיוט ורבי זירא סבר כירושלמי דבכל גונא אתמר כל הפטור נקרא הדיוט ולכן אמר לו גם תפלתו תועבה מלבד דנקרא הדיוט גם לרבות שתפלתו תועבה דכל הפטור נקרא הדיוט בכל מילי שלא כמו שעלתה על דעת רבי ירמיה:
הוה קחליש לבייהו פירש"י דהתענו ותנא להו דאין צריך לישב כל היום. מקשים דאמאי לא פירש דתנא להו דגדול שכרם כדפירש ללשון ראשון. ואפשר לומר דבשלמא לאידך לישנא דהוו קמצערי רבנן על ביטול תורה יש לפרש שפיר דתנא להו שכר מצוה לכסא שופט צדק ולא יחושו על הלימוד. אמנם להך לישנא דחליש לבייהו מצד רעבון מאי תנא להו דגדול שכרן ואיך בזה יעלה ארוכה למלאת נפשם דהוו רעבים גם צמאים אמטו להכי פירש דתנא להו דאין צריך לישב כל היום בדין ופשוט ועמ"ש הרב עיון יעקב:
אי איכא דאית ליה דינא ליעול וליתי, כתבו התוספות משמע דעדיף דין מת"ת והא דאמרינן פ"ג דמ"ק ההוא דטרקיה זיבורא עיילוה למערתא דחסידי ולא קבלוה למערתא דדייני וקבלוהו התם בדיינין שאינן מומחין שפעמים נוטים אחרי השחד עכ"ל ובהשקפה ראשונה ירגיש אדם מההיא דאמרינן פ"ק דברכות מהו דתימא דינא שלמא בעלמא. קמ"ל דדינא נמי היינו תורה והרי דלרבותא אמרו דדינא היינו תורה ומשמע דודאי לא עדיף מת"ת. והן אמת דמשמעותא דסוגיין כהתוס' דעדיף דין מת"ת מדרבי אמי ורבי אסי כל שעתא טפחי אעברא דדשא ומהדרי לדון והרי אמרו פרק אלו דברים דאסוותא לא לימרו בבית המדרש מפני ביטול בית המדרש. ואפילו תימא דרבי אמי ור' אסי אינהו בלחודייהו הוו גרסי מאי דהוא קצת רחוק וגם נאמר דליכא במתא מאן דדאין דינא אלא אינהו מ"מ מזריזות זה דטפחי כל שעתא מוכח דחביב להו דין מת"ת ומההיא דברכות משמע איפכא. וראיתי להרב מהרח"א בישרש יעקב שהקשה משם הרב רצוף

אהבה מההיא דברכות וסלקא ליה בצ"ע וגם הרב לא יישב לזה. אך פירש דברי התוס' דמאי דקשיא להו מההיא דמ"ק היינו איך קבלוהו מערתא דדייני דעדיפי מת"ח ותירצו בדיינין שאינן מומחין ועל זה הקשה דבאומר' שאינם מומחים משמע דהם חסידים אלא דלא גמירי ובאומרם שהם נוטים אחרי השחד מוכח שהם רשעים גם הול"ל ופעמים נוטין בוי"ו ותירץ דרש"י פירש בבכורות דף כ"ט מומחה בחסידות וז"ש התוס' שאינן מומחים בחסידות ומ"ש שפעמים נוטים היינו בשודא דדייני והאריך בזה ע"ש באורך:

ולא נתקררה דעתי הקצרה בפירושיו בדברי התוס' דמאי דפירש דקושית התוס' היא ממאי דקבלוהו במערתא דדייני על זה יקשה דמאי מקשים התוספות לעולם דעדיף דין מת"ת אבל לענין קבורה אין לדקדק כל כך לקבור ת"ח אצל דיינים. תדע דהא אסיקו אדעתייהו לעייוליה במערתא דחסידי. ותו בתירוצם דמוקמי לה בדיינים שאינם מומחים יש להעיר דהני קבוראי אזלי מן הקצה אל הקצה דברישא סבור לעייוליה למערתא דחסידי דעדיפי מחכימי למעלה ממדרגתו ועד אחרן עיילוהו למערתא דדייני שאינם מומחים שנוטים אחרי השחד דפחיתי מחכימי. וגם למה שנדחק הרב הנז' בפירוש דברי התוס' יקשה דהו"ל לעייוליה למערתא דחכימי ואי תימא דחכימי נמי שם תהא קבורתם במערתא דדייני יקשה תרתי חדא דכיון דחכימי קבירי במערתא דדייני והכי הוו נהגי מאי סלקא דעתך לעייוליה להאי למערתא דחסידי היושבים ראשונה במלכות אטו משום דסנו שומעניה ליעיילינהי דרגא משאר חכימי. ותו לימא למערתא דחכימי לשון שאין לטעות בו דהשתא דקאמר למערתא דדייני סתם נבא לטעות דהוו דייני מומחים:

וגם מה שפירש הרב הנז' דמ"ש שאינן מומחין היינו בחסידות ומייתי מפירש"י דבכורות דפירש במומחה דהיינו בחסידות לי ההדיוט אינו מחוור חדא דהרואה יראה דאין הכרע מפירש"י דהתם דפירושו מומחה שם הוי מומחה בחסידות אך כונתו דמ"ש שם פקיע ומומחה כאילא ביבנה הדמיון לאילא ביבנה היינו שהיה חסיד ולא נחשד אבל לעולם דפירוש מומחה שם כפירוש מומחה דבעלמא. ואפילו אי תימא דכונת רש"י שם לפרש מומחה בחסידות אין ללמוד מזה לדברי התוספות דהכא שכתבו שאינם מומחים דכונתם בחסידות וכל כי האי הו"ל לפרש ולא למנקט לשון זה על סמך דפעם אחת נקט הש"ס בחד דוכתא מומחה ופירושו מומחה בחסידות. וגם מה שפירש הרב דמ"ש התוס' שפעמים נוטים אחרי השחד דמיירו בשודא דדייני והאריך בזה ע"ש דחיק ואתי מרחיק. על כן נראה לפרש בפשיטות דכונת התוס' שאינם מומחים דלא גמירי וכיון דלא גמירי נמשך מזה שפעמים נוטים אחרי השחד בשוגג דסברי דלא אסיר וזה בא להם מחמת שאינם מומחים:

ומאי דקשיא להו מההיא דמ"ק אפשר לומר דהכי קשיא להו דמדחזינן דס"ד לעייוליה למערתא דחסידי שמעינן דזאת לפנים עיילי לכמה חכימי התם במערתא דחסידי ונתקבלו ברצון דאף דחסידי עדיפי ניחא להו דליהוו במחיצתם שאר חכימי. דאין סברא דעד האידנא לא נסו באלה לעייולי התם חכים ונהיר דאטו הנשכח כדין דחכימי צדיקי לא עיילי והא דסנו שומעניה ליעול ברישא אלא מוכרח דקבור התם כמה חכימי ומשו"ה סבור לעייולי האי נמי. ומאחר שכן קשה אמאי לא קבור דייני התם והלא דייני עדיפי מחכימי דדין עדיף מת"ת ואמאי עבדי מערתא לדייני בלחודייהו. ותירצו בדיינים שאינם מומחים וכו' אבל דייני מומחים קבור להו במערתא דחסידי. וההיא דפרק קמא דברכות דקאמר דינא היינו תורה ליכא לאותובי מינה דהתם דעסיק בעוסקי תורה חד ותרי קאמר דתלתא דיתבי בדינא לא תימא שלמא דדינא היינו נמי תורה. והשתא דידעינן דדינא תורה וכן בדין דדייני דפסקי דינא דעתייהו אגופי הלכות שמשם יצאה הוראה ומהרהרים תמיד בדיני התורה. א"כ ממילא דין עדיף מת"ת דדינא הוי תורה וגמילות חסדים בחדא מחתא ומדרש ומעשה כחדא שריין ומשו"ה רבי אמי ורבי אסי טפחי אעיברא דדשא ואמרי אי איכא דאית ליה דינא ליעול:

ורבינו חננאל פירש התם דמערתא דדייני היינו הנדונים שכבר קבלו דינם ונתמרקו עונם והביאוהו הריטב"א בחידושיו ובספר עין יעקב שם משם התוס' ולפי פירוש זה לק"מ אך התוס' הכא לא ניחא להו בזה דלשון מערתא דדייני לא מוכח הכי. ולרש"י שפירש התם מערתא דדייני ראשי בית דין י"ל דבתחילה עבוד מערתא דחסידי ומערתא דדייני לכבוד משום דניחא להו לחסידי דליהוו בהדי הדדי וניחא להו לדייני דליהוו בהדי הדדי ועיקרן חדא לחסידי וחדא לדייני וחכימי זימנין בהא וזימנין בהא ודוק כי עוד יש לצדד ואין להאריך:

רביעית מאכל כל אדם. קצת יש להרגיש על הטור א"ח סי' זק"ן דתלה זה ברב פפא והיא ברייתא שלימה ורב פפא לא אמרה למימרא בפני עצמה אלא דאצטריכא ליה לשינויא בעלמא. ומרן בב"י כתב שם ומ"ש ששית מאכל ת"ח איתא נמי פ"ק דשבת ע"ש והכא איתנהו לכל דברי הטור נמי:

דף י:

ואמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב הנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו. יש להרגיש מאי חדית רב על הברייתא ואחר דתנא דברייתא אשמועינן דברי ת"ק ודברי רשב"ג מה בא ללמדנו ואפשר דאצטריכא ליה לרב משום דאי מהברייתא

ודברי רשב"ג היינו יכולים לומר דהא דצריך להודיעו היינו כדי שיהא אוהבו וכפ"ז אם נותנה לחבירו מיד ליד א"צ להודיעו מקודם ודוקא אם נתנה שלא בידיעתו דומה לנותן פת לתנוק אז צריך להודיעו כי היכי דלב ולב קרבו"ת יחפצו אבל בנותן לו פנים בפנים לא בעי לאודועיה. להכי אתא רב וקאמר סתמא הנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו כלומר מקודם כדי שלא יתבייש כדפי' רש"י ואי נתנה שלא בפניו צריך להודיעו אח"ך כדי להגדיל אהבה באופן דבכל גוונא צריך להודיעו ויליף לה מקרא לדעת כי אני ה' מקדשכם דמהודעת שבת שמעינן דצריך להודיעו לקנות אהבה ומיתור תיבת לדעת סבר רב דבכל גוונא צריך לאודועי. ועיין בריש מס' שמחות ופירוש רש"י פ' חקת:

רב חסדא הוה נקיט וכו' יש להרגיש רבא בר מחסיא אמאי לא אמר הך מימרא משמיה דרב חמא בר גוריא דאמרה משמיה דרב כדבסמוך דהא קמאי ובתראי אמרינן כמבואר בנזיר דף נ"ו. ותו צריך לדקדק מאי דאמר הכי אמר רב תיבת הכי יותרת היא לפום ריהטא. ותו מאי דקאמר חביבין עליך שמעתתי דרב כולי האי חדא דמעשיו מוכיחים. ותו מאי כולי האי דקאמר. ותו מאי אהדר ליה בתריתא עדיפא לי מקמיתא מאי לי דדייק למימר. ומפה קדוש הרב המופלא חסידא קדישא מהר"ח ן' עטר זלה"ה שמעתי דרך נאה הלא בספרתו ס' חפץ ה' עש"ב וכמתלמד מדבריו אפשר להוסיף ולהמתיק הדקדוקים הנאמרים כי עם היותם קלים הלא טוב לדקדק מאד לשון חכמים כי אין אות בדברי קדשם שאין גנוז בה כל טוב האר"ש. והוא במאי דכתיבנא בעניותין בסמוך דרב לא אצטריכא ליה להאי מימרא אלא דוקא לאשמועינן בנותן מיד ליד דצריך לאודועיה כדי שלא יתבייש דמאי דצריך לאודועי לקנות אהבה הא שמעינן לה מהבריתא וכדאמרן. איכו השתא אפשר דרבא בר מחסיא הבין דודאי אין דבר משמעתתי' דרב נעלם מרב חסדא ובכל ביתו נאמן רק שרוצה לעשות המצאה לתת המתנות במתנה וכדי שלא יתבייש המקבל בעת קבלתו המתנות בקש המצאה זו ואחר שיקבלם ירמוז לו שרצונו היה לתתם לו במתנה לגדל ולחזק אהבת ריע וזהו שדקדק ואמר לו הכי אמר רב כלומר מעשה זה עצמו שאתה עושה שלא לבייש המקבל בעת הקבלה הן הן דברי רב שאמר הנותן מתנה וכו' דאי לא מהברייתא שמעינן לה לאודועי להוסיף אהבה ולא שבא לומר לו מימרא זו דסבר דודאי ידע לה והיינו דקיצר ולא זכר רב חמא בר גוריא דלא נתכוון לומר המימרא אלא כונתו לרמוז דירד לסוף דעת רב חסדא ודעת רב במימרא זו והיינו דדייק בלישניה ואמר הכי אמר רב. ויהי כאשר ראה שנתנם לו ולא רמז שהם מתנה לצאת ידי חובת הברייתא ורב דסתם קאמר צריך להודיעו דנהי דנפק מחשש בושה אבל לקנות אהבה היה צריך לרמוז שעיקר דעתו לתתם לו במתנה. לז"א חביבין עלך

שמעתתי' דרב כלומר השתא איגלאי מילתא דעוצם כונתך אינו אלא לתתם בשכר ידיעת המימרא ולא די זה אלא אפילו דמימרא זו עיקרה בבריתא ולא אתא רב אלא להוסיף בה דבר כדאמרן אפ"ה חביבה עליך והיינו דאמר כולי האי כלומר אפילו כעין מימרא זו דעיקר מטרין לה הוה בבריתא. ואהדר ליה עדיפא לי דייקא דודאי מימרא ראשונה היא עיקר דזו אינה אלא משל ושיחת חכמים אבל לי עדיפא מאשר יקרתי בעיניך דמצד חשיבותי חביבן לי שמעתתי' דרב ולגבי דידי הא עדיפא:

דף יא.

תוס' ד"ה כגון רשב"י וחביריו והא דאמר לקמן כי הוה מטי זמן תפלה לביש ומצלי ההוא מצלי היינו ק"ש עכ"ל עמ"ש בעניותי לקמן שם דף ל"ג ע"ש ובמה שרמזתי שם:

דף יב.

ההורג כנה בשבת וכו' עד רבא שדי להו לקנא דמיא וכו' עמ"ש הרא"ש בפסקיו והרב מג"א סי' שי"ו ועמ"ש אני בעניי בספר הקטן ברכי יוסף שם בס"ד:

דף יב:

רבי יהודה אומר המקום ירחם עליך כתבו התוס' קשה לר"ת מה מועלת תפלה לר"מ ורבי יהודה דקאמר פ"ק דר"ה וכו' וי"ל דהכא בשבת שבין ר"ה ויה"כ איירי עכ"ל ובפ"ק דר"ה תירצו התוספות בשם ר"ת דלשלא יחלה לא מצלינן אלא לרבי יוסי אבל שיתרפא מצלינן לכ"ע דמתי יחלה נגזר מתי יתרפא לא נגזר. ותהי עלה הרב ישרש יעקב דבע"ז דף נ"ה א"ל זונין לר"ע וכו' וחזינן דאזלי כי מתברי ואתו מצמדי וכו' כך יסורין וכו' ולא תצאו אלא ביום פ' ועל ידי פ' וכו' הרי דגם מתי יתרפא נגזר הפך מ"ש ר"ת. ותירץ הרב הנז' דה"ק שלא יתאחרו יותר משנה ובתוך השנה יועיל התפלה ועוד תירץ דעל ידי פ' ר"ל שיתפלל ויצאו קודם הזמן ע"ש באורך. ועין רואה דהני שינויי דמשני הרב ז"ל דחיקי טובא דשינויא קמא לשון ואל תצאו אלא ביום פ' דקאמר הוא הפך דבריו. גם את השני הוא דוחק עצום. ויותר יקשה דהא דע"ז הם דברי ר' עקיבא לזונין ואלו התם פ"ק דר"ה דף ט"ז משמע דרבי עקיבא סבר כרבי יהודה דאמרינן התם תניא אמר רבי יהודה משום ר' עקיבא מפני מה אמרה תורה הביאו עומר בפסח מפני שהפסח זמן תבואה וכו' ומוכח דרבי עקיבא סבר סברת ר' יהודה מסתמא והלא רבי עקיבא קאמר דגוזרים על היסורין לא תצאו אלא ביום פ' ואיך ר"ת כתב דמתי יתרפא לא נגזר ורבי עקיבא דסבר

כרבי יהודה קאמר שמשביעין היסורין ולא תצאו אלא ביום פ':
ואפשר לומר דסבר ר"ת דיש חילוק בין חולאים דאין רשומן ניכר כגון קדחת וכיוצא. ליסורין דרשומן ניכר וכאבם נעכר מעין דוגמא למה שחילקו התו' פ"ק דבתרא דף י"ו ע"ב דמאי דאמרו התם מרגלית טובה היתה תלויה בצוארו של אברהם אע"ה דכל חולה שרואה אותה מיד מתרפא היינו בחולי של מכה ע"ש ואף אנו נאמר דמ"ש ר"ת דמתי יתרפא לא נגזר מיירי בחולאים פשוטים מקדחת ומיחוש בעלמא. וההיא דע"ז הוא ביסורין דמפרש התם דאזלי כי מתברי וכיוצא בהן. ועל אלו קאמר ר"ע דמשביעין וכו' אבל חולאים דעלמא לא נגזר מתי יתרפא. ועוד אפשר לומר דר"ע לזונין מילתא בעלמא אמר ליה אף דלא סבר הכי. ואיהו סבר כמ"ש שם בע"ז אשר חלק שהחליקם לטורדם וכו':
ומה שהקשה על תירוץ התוס' דהכא אפשר לומר דר"מ ור"י כשדברו היה כונתם בשבת בינתים אך תנא דברייתא הוא ס"ל כרבי יוסי ונקט דברי ר"מ ורבי יהודה שיאמר המקום ירחם וכו' וקבעם בברייתא לדעתו דעסיק בכל שבת על דרך מאי דכתיבא בעניותין בקונטריסי שער יוסף דף ס"ג ע"ב ע"ש:
שאין מה"ש מכירין בלשון ארמי כתבו התוס' ותימה דאפילו מחשבה שבלב האדם יודעים ולשון ארמי אין יודעים עכ"ל ודבריהם קשים דמוכח מהכתובים ומאמרי רז"ל דאין יודע המחשבות אלא הוא יתברך דוקא וכבר העיר על דבריהם הרב מעדני מלך פרק היה קורא ובספר משנת חכמים למהר"ם חאגי"ז סי' צ"ב חילק דהשי"ת יודע המחשבה עד שהיא בכליות אבל בהיותה בלב יודעים אף המלאכים ע"ש וגם זה לא נתקררה בו דעתי ועמ"ש בשמחת הרגל פי' רות דף י"ט ע"א ובהשמטות אשר בסוף שם הגדולים ח"ב בס"ד:

דף יג.

תנא דבי אליהו מעשה בתלמיד אחד וכו' הנה במאמר הזה יש להרגיש כמה הרגשות ונזכיר קצתם חדא אמאי זאת האשה הוצרכה ליטול התפלה בידיה וכן כפל דבריה באומרה שקרא הרבה שנה הרבה שמש ת"ח הרבה והיתה מגזמת הכל ברבוי. ועוד לשון מפני מה אינו מכוון דרגילי בעלי הפרשי"ם לפרש דכשנאמר לשון מפני מה מורה ובא דיש לאומר תרי טעמי רק לא ידע להכריע דאי לא הול"ל למה. והכא ניחזי אנן מאי דעתה. ותו למה דייק לומר בחצי ימיו לימא בקוצר שנים. ותו להבין אמרי קדוש אליהו זכור לטוב הדק היטב. ואפשר לפרש במאי דאמרינן פ"ק דקידושין דף ל"ד ע"א

דהני נשי מחייבי במזוזה דכתיב למען ירבו ימיכם גברי בעו חיי נשי לא בעו חיי. והקשו התוס' דא"כ אשה תתחייב בתלמוד תורה דכתיב כי היא חייך ואטו גברי בעו חיי נשי לא בעי חיי. ותירצו דקרא דכי היא חייך לא קאי את"ת אלא על קיום המצות ועוד תירצו דהך דגברי בעו חיי אהני לאפוקי מהקשא אמנם שאני ת"ת דאיכא מיעוטא דבניכם ולא בנותכם עכ"ד:

והקשה לי הרב מהר"ר שמשון מק"ק פראיישדורף דנשי לחייבו בתפילין דאמרינן פרק התכלת כל המניח תפילין מאריך ימים שנאמר ה' עליהם יחיו ואימא דנשים חייבות דאטו גברי בעו חיי נשי לא בעו חיי. ואני בעוניי השבתי לו דשאני מזוזה דליכא אלא חד הקשא ותברא בצדה למען ירבו ואתיא סברא ומפקא מהקשא והוי קול ושוברו עמו משא"כ תפילין דאיכא תרתי הקשא בפרשה ראשונה ושניה וחד לגופיה וחד לאפוקי מסברא דגברי בעו חיי. ועוד תירצתי תירוצים אחרים וכמ"ש לקמן בסוף דף ל"ב מהש"ס בס"ד. אך עתה נלכה נא בתירוץ זה לדרכנו דרך דרש ונאמר דמהא דתפילין נכריע דהעיקר כתירוץ שני דהתוספות דאף דכי היא חייך קאי אתורה לא תברא מסברא דגברי בעו חיי משום דאיכא מיעוטא וכן תפילין אף דהמניחן מאריך ימים איכא הקשא אחרינא לאפוקי מסברא ואהני כמיעוטא דתלמוד תורה ואין צריך לדחוק דכי היא חייך קאי אמצות דאי נמי אמרי' הכי אכתי קשה מתפילין ומוכרח לתרץ משום הקשא אחרינא וכי מטית להכא א"כ גם ת"ת ל"ק דאיכא מיעוטא ואף דכי היא חייך קאי אתורה מיעוטא מפיק מסברא דומה לתפילין דהקשא אחרינא אפקיה לסברא. ועוד נקדים דאמרו פ"ק דע"ז דלגירסא מחד רבה עדיף כי היכי דלא לפגום לישני אבל בסברא מכמה רבוואתא עדיף. ולחד פירושא דפירש"י בשבת דף ס' במ"ש למימינים בה אורך ימים איכא היינו שיגעים להבין טעם הדבר בסב"ר אשר הם סוברי"ם ונמצא דכי גמיר וסביר תלמודיה אורך ימים איכא. גם אריב"ל לבניה קדימו וחשיכו לבי כנשתא כי היכי דתורכו חיי. וכתבו גורי האר"י ז"ל כי הן האדם אשר נפשו אוותה ללמוד בחלק מחלקי הלימוד כגון דאתיא מדרשא חביבא ליה או מקבלה ואילך עלה בכב"ש בהדי כבשי דרחמנא ואם לדין גופי הלכות וכיוצא מורה כי לאותו לימוד אשר בו חשק לאהבה הנה זה בא בגלגול זה כי בגלגולים שעברו חסורי מחסרא והכי קתני בגלגול זה להשלים חקו. הנה כי כן אפשר דאשתו זאת פיה פתחה בחכמה זאת אומרת כתוב בתורה כי היא חייך וכי היכי דלא תימא דהאי קרא כי היא חייך קאי אקיום מצות דאי קאי לתורה נשי ליחייבו מטעמא דנשים בעו חיי אלא דקאי קרא אמצות וכמ"ש התוספות בתירוץ ראשון הנז' לכן היתה נוטלת תפיליו ומחוה במחוג דמכח התפילין ישגיחו ויתבוננו דצריך

לחלק דשאני תפילין דאיכא הקשא אחרינא וא"כ העיקר דבת"ת איכא מיעוטא וא"כ קרא דכי היא חייך בתורה ומשו"ה היתה נוטלת תפילין לאמת דבריה דכי היא חייך בתורה קמשתעי וזה בפרטות ליודעי דעת. אך בכללות נוטלת תפיליו דמניח תפילין מאריך ימים ובעלה רגיל בתפילין וכך היא המדה להאריך ימים והיתה מחזרת בבתי כנסיות ובבתי מדרשות שהיה רגיל להשכים ולהעריב בהן והוא סגולה לאריכות ימים כדריב"ל. ומשום דאיכא למימר שכבר השלים חקו בלימוד לז"א בעלי שקרא הרבה ושנה הרבה כלומר במיני למודים מתחלפים דזה מורה דאכתי חסריה ולא בא להשלים חלק לימוד אחד דהא קחזינן דידו בכל. ומשום דיש לטעון דהא דכתיב כי היא חייך היינו כשיגע להבין הדברים וסבר להו כדפירש"י גבי למימינים בה לז"א ושמש ת"ח הרבה דזה יורה דהוה סבר תלמודיה ומשו"ה שמש ת"ח הרבה כדי להתלמד בסברא מכמה רבוואתא ונמצא דהיה יגע להבין ולמסבר קרא"י מרבוואתא טובא. וקרינן ביה כי היא חייך ואורך ימים בימינה. ומשום דאכתי יאמר נא ישראל דדילמא מהרהר בע"ז הוה כדאמרינן פרק קמא דקדושין או מהן בקדושיו הוה וכדקשיא להו לתוספות פ"ק דחגיגה דף ה'. לז"א מפני מה מת בחצי ימיו דמדחיי מיהא פלגא דשני לא אפשר דהוי מהן בקדושיו דהו"ל למות והוא נער וגם לא אפשר דהוה מהרהר בע"ז דלא הו"ל להגיע לחצי ימיו דאנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם כתיב. ומ"ש מפני מה היינו משום דשתי תשובות בדבר או שמת בחצי ימיו על אשר חטא על הנפש בגלגולים שעברו. או כי מפני הרעה נאסף הצדיק בעון הדור ויכפר על בני ישראל. עלה בידינו דשאלה אשר שאל"ה בבעלי"ם העמק שאלה והכל היה מונח עד שיבא אליהו זכור לטוב ומשרא קטרין כי אם גלה סודו פתח בברוך המקום שהרגו לא מסיבת גלגולים הקודמים ולא בעון הדור כי בחטאו מת שלא נשא פנים לתורה ולא לבד שלא יגע בתורה כמיימינים בה אלא דלא החשיב התורה וצדיק הוא וצדיק דינו:

בימי נדותיך מהו אצליך. מקשים דישאל בתחילה בימי לבוניך ואם תשיב היה אוכל ושותה עמי יאמר ברוך המקום וכו' ואם תשיב שהיה נזהר כ"ש שהיה נזהר בימי נדתה. והרב בני חיי בליקוטים תירץ דאם היה שואל בימי לבוניך תחילה אף דהיתה משיבה כי השתא לא היה יכול לומר ברוך המקום וכו' דדילמא סבר כר' פדת וכך היה נוהג גם בימי נדתה ע"ש באורך. ואכתי לא איפרק מחולשא דודאי כי שאיל בימי לבוניך מהו אצליך ודאי שמובן שכונתו אם היה שומרם כנדתה אי לא וא"כ אם תשיב שהיה אוכל ושותה כי השתא ודאי דלא היה נוהג כן בימי נדתה דאי כך היה נוהג בימי נדתה לא הול"ל רק דנוהג בימי לבון כימי נדה ותשיב בקצרה כימי נדתי ותו לא ושפיר הוה מצי

למימר ברוך המקום ותו דהו"ל לשאול לה לכל הפחות בימי לבוניך היה אצליך כימי נדתיך ומהתשובה אז מוכח אי סבר כר' פדת אי לא:

אמנם אפשר לומר דכיון דזאת האשה היתה מרעשת העולם בזה אם היה אומר לה ברישא בימי לבוניך אפשר דהיתה מרגשת דמה שהיה אוכל וכו' לאו שפיר עבד דמדלא שאל רק בימי לבוניך ש"מ דלא חשדיה רק אשאר קריבות ואפשר דהיתה מכחשת שלא לתת דופי בבעלה אבל עתה דשאל בימי נדותיך א"כ מורה דחשדיה באיסורא רבא וכי שאל בתר הכי בימי לבוניך ס"ד דאשכיבה שאל והגידה האמת היה אוכל וכו'. ואחר זמן רב אנה ה' לידי תשובות רש"י כ"י ויש אומרים שהוא ספר הפרדס לרש"י זצ"ל וכתב שם וז"ל אליהו שמע בישיבה של מעלה דלכך נענש אותו תלמיד ולפי' שאל לה איסור נדה טפי משאר איסורים ומה ששאל על הנדות תחילה ואח"ך על הלבון לפי שהיה רוצה שתתודה וכך אמר לה אמרי בימי נדותיך מהו אצליך דשמא נכרת בכך ונכשל בהם א"ל ח"ו וכו' והשתא אמר אמרי לי בימי לבוניך מהו אצליך עכ"ל ודברי בכלל דברי רבינו זצ"ל עלץ לבי:

ויתכן שטעתה האשה שבזה יגדל שבח בעלה שהיה עושה חסידות גדול ע"ד שאמרו פ"ק דע"ז נכפייה ליצרין שהיה ישן עמה בקירוב ולא עלתה על לב על דבר אחר וזה כפיית יצר וחסידות הרבה להביא לעצמו לידי נסיון. על כן בא דבר אליהו זכור לטוב ברוך המקום וכו' שלא נשא פנים לתורה שהתורה אמרה ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב. וההיא דניזיל אפתחא דבי זונות לא עשו איסור בהליכתם דסמכי אזכות תורה כדכתיב מזימה תשמור עליך אבל זה אין לומר שסמך על זכות תורה שהרי לא נשא פנים לתורה שהתורה אמרה לא תקרב והוא סומך על התורה בעשותו הפך דבריה וכשעובר על התורה אינה שומרתו ובודאי חטא בקרי והרהורים על אחת כמה וכמה ובראותו שהוא חוטא היה לו לפרוש והיה מזיד ועל כן ברוך המקום וכו' ועמ"ש הרמב"ן בספר המצות של הרמב"ם לאוין שנ"ג:

דף יג:

מטה חדא הואי כתבו התוספות ופלטי ן' ליש שנעץ חרב בינו לבינה איכא למימר שרחוק ממנה היה ביותר והיה פתוח לר"ה שלא היה משום יחוד וכו'. וראיתי להרב מקראי קדש דף ס"ה שכתב דכפי דברי התוספות הללו מאי קשיא ליה להרשב"א בתשובה דאחר שנתיחדה עם פלטי איך החזירה דוד דהא לא נתיחדה עם פלטי וכ"כ בישרש יעקב דף קל"ז. ואפשר לומר דהרשב"א ימאן לומר כדברי התוס' כי רחוק הוא

מאד שינהוג כן פלטי בן ליש לישן עמה תדיר בפתח פתוח לר"ה בימי שאול כי ירא פלטי משאול לעשות כן בפרסום תדיר ליזהר אפילו מיחוד. ועוד אפשר לומר דהרשב"א סבר כדעת הרמ"ה דאם גס בה אף כשפתח פתוח לר"ה איכא יחוד ועוד הארכתי בזה בספרי הקטן ברכי יוסף א"ה סי' טו"ב וע"ש בסי' ז' אות ח':

דף טו.

הלל ושמעון גמליאל ושמעון כתב רש"י דגמליאל הוא ר"ג הזקן ושמעון הוא ר"ש הנהרג אביו של ר"ג דצעריה לר' יהושע ע"כ, ור"ג דצעריה לר"י הוא אביו של רשב"ג אביו של רבינו הקדוש כדמוכח בכמה דוכתי ותמהני על הרב יפה מראה פ"ד דתעניות סי' ה' שכתב דאפשר דרבי לא אתי מהלל אלא מהאם עכ"ל ועמו הסליחה דרבי מבני בניו של הלל מן דכריא והוא שביעי להלל. ובענין זה יש ערעורי דברים על הרב כפתור ופרח עמדנו על דבריו בקונטריס שם הגדולים ריש אות ב' ע"ש:

דף כ:

כיתנא דדייק ולא נפיץ פי' רש"י דכיון דלא נפיץ אין שמן נמשך אחריו וכו' ק"ק דהאי לישנא הוא בשמנים הפסולים כמ"ש לקמן דף כ"א ובפתילות הוא שהאור מסכסך והכא קיימינן בפסול פתילות. הרב מהר"י הכהן בכמהר"ש איש ירושלם בכ"י:
מיתיבי השיראים והכלך וכו' ק"ק דהוו"ל להק' ממתני' דכלאים פ"ט השיריין והכלך ולמה הקשה מברייתא. הרב הנז' בכ"י. ומחדש נדפס ספר אור יקרות להרב מהר"ם יצחקי ועיני ראו אור דגם הוא ז"ל דקדק כן ע"ש:

דף כא:

מאי חנוכה דת"ר וכו' פירש הר"ן חנו ביום כ"ה לחדש והקשה מהרש"א דמה שייך לשון חנו כיון דמותר במלאכה אלא דנקרא כן על שם חנוכת המזבח ובספר עיון יעקב תירץ דכיון שנוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות לכך נקרא חנו בכ"ה עכ"ד ואעיקרא קושיא ליתא דפירושא הוא שחנו בבתיהם ושקטו ממלחמה והא משמע טפי מלשון חנו מלומר שנחו ממלאכה וכ"כ הרב פר"ח סי' תר"ע. ומ"ש הרב עיון יעקב מטעם הני נשי דנהוג שלא לעשות מלאכה אינו מחוור שיהיו נקראים הימים האלה על שם מנהג וחומרא שהחמירו הנשים. ותו דמוכח דחומרא זו שהחמירו הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות היה בדורות אחרונים שהרי נחלקו

האמוראים אי מותר להשתמש לאורה. והעיקר כדכתיבנא ויש לצרף לזה טעם חנוכת המזבח כמ"ש מהרש"א ולזה קראו בשמותם חנוכה ולא כ"ה חנו או נחו כ"ה דצודק טפי אלא שרצו לרמוז נמי חנוכת המזבח. ואי הוי לחוד משום חנוכת המזבח הי"ל לקרותם חינוך דצודק יותר אמנם קראום חנוכה שם רמז חינוך ורמז חנו כ"ה כמ"ש הר"ן. שוב ראיתי להרב הלבוש שכתב וז"ל וקראום חנוכה שתי תיבות חנו בכ"ה ולשון חנו משמע שחנו מנסיעתם במלחמה מלשון ויסעו ויחנו ולא מלשון שביתה ממלאכה ולכך מותרים הם במלאכה עכ"ל ודבריו כמו שכתבנו בעניותינו בראשית מאמרינו. ורש"י ז"ל פירש מאי חנוכה על איזה נס קבעוה. ואפשר לפרש דמאי דקאמר מאי חנוכה הכונה מאי שם חנוכה כיון דהם ימי הדלקת הנרות הו"ל לקרות שם דמורה על הנרות להכי מייתי הבריתא דנחו בכ"ה בכסלו וכלומר דעיקר השם על הנצחון שנחו בכ"ה כמ"ש הר"ן. ואחר כמה שנים כרגע נראה לי ספר גאון צבי וראיתי שם בדף ה' ע"ג בהגהה דמשמיא אמרו בחלמיה למה אינך משים לב לשיחת ת"ח שאמרו מאי חנוכה דהל"ל מ"ט עושין חנוכה ומדקאמר מאי חנוכה ש"מ דעל מלת חנוכה פריך והרב ז"ל פירש דכל זה הענין רמוז בר"ת חנוכה ע"ש באורך. עלץ לבי שפירשתי כן אומרם מאי חנוכה כמדובר ועיין בספר הקטן דברים אחדים דף קס"ו:

שכשנכנסו יונים הסמ"ג גריס גוים והרא"ם הוכיח שהם מלכות יון הרשעה וק"ק אמאי הרא"ם לא מייתי נמי מההיא דפ"ק דמגילה ולא געלתים בימי יונים שהעמדתי להם שמעון הצדיק וחשמונאי ובניו ומתתיה כהן גדול וסמ"ג מייתי לה התם ע"ש:

דף כב.

מאי דכתיב והבור רק אין בו מים וכו'. המפרשים רג"ל על לשונם כשאומר מאי דכתיב להמציא קושיא מבחוץ ואף אנו נאמר דהכא קשיא ליה דכי כתיב אין הכונה עיין בו והכא צריך להבין מאי עיין בו. ותו דממשמע שנאמר והבור רק וכו' ותירץ דנחשים ועקרבים יש בו והיינו דאכפל הכתוב וגם נקט לשון אין בו דמשמע עיין בו ואצטריך למכתב הכי כי היכי דלא נימא דמלא עפר ואבנים להכי אפיקיה בהאי לישנא אין בו עיין בו דבבור לא היה שום דבר אבל בחורין וסדקין היו בו נחשים ועקרבים וזהו עיין בו דלכי מעיינת בו שם אתה מוצא כי נח"ש ינח"ש סלונים ועקרבים ועמ"ש בס' חרדים דף ע':

ואני שמעתי מפה קדוש מורי הרב זלה"ה משם הרב מר אביו כמהר"ר חנון נבון ז"ל דהיה מדקדק דסוף סוף לימא אין בו מים ומדלא כתיב והבור רק נדרוש כן ופירש במשז"ל

על פסוק וארבע חיון סלקן מן ימא שכל חיות המים אינם מזיקות ואי הוה כתיב אין בו מים לחוד הו"א דהשתא אין בו מים אבל מקודם היו מים והנחשים הם מן המים ואינם מזיקים לז"א והבור רק שלא היו בו מים מעולם והם נחשים דעלמא. ומורי הרב זלה"ה פירש בכתוב דקאמר השליכו אותו אל הבור הזה אשר במדבר דתיבות אשר במדבר יתר אמנם אתא לאפוקי ארץ ישראל דקי"ל נחש א"י מזיק להכי קאמר אשר במדבר ועיין מ"ש אני בעניי בספרי הקטן דברים אחדים דרוש ל"ב בס"ד:

דף כג:

א"ר הונא הרגיל בנר וכו' אפשר דהכונה דמדליק הרבה יותר מן החיוב ורגיל בזה דהכי אמרו בהנהו עובדי בסמוך דהוו רגילי בשרגא טובא והיינו דבהא נקט הרגיל ולא זהיר כהני דבסמוך דהנהו זהיר במצוות גופיהו והכא מיירי דמוסיף על חיובו ורגיל בזה ואפשר דזה כונת הכתוב כי נר מצוה ותורה אור הכונה כי נר המדליק נר יחידי לשבת וחנוכה הוא מצוה שמקיים מצותו וחיובו אבל לזכות לתורה דליהוו ליה בנין רבנן צריך להוסיף נרות וז"ש ותורה לזכות לתורה אור צריך שיהיה אור נוסף על הנר של חיוב ועמ"ש רש"י ופר"ח סי' תרע"א:

הויין ליה בנים תלמידי חכמים דקדק הרב פר"ח סי' תרע"א דאמאי אין שכרו שיהיה הוא ת"ח וכו' ע"ש ואפשר דמשום דמצות הדלקת הנר חיובא רמיא טפי על האשה והיא הדלקה עושה על כן יש להם שכר טוב בנים ת"ח פרי הבטן אשה יראת ה' ותגל יולדתו שהיא מתעסקת במצוה:

אמר לה רב יוסף תניא לא ימיש וכו' לפי מ"ש מור"ם ומהריק"ש בי"ד סי' רמ"ו דחייבת האשה ללמוד הדינים השיכים לה אתי שפיר דרב יוסף וההוא סבא לא אמרו לה הדין דלא תקדים ולא תאחר סתם רק אמרו לה הברית' כי מצוה עליה לשנותה דשייך לה:

דף כה:

ודומה למלאך ה' צבאות פירש מהרש"א משום דמלאכים מקפידין אהא כדאמרו פרק התכלת (מנחות דף מ"א) דמלאכא אשכחי' לרב קטינא וכו' דס"ל למלאך דהלכה כב"ה ולא גזר משום כסות לילה עכ"ד והרואה יראה בסוגיא שם מפורש יוצא דמצאה הקפידא על דעביד טצדקי למפטר נפשיה מציצית דסדינא בקיטא וסרבלא בסיתווא אבל לא שהמלאך סבר דלאו שפיר עבד דלא רמי ציצית בסדין:

דף ל.

ואין להקב"ה שבח בו. יש להרגיש דלשון זה יתר. ותו צריך להבין מ"ש והיינו דאמר ר' יוחנן. ותו מאי קשיא ליה לר' יוחנן דאמר מאי דכתיב. ואפשר דכלפי מ"ש בשילהי ברכות ת"ח אין להם מנוחה לא בעה"ז ולא בעה"ב דגם בעה"ב בלכתם ילכו ממתיבתא למתיבתא לכן באומרו כיון שמת אדם בטל מן התורה ומן המצות כי היכי דלא תיקשי דהת"ח גם בעה"ב לא מפגרי רבנן לז"א ואין להקב"ה שבח בו כלומר מאי דאמרן בטל היינו מהחיוב שהיה לו דבעה"ב לא יש לו חיוב ולא יצר סמוך וזהו אין להקב"ה שבח בו דאין מקיים מצות ת"ת ולא שאר מצוות בתורת חיוב ואינו כופה את יצרו. וז"ש והיינו דאמר ר' יוחנן כי בזה בין תבין דברי ר' יוחנן דקשיא לה בכתוב דקאמר במתים חפשי דאיך הוא חפשי דאם הוא אדם רשע יש לו עבדות גדול יתיב ביני דנ"י נידון בכמה עונשין ומצירי גהנם. ואם חכם הוא הלך ילך מחיל אל חיל ואם בעל מצוות הוא נטפל אצל ת"ח כמשז"ל והיינו דקאמר מאי דכתיב במתים חפשי ותירץ דמאי דקרי ליה חפשי היינו דכיון שמת פקע מיניה חיובא והלך יצרו ונעשה ממילא חפשי מתורה ומצות אבל אה"נ איש ממקומו בעבידתיה טריד:

ושמעתי מעטרת ראשי אבא מארי זלה"ה משם רבו מורינו הרב המופלא שארנו מהר"א יצחקי זלה"ה דקשיא לר"י דהול"ל המתים חפשים או המת חפשי ומאי האי דקאמר במתים חפשי על כן בא דברו של ר' יוחנן לאסבורי קרא כלומר דד' חשובים כמת סומא ומצורע ומי שאין לו בנים ועני וז"ש במתים בכלל המתים אשר קראו בשמותם מתים והיינו אהד והוא המת ממש שהוא בכלל זה לבד הוא חפשי מן התורה והמצוות אבל האחרים הם חייבים ונמצא כי אין במתים בכללותם והם חמשה אלא אחד חפשי עכ"ד ועמ"ש בעניותנו בקונטריס שם הגדולים דף ה' ע"ב ע"ש:

עמד משה לפני הקב"ה וכו' פירש"י ואין לך צדיק ממנו ולא נענה בזכותו הקשה הרב עיון יעקב דאמרינן בברכות דף יו"ד משה תלה בזכות אחרים תלו לו בזכות עצמו ואי לאו פירש"י בש"ס יכולים לפרש דהיו שבט לוי וזקנים ולא נענה בזכותם וכו' עש"ב. ואכתי ק"ק בש"ס דהכא דריש דבזכות אבות העולם נענה ואלו התם אמרו דבזכותו נענה דכתיב לולי משה בחירו ולא נענה בזכות האבות ומאחר שכן יש ללמוד להפך דחיי מעלו ממתי לקושטא דמילתא: ואפשר לישב דשם בברכות לא אמרו התולה בזכות אחרים עושים לו בזכותו וכן לא אמרו משה תלה בזכות אחרים עשו בזכותו רק דקדקו בלשון הזהב ואמרו תולין לו בזכותו כלומר דלעולם בזכות אבות ניצולו ישראל והם העיקר וגם זכות משה נצטרף לטובה ודאי אמנם משום דמשה רבינו ע"ה עשה כהוגן ולפי רוב הענוה

לא הזכיר זכותו רק אמר זכור לאברהם לכך תלו בזכותו כלומר לא פירשו עיקר הצלתם שהיה בזכות אבות וכתיב לולי משה בחירו ולא הוזכרו האבות אלא דזכותו שנצטרף ודאי מזכירו הכתוב ולעולם דזכות אבות עיקר ושפיר קדריש ושבח אני את המתים. וכן מאי דאמרינן התם פ"ק דברכות דחזקיה תלה בזכות עצמו ותלו לו בזכות אחרים אפשר דעיקר הצלתו היה בזכותו רק דנצטרף זכות דוד המלך עליו השלום אמנם משום דחזקיהו המלך ע"ה הזכיר זכותו תלו לו בזכות דוד המלך ע"ה ופירש מאי דנצטרף זכות דוד הע"ה לחוד וזכות חזקיהו הע"ה לא הזכירו ובדברים רבה סוף פ' עקב אמרו דמשה רבינו ע"ה הזכיר זכות ע' צדיקים זקנים וזכות שבעה צדיקים אחרים ולא נענה עד שהזכיר זכות אבות ע"ש:

דאמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב עשה עמי אות לטובה וכו' אפשר דקשיא ליה דהול"ל עשה לי אות לטובה כמ"ש הכתוב גבי גדעון ועשית לי אות שאתה מדבר עמי ועוד כי אתה ה' עזרתני ונחמתני מהו כונת הדברים ולפי הדרוש שדורש מדוקדק הכתוב שעשה דבר עם דוד שזה היה אות לטובה לדוד שעם דוד נפתחו השערים והיה אות ונתקיים מה ששאל עשה עמי אות שעמו ממש עשה שנפתחו השערים כשהביא ארונו כמשז"ל ונמצא שעמו נעשה דבר שהוא אות לטובה ויראו שונאי ויבושו כי אתה ה' עזרתנ"י מלשון אעשה לו עזר דראויה היתה ב"ש לדוד הע"ה אשה ההוגנת לו וזהו עזרתני ונחמתני שיצא שלמה ממנה ונשתלשל המלכות ממנה ועיין מ"ש בספר הקטן ראש דוד פ' אחרי ריש דף פ'. ופ' האזינו דף זק"ן ובספר הקטן דברים אחדים דף ס"ה ודף קפ"ב בס"ד .

שמחים שנהנו מזיו השכינה וטובי לב שנתעברו נשותיהם של כל אחד ואחד זכר. אפשר לומר דהא בהא תליא דבמה שנהנו מזיו השכינה זה סגולה לזכות לבן זכר כמ"ש לקמן פרק ר' עקיבא פארן שרבו עליו ופירש רש"י שבמצות שובו לכם לאהלכם נתעברו נשותיהם של כל א' זכר. והכי אמר קרא ויברך את בית עובד אדום בעבור ארון האלהים ואמרו ז"ל בשילהי פרק הרואה זו חמות וח' כלותיה שילדו ששה ששה בכרס אחד:

אמר לו בשבת תמות. התוס' בחגיגה דף טו"ב ע"א כתבו דהירושלמי פליג על זה דקאמר דדוד מת בעצרת והיו ישראל אוננין ולא הקריבו עד למחר ע"ש. ובמדרש רות ריש פרשתא ג' אמרו דדוד הע"ה נח נפשיה בעצרת שחל להיות בשבת:

דף ל:

נר קרוי נר וכו' יש להבין קשר הני קראי דאייתי לתשובת שאלה דשאילו קמיה. ואפשר לומר במ"ש הרב ישרש יעקב משם הרי"ף דהשאלה אשר שאלוהו היה בחולה שיש בו סכנה אם יוליכנו לבית אחר שלא לכבותו או יכבנו כדי שלא יצטער בנתים ע"ש והשתא בחולה שיש בו סכנה דפשוט דמותר לכבות הנר דמשנה שלימה היא ואם בשביל החולה שישן פטור ובחולה שיש בו סכנה הוי פטור ומותר. מ"מ אסתפק להו בכי ה"ג דמצי לסלוקי מהתם לבית אחר אי חיישינן לצער ב"ח בזמן מועט וגם נסתפקו אי צער ב"ח נאמר באדם דיש בו דעת ומצי ליתובי דעתיה. וכבר אשכחן דהא הוי פלוגתא דהרשב"א בתשובה סי' רנ"ב וסי' נז"ר כתב בצער ב"ח אפילו באדם נאמר. והרדב"ז בתשובה סי' תשכ"ח והרב חוות יאיר סימן קצ"א סברי דצער ב"ח ליכא באדם. והגם דעל הרב חוות יאיר קשה דלא זכר מתשובת הרשב"א וכבר הושג מהרב שארית יעקב דף יו"ד ע"ב ע"ש. מ"מ הא אשכחן דיש סברא זו דבאדם לא שייך ומה גם דהרדב"ז אף שראה תשוב' הרשב"א פליג עליה. ובכן אפשר לומר דהא אבעיא להו אי צער בעלי חיים נאמר באדם וחיישינן לצער מועט בכי האי גוונא שמותר לכבות מפני חולה שיש בו סכנה. ויען באותם הימים דרכם היה להמתיק הדברים לפתוח באגדה תחילה כמ"ש רש"י זאת היתה לו' תנחום בחכמה יסד אר"ש ואגדת"ו על אר"ש יסדה דרשינהו להני קראי כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת דהסנהדרין הניחו כבוד דוד הע"ה והקדימו תשובת הכלבים לתשובת האריה והם אמרו חתוך נבילה לפני הכלבים ואביך הנח עליו ככר או תינוק וכמו שפירש רש"י לחד לישנא מלשון רבותיו דהיינו כי לכלב חי הוא טוב מן האריה שהקדימו תשובת הכלבים ופירש הרב עיון יעקב דמשום צער בעלי חיים הקדימו תשובת הכלבים. והשתא מהא מוכח שפיר דצער ב"ח איכא באדם דהא תלי טעמא דהכלב חי והאריה מת ואי אמרת דצער בעלי חיים ליכא באדם אף דהאדם לאריה מתיל הכלב חי טוב ממנו לחוש לצער בעלי חיים אלא מוכח דאדם ובהמה שוים לענין צער בעלי חיים. ומשום הכי המשיל דוד הע"ה לאריה ללמד דלדין צער ב"ח שוה אדם לבהמה וחיה אלא דהכא זה חי וזה מת. ואתה תשמע גם כן דלצער פורתא חיישינן ומשום הכי הקדימו תשובת הכלבים לחוש לצער מועט דביני ביני. ומכאן תשובה לשאלתם דמשום צער מועט יש לכבות הנר כיון שהוא חולה שיש בו סכנה ולא מצערינן ליה עד דאסתליק שרגא מקמיה לדוכתא אחריתי ומוטב שתכבה נר של בשר ודם וכו':

הנח עליו ככר או תינוק וטלטלו. עמ"ש הרב מהר"ם ן' חביב בספר כפות תמרים דף כ"ז ע"א:

הא ברבה הא בתלמידא ואבע"א הא והא ברבה. לפום הני תרי לישני אפשר לפרש מ"ש בעירובין דף נ"ד א"ר אלעזר מאי דכתיב לחייו כערוגת הבושם אם משים אדם עצמו כערוגה זו שהכל דשין בה אי נמי כבושם הזה שהכל מתבשמין ממנו תלמודו מתקיים בידו ואפשר דהני תרי כערוגה וכבושם דפלגינהו וקאמר אי נמי ולא ערבינהו ותנינהו בהדי הדדי אתו כי הני תרי שינויי דשמעתי' דלפו' שינוייא קמא דשני הא ברבה הא בתלמידא אם כן קרא דנוטפות מר בתלמיד איירי ולהך שינויא דריש כערוגת הבושם דרישיה דקרא אם משים אדם כערוגה. ולמאי דשני הא והא ברבה א"כ קרא איירי גם ברבו ולהך לישנא דריש כבושם שמתבשמין דאיירי ברבה שמלמד לאחרים כדפי' רש"י שם. אך ק"ק להך שינויא בתרא אמאי רב נקיט מילתיה בתלמיד היושב לפני רבו מאחר דרבה ותלמידא אידי ואידי מקמי דפתחי בדחי ולבתר דפתחי יתבי באימתא ודייק קרא דאמר שפתותיו שושנים ששונים כלומר בשעת הלימוד נוטפות מר לאפוקי קודם הלימוד דבדחי. וי"ל דהתלמיד מוזהר ביותר לישב ביראה לפני רבו כדתנן ומורא רבך כמורא שמים:

ואית דגרסי בשמעתין אל תקרי מר עובר אלא מר בוער והיינו דקאמר רב תכוינה שאם לא יעשה כן יכוה ויבער וכמ"ש בערוך ערך טף ולפ"ז שפיר טפי מאי דנקט רב מילתיה בתלמיד דרבו לא יש לו עונש זה כתלמיד:

אמר מילתא דבדיחותא. עמ"ש בספרי הקטן ראש דוד פ' דברים דף קל"ה ע"ב:

הא בדברי תורה והא במילי דעלמא. הקשה הרב ישרש יעקב פ"ז דמציעא דכפי מאי דאתמר התם דר' אלעזר בר' שמעון השיב למטרוניתא שלא להוציא לעז על בניו הו"ל לשנויי הכא רומיא דקראי דענה כסיל היינו במקום שיוצא לעז ואפשר לומר דהך שינויא דמשני הכא עדיפא ליה דמדוקדק בקרא גופיה דכתיב ענה כסיל פן יהיה חכם בעיניו וכו' וכמו שכתב מהרש"א:

אחוי ליה תרנגולתא. דקדק הרב עיון יעקב אמאי לא מייתי ראיה מקין והבל דנתעברו וילדו ביום אחד ותירץ ע"ש ואפשר עוד לומר דקין והבל היה פעם אחת ולא נשנה עוד והוא דריש עתידה אשה שתלד בכל יום תדיר להכי אחוי ליה תרנגולתא דכה עושה תדיר. ועי"ל דדריש הרה ויולדת יחדיו ביום שהרה זו יולדת אחר כדפירש"י והא לא מצי לאתויי מקין והבל דחוה כשילדתם לא נשאר לה עובר במעיה ולהכי מייתי מתרנגולת כי יום הולדה הנה היא הרה מאחרים:

דף לא.

מפני מה ראשיהן של בבליי' סגלגלות דקדק מהרש"א דהאמרן דבמילי דעלמא כתיב אל תען ופירש לפי דרכו. אף אנן בעניותין נימא מלתא דרך דרש במ"ש בסנהדרין דף כ"ד דת"ח שבבבל מרורים כזית ופירש שם הרב עיון יעקב דיש להם שכחה ואפשר שזה הבין הלל ששאל מפני מה ראשיהן של בבליים סגלגלות כלומר מכוערות כמו שפירש הרא"ש בנדרים דף ס"ו. והן סגלגלות עגולות שאין דבר נקבע בהן כי יפול הנופל ותכף שוכחים. ואומרו מפני מה לפי שיש לתלות בשני דברים ולא ידע איזה הוא טעם כעיקר וזה על דרך שמפרשים המפרשים לשון מפני מה דאמרי בעלמא והכא הספק הוא אם נאמר שזה ששוכחים הוא כי זהו פרי הארץ בבל וכמ"ש פרק חלק בבל ובורסיף סימן רע לתורה שמשכחין הלימוד ע"ש דף ק"ט וכמו שאמרו אוירה דארץ ישראל מחכים כל קבל דנא בבל היא גורמת לשכח הלימוד או נימא דגורם להם זה ששוכחים תלמודם מפני רוע סדר לימודם וקלקול סדרים בלימודים דין גרמ"א שישכחו. וז"ש מפני מה דיש שתי טענות ושאל להעמידו על האמת ואמר לו בני שאלה גדולה שאלת דהיא שאלת חכמה ובפרט דהור' דיש לו שני טעמים רק שאל למען דעת איזה יכשר. והשיב לו מפני שאין להם חיות פקחות כלומר רבותיהם שנמשלו לחיות שמתקנות הולד כמ"ש בסוטה פ"ק גבי שפרה ופועה ורבותנו שבבבל באותו פרק לא היו פקחים על זה ללמד לתלמידיהם שילמדו בקול רם ויסדרו לימודם ויחזרוהו ק"א פעמים וידקדקו בלשונם כדאמרינן בעירובין דאם כך היו עושים אף דהארץ רעה וגורמת לשכוח הלימוד הוה תלמודם מתקיים בידם על ידי טורח ובזה מתורץ מה שהקשה הרב באר שבע שם פרק חלק וא"כ רוע סדרם גרם להם. והשואל פחים טמן לו בשאלה זו דהלל היה בבלי ולבזויי אתא לבבל ויושביה עליה. והשיב לו דטעמא שאין להם חיות פקחות לא כן הוא שעלה לארץ ישראל דאוירה מחכים ושמש שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון.

מפני מה עיניהם של תרמודיין טרוטות אפשר שיובן במ"ש ביבמות דף י"ו למ"ד דאין מקבלים גרים מתרמודיין ואמרו מ"ט פליגי בה ר"י וסביא חד אמר משום עבדי שלמה וחד אמר משום בנות ירושלם. וידוע דמניצוצות הקדושה אשר נפוצו בין הגוים משם באים הגרים. וניצוצות הקדושה עינים להם כמ"ש המקובלים בפירוש אומרם נתן עיניו בו ועשאו גל של עצמות כלומר דהרשע אי אפשר לחיות אם לא בניצוץ הקדושה הגנוז בו וכמ"ש ואתה מחיה את כלם ולכן הצדיק ההוא נתן עיניו כלומר היה מקבץ חלקי הקדושה שבו בחיבור אחד וכיון דהחלק מתדבק בכל אז ידלג ניצוץ הקדוש אשר ברשע ומתחבר עם הקדושה שבו וז"ש נתן עיניו בו כלומר ניצוצי קדושתו ואז הרשע נעשה גל

של עצמות כי הקדושה שבו המחיה אותו חלף הלך ונתחבר בקדושת הצדיק והנה הוא נשאר גל של עצמות יבשות בלי לחות כלל כי בצאת ניצוץ הקדושה שבו פסיק לחיותיה עד כאן דבריהם ז"ל. וז"ש מפני מה עיניהם של תרמודיים טרוטות כלומר משונות משאר עינים כמו שפירש רש"י דאין באים גרים מהם דאינם מקבלים אותם והן הן ניצוצות הקדושה עינים להם ואמר מפני מה דמספקא ליה כי טעמא משום עבדי שלמה או משום בנות ירושלם. והשיב לו מפני שדרים בין החולות חולין גמורים וסרוחים על ערשותם ותרוייהו איתנהו משום עבדי שלמה ומשום בנות ירושלם וזהו חולות תרתי משמע:

מפני מה רגליהם של אפרקיים רחבות אפשר דשאל על עושרם שמתקיים וכמשז"ל על פסוק ואת כל היקום אשר ברגליהם זהו עושרו של אדם שמעמידו על רגליו וז"ש מפני מה רגליהם עושרם של אפרקיים רחבות כלומר שמאריכים בעושרם ושאל מפני מה אם הטעם הוא משום שרעים וחטאים הם והיה העושר ההוא להאכילם בעה"ז מיעוט זכיותיהם או אדרבא מכח צדקת אבותיהם והם וזה חסדם מאריך עושרם. והשיב מפני שדרין בין בצעי המים כלומר הטעם הוא מפני שפנו מארץ ישראל וכמ"ש בשביעית פ"ו בירושלמי גרגשי פנה והאמין להקב"ה והלך לו לאפריקי עד בואי ולקחתי אתכם אל ארץ כארצכם זו אפריקי ובשכר שפנו מארץ ישראל זאת תהיה להם עושר וכבוד וארץ טובה. אחר זמן ראיתי מעשה זה באבות דר' נתן גבי הלל ושמאי קבלו מהם ע"ש ודוק:

אתה הוא שקורין אותך נשיא ישראל אמר לו הן אפשר דכיוין להקניטו לומר קורין אותך וזכית לשם כי אינך ראוי לכך והלל לפי רוב הענוה א"ל הן כלומר הדין עמך שאיני ראוי לנשיאות אלא שזכיתי לשם ובעל השם אני:

מפני מה א"ל מפני שאבדתי וכו' אפשר לומר דהלל מרוב ענותנותו בקש לו צד זכות במה שאמר אל ירבו כמותך בישראל דיש סברא לומר דנשיא שמחל על כבודו אין כבודו מחול וכבר איכא מאן דסבר הכי פ"ק דקדושין ואינה הלכה ע"ש. ומ"מ היה אפשר לומר דהאי גברא קסבר הכי ולזה אמר אל ירבו כמותך בישראל דהנשיא צריך לנהוג נשיאותו ברמים ולזרוק מרה כדאשכחן דרבי הגם דענותן סגי הוה פקיד הכי לרבן גמליאל בנו פרק הנושא ע"ש וכונתו דנשיאי ישראל לא יעשו כמעשהו ממנו דאין כבודם מחול וזהו צד אחד לזכות. או שמא שכיוין להקניטו מאד לראות אם יכעוס ועל כל פנים לא מלבו לזלזלו ולזה אמר מפני מה דהא איכא צדדים לצדד בכונתך והגד נא לי עוצם כונתך:

הוי זהיר ברוח"ך. רמז לו מקרא שכתוב במשלי סי' ט"ו מרפא לשון עץ חיים ושבר בה סלף ברוח ופירש"י כשיסלף בלשון סופה להביא עליו שבר הבא ברוח קדים וכו' ע"ש וזהו שרמז לו הוי זהיר ברוח"ך (שאתם) [שאתה] חוטא בלשון ותשבר ברוח ויומתק

יותר לפי מה ששמעתי מחד צורב' מרבנן זלה"ה שפירש בכתוב הנז' במ"ש רבינו האר"י ז"ל שהמדבר לשון הרע פוגם ברוח וז"ש שלמה בחכמתו וסלף בה בלשון שבר ברוח כי פוגם הוא בחלק הרוח עכ"ד. ולפ"ז מה מתוק אמרי קדוש ההוא אמר הוי זהיר ברוח"ך גלה סודו כי בחטאו בלשונו פוגם ונפגם בחלק רוחו ומן הראוי הוא לשו' והוי זהיר ברוח"ך דייקא:

ע"מ שתלמדני כל התורה על רגל א' וכו' דחפו באמת הבנין וכו' דעלך סני וכו' עמ"ש בעניותי בספרי הקטן דברים אחדים דף פ"ט בס"ד:

גיירני ע"מ שתשימני כ"ג וכו' בא לפני הלל גייריה. התוספות ביבמות דף כ"ד כתבו דבטוח היה הלל דסופו לעשות לשם שמים וכן ההיא דהתכלת דאתיא לקמיה דרבי גיירני על מנת שאנשא לאותו תלמיד עכ"ל. וקצת יש להרגיש דההיא דהתכלת דאתיא לקמיה דר"מ כפי מ"ש התוס' שם לא אמרה על מנת שאנשא לאותו תלמיד רק הוציאה הכתב להראות דלשם שמים היא באה כי ראתה קדושת מצות ציצית וכמ"ש שם רש"י בהדיא. וראיתי להרב בני חיי דף קפ"ו ע"ג שהקשה על התוס' דא"כ כי פריך התם אמתני' הא גיורת מיהא הויא והוצרך לומר דאתיא כמ"ד דכולם גרים הם לימא דאיירי דאנו בטוחים דסופה לש"ש וכו' ע"ש ולק"מ דאוקימנא למתניתין כהלכתא דכולם גרים הם וכמו שפסקו הפוסקים והא ניחא ורווחא מלאוקמא דהכא במאי עסקינן באדם גדול כהלל כי שיח וכי שיג לו דסופו לעשות לש"ש דזה דוחק הרבה דמתני' מילתא פסיקתא קתני ואייר בכולי עלמא ופשוט. ועין לו ראתה להרב בני חיי הנז' דף קפ"ב אהך עובדא כתב קושיית התוס' בשם העולם ונדחק לתרץ ע"ש ובחידושי אגדות למהרש"א בשמעתין:

ענותנותו של הלל קרבנו תחת כנפי השכינה. פי' כי בחינת הגרים היא דוקא שם כמ"ש רבינו האר"י זצ"ל ולזה נקראים גרי צד"ק בחי' השכינה משא"כ ישראל שמדרגתם עליונה וכמ"ש א' מהם ומה ישראל שנקראו בנים למקום וכו':

עסקת בפריה ורביה. הא דלא קאמר קיימת פו"ר ואמר עסקת היינו להשיא יתום ויתומה ע"כ דברי מהרש"א ולא היה צריך הרב לידחק בזה דהשתא ליתיה בשאלה על נשואי יתומי' רק כשיעמוד לדין על גמילות חסדים וצדקה. אמנם זו אינה צריכה לפנים דשפיר נקטי עסקת בפו"ר ולא שאלו קיימת פו"ר דאין בידו שיהיו לו בנים או אם היו לו להשאירם ברכה אחריו ושלא ימותו בחייו ומשכחת לה דיעסוק בפו"ר כמצותו לשם שמים ולמעבד כמה טצדקי ולא יעלה בידו מכמה מיני עצב"י דשכיחי בעה"ז לכן שואלים עסקת בפו"ר דאם יעסוק כדינו ולא הו"ל בני או הו"ל ומיתו אין עונשו גדול

כמי שלא עסק וזימנין דאין לו עונש כלל והוא היודע נסתרות:
ודרך דרש אפשר לומר ותעלה ארוכה לקושית התוספות שהקשו גבי מאי דאמרינן אין תחילת דינו של אדם אלא על דברי תורה שנאמר פוטר מים ראשית מדון. ונדחקו לתרץ דהרי הכא אמרינן דראשית כל שואלי"ם הלכו בו נשאת ונתת באמונה ע"ש פ"ק דסנהדרין. ויראה דרך דרש דכל הני שאלות שייכי נמי לדברי תורה ונמצא דתחילת דינו על ד"ת כיון דבכל שאלה מאלו אף היא תסי"ב אמריה על דברי תורה דהשאלות הם סתמיות ואתיא מכללא בכל אחת על ד"ת נשאת ונתת באמונה אם כשמפלפל עם חביריו ורבו היה באמונה שלא כיוין להטעות' או לביישם או להעמיד דבריו אף שהכיר טעותו או לחלוק עליהם במה שיודע שהאמת אתם ולכבוד עצמו ולהגדיל שמו כופה פסכת' ואגב חורפיה מפיו לפידים יהלוכו ומראה פנים לבטל דברי החולקים ויודע בעצמו כי האמת אתם והוא עון פלילי. עסקת בתורה בקביעות עתים דלא להשנאה. עסקת בפריה ורביה לפרות ולרבות בתורה כמ"ש בהקדמת זהר הקדוש דלא סגי בעסק התורה אלא צריך לטרוח וליגע לחדש בפרד"ס ולהוציא לאור בני דהוו ליה במעמד הר סיני. ומשר'ה אמר עסקת משום דצריך לעסו' ולהוליד תדיר ואין שיעור לפו"ר זו בתורה, צפית לישועה כי בימי המשיח יתגלו מקורי אורות התורה ונחזה נפלאות מתורתו וכמשז"ל שתורה זו בערך שהי' סתומה וקצרה דעתנו להבינה היא הבל לפני תורתו של משיח שאז נבין התורה ובכלל אשר יחכה האדם לישועה הוא ג"כ לזכות להבין התורה הקדושה לאמיתה. פלפלת בחכמה וכו' ונמצא דבכלל השאלות האלו הוא נדון על דברי תורה ושפיר קאמר תחילת דינו של אדם על ד"ת כי כל השאלות על זה והנה תסובינה על דבר תורה:
פלפלת בחכמה. לכאורה ק' ממ"ש פ"ד דנדרים דפלפולא ניתן למשה רבינו ע"ה לבד והוא נהג טובת עין ונתנו לישראל וכיון דה' לא ציוה לישראל על הפלפול רק למשה רבינו ע"ה. מה זה היה לשאול לאדם פלפלת בחכמה בדבר שלא נצטוה. ואפשר לומר דאיכא תרי פלפולי דאחד הוא לידע דיני התורה במדות שהתורה נדרשת דצריך לפלפל לדעת משפטי ד' וזה ודאי נצטוו ישראל עליו כי הוא עיקר ידיעת התורה. אך הפלפול אחר שידענו הדין לפלפל בשקלא וטריא משום יגדיל תורה זה ניתן למשה רבינו ע"ה. ומה ששואלים פלפלת בחכמה הוא על חלק הפלפול למען דעת דיני התורה:

דף לא:

דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות וכו'. הקשה הרב ישרש יעקב דהכתוב קראו אוצר והיכי קאמר שמפתחות החיצוניות לא מסרו לו ועוד דגם ר' ינאי מכריז חבל על מאן דלית ליה דרתא וכו' והול"ל ופליגא דר' ינאי וכו' ותירץ ע"ש ומה שהקשה דהול"ל ופליגא דרבי ינאי כפי סברא זו דודאי פליגי דמר מדמה יראה למפתחות חיצונות ומר מדמה לחכמה חיצונה לכאורה היה אפשר לומר דכיון דפשיטא דפליגי לא איצטריכא לש"ס לומר ופליגא דלא קאמר הש"ס ופליגא אלא היכא דיש מקום לומר דלא פליגי וכמה דכייל לן הרב בני חיי בלשונות הרמב"ם דף י"ד משם הרב מהר"א ן' חיים:

אמנם נראה לומר דאין כאן מחלוקת כלל דלעולם היראה דבר גדול אוצר כלי חמדה אמנם כלפי מ"ש כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו וכו' לענין זה נמצא שיראה קודמת לחכמה והיא כניסה ומבוא לחכמה ובערך זה שהיא התחלה דימה ליראה למפתחות החיצונות אבל בערך היראה עצמה והדר יקרה היא פנימית ולזאת יקרא אוצר והחכמה בערך עצמותה היא שער לפי פשטן של דברים והנגלות לנו. ועוד יש לומר קרוב לזה לפי הפשט דיראה דבר גדול והחכמה שער. אבל לגבי המעשה וקיום המצות רבה בר רב הונא מדמה המעשה וקיום המצות לבית והיראה והחכמה למפתחות חיצוניות ופנימיות שהחכמה ויראה הם מפתחות ליכנס לבית הקיום מצות ובערך זה היראה חיצונה דומה למפתח החיצון והחכמה מפתח הפנימי. ועל דרך האמת אפשר לומר דהיראה היא אוצר ודאי מלכותא דרקיעא והיא חצר החיצונה וקדושה ראשונה בערכנו. ומה שדימה לתורה שער אינו שער ליראה אך הוא שער ליכנס אל הקדש פנימה ודוק כי קצרתי:

ניקום מקמיה דגבר דחיל חטאין הוא וכו' אפשר לפרש דפליגי בפלוגתא דהרמב"ן והר"ן פ"ק דקדושין אם חייב לעמוד לפני בעל מעשים דהרמב"ן סבר דלא אשכחן קימה לפני בעל מעשים והר"ן השיג עליו וכתב דכל שמוחזק בבעל מעשים ואין ספק בענינו עומדין מפניו שלא ציוותה תורה לקום מפני החכם אלא מפני שהחכמה מביאה לידי מעשים ע"ש בהר"ן פ"ק דקדושין סברת הרמב"ן וסברתו באורך. ואפשר דבהא פליגי ר' סימון ור' אלעזר וז"ש ר' אלעזר ניקום מקמי' דדחיל חטאין הוא דהיה מפורסם דמארי דעובדין הוא ואין ספק בענינו ובודאי חייבים לקום מפניו דמעיקרא לא ציותה תורה לקום מפני חכם אלא שהתורה מביאה לידי מעשים כמ"ש הר"ן. וא"ל אידך ניקום מקמיה דבר אוריין הוא דסבר כסברת הרמב"ן ז"ל דמעולם לא אשכחן דחייב לקום מקמי בעל מעשים וכל החיוב אינו אלא לעמוד מפני חכם. ואהדר ליה אמינא לך אנא דגבר דחיל חטאין וכו' כלומר מיעטת בשבחו כמ"ש רש"י דתכלית חכמה תשובה ומעשים טובים וגלה סודו

דמה שנצטוינו לקום מפני חכם היינו משום דכפי חכמתו כן ירבה לדקדק במעשיו ולעבוד עבודה תמה וכי אמינא דחיל חטאין הוא תכלית השבח דודאי חייבין לעמוד מפניו וכמו שביאר הר"ן ז"ל:

ויתכן לפרש כל המאמר בדעת הרמב"ן כי הנה כתב ז"ל דאין חיוב לעמוד מקמי בעל מעשים אך אהני דאפי' ריש מתיבתא דרביה הוא ליקום מקמיה ואין כאן משום זקן ואינו לפי כבודו והיינו דאמר ר' אלעזר ניקום דדחיל חטאין הוא כלומר כמה גדול אדם זה דאפי' רביה איבעי ליה למיקם מקמיה דדחיל חטאין הוא ואין כאן משו' זקן ואינו לפי כבודו. ואהדר ליה ניקום דבר אוריין הוא כלומר לדידן דלית אנן רבוואתיה לא צריכא לבקש טעמים אלא ניקום דבר אוריין הוא ואהדר ליה אמינא לך וכו' כלומר כונתי להגדיל יקר תפארת גדולתו דדחיל חטאין הוא דאפי' רביה קאים מקמיה וממילא ודאי דבר אוריין הוא דלא אשכחן חיובא למיקם מקמי בעל מעשים לחוד ונמצא שהגדלתי בשבחו:

וראיתי למהרימ"ט בראשונות סי' ק' שכתב על מאמר זה וז"ל וא"ת ואי דחיל חטאין ולאו בר אוריין מאי רבותיה הרי אמרו אם ראית ת"ח נוקם ונוטר כנחש חוגרהו על מתניך ואם ע"ה חסיד אל תדור בשכונתו. ואני רגיל לפרשה הכי אמינא לך אנא דחיל חטאין הוא דלא ע"ה חסיד ואת אמרת לי בר אוריין דבכלל דחיל חטאין בר אוריין ובכלל בר אוריין לא הוי דחיל חטאין עכ"ד וקרוב לזה כתב מהרש"א. וק"ק דהתנן פ"ב דאבות אין בור ירא חטא ולא ע"ה חסיד ופירשו רש"י ורבינו עובדיה דע"ה ירא חטא אפשר להיות ומתניתין גופא הכי מוכחא. וא"כ איך קאמרי רבנן מהר"י מטראני ומהרש"א דבאומרו דחיל חטאין ודאי דהוי בר אוריין דהרי אפי' ע"ה משכחת לה ירא חטא ויותר יקשה על מהרש"א שכתב וז"ל וגברא דדחיל חטאין ולא הוי בר אוריין ודאי דלא משכחת כמ"ש אין בור ירא חטא עכ"ל והנה הרב מביא ראיה כנגדו דמשנתנו לא מעיט אלא בור אבל ע"ה מצי למיהוי דחיל חטאין:

ולדברי הרב מהרימ"ט אפשר ליישב דמסתמא כי השב"ח השבי"ח ר' אלעזר דדחיל חטאין הוא אינו בסתם ירא שמים אלא כאותה ששנינו פ"ב דאבות ר"ש בן נתנאל ירא חטא. ופירש רבינו עובדיה ירא חטא מחמיר על עצמו ואוסר עליו דברים המותרים מיראתו שמא יבא לידי חטא דאל"כ מאי רבותיה אף ע"ה אפשר להיות ירא חטא עכ"ל ועמ"ש הרב מהר"ש פרימו ברמזיו פ' תשא. ומסתמא כי משתבח ר' יעקב בר אחא בהא הוא דמשתבח ולזכות למעלה זו ליכא ספיקא דאצטריכא ליה למיהוי בר אוריין. ועמ"ש

הרב תי"ט פ"ג דאבות משנה ט' ולא היה צריך לחלק בין מחשבה לפועל דהא ע"ה יכול להיות ירא חטא:

דרש רב עולא מאי דכתיב אל תרשע הרבה וכו' הרב עיון יעקב פירש דלא קשיא ליה אל תהי צדיק הרבה דפירושו הוא אל תהי צדיק הרבה שלא לעשות עבירה לשמה ובזה פירש פ' קרע ה' את ממלכות ישראל ונתנה לרעך והכי הוי מדה כנגד מדה. אך לפי זה שאול חמל על הצאן וסבר דפירוש אל תהי צדיק הרבה דמותר לעשות עבירה לשמה וראיה מתמר שזנתה לשמה יצאו ממנה מלכים לכך ונתנה לרעך זה דוד שבא מיהודה ותמר ע"כ דבריו ז"ל. ונראה דכונת הרב ז"ל דאע"ג דכששאול דן ק"ו מעגלה ערופה יצאת בת קול ואמרה אל תהי צדיק הרבה מ"מ חשב דלזבוח לה' נקרא עבירה לשמה. אבל כפי דרך זה יש לחקור דס"ס היכי הוי מדה כנגד מדה אדרב' זו היא שקשה דהני בי תרי סתרא"י נינהו דענין שאול סותר הקודם מעשה תמר דהרי תמר עשתה עבירה לשמה ונפיק מינה נביאי ומלכי ואלו שאול משום דעביד עבירה לשמה מלכותא העדיו מיניה. ונראה דכי אתמר עבירה לשמה היינו דבפרט זה לא ציוה ה' רק דציווי ה' הוא כללי ובפרט זה אף שהוא עבירה לפי ציווי הכללי מ"מ בענין זה הוא לשמ' ומצוה היא ונוטלין עליה שכר דמתה לתמ"ר. אבל גבי שאול דבפרט זה עצמו ציוה ה' להחרים הכל לא שייך כאן לעשות עבירה לשמה בפרט זה עצמו ועבירה גמורה תחשב. וז"ש לו שמואל הנביא קרע וכו' ונתנה לרעך הטוב ממך שהוא עם היות דאתי מעבירה לשמה הוא טוב ממך דגבי תמר מיקרי עבירה לשמה ואתה לא כן עבירה גמורה לחוד היא בידך וזהו הטוב ממך:

ואפשר לומר על דרך זה בסגנון אחר במ"ש הרב עיון יעקב לעיל בדף ל' שמחל הקב"ה לדוד המלך ע"ה על אותו עון שהיה עבירה לשמה כי היכי דלא לימרו עבדא זכי למאריה ע"ש. והיא עבירה לשמה כדאמרינן בעלמא אבל הא דשאול אין כאן עבירה לשמה והיינו דאמר ליה שמואל ונתנה לרעך הטוב ממך דאיהו עביד עבירה לשמה ואני מוחל לו אך אתה סברת דעשית עבירה לשמה ולא היא:

שאינן חרדים ועצבים מיום המיתה. אפשר לפרש הכפל במה ששמעתי משם מר זקני החכם השלם והדר זקנים כמהר"ר ישעיה אזולאי זלה"ה שהיה מפרש במ"ש פ"ק דברכות יזכור לו יום המיתה דהכונה שיזכור ליצר הרע שעתיד למות וליבטל כדאמרינן בשילהי סוכה והרשעה כלה כעשן תכלה עכ"ד. ואפשר שזהו הכפל שאינם חרדים כלפי הרשע. ועצבים כלפי היצה"ר שגם עליו יעבור כוס ואת רוח הטומאה היתה לבער ולא די זה אלא שלבן בריא להם כאולם כלומר שהגיעו ברשעם עד שעשו היצה"ט רע וזהו

שלבן לב אחד לאפוקי הבינוניים דקרינן בהו בכל לבבך בשני יצריך והרשעים אין להם אלא לב אחד והוא יצר הרע כי גם את הטוב נעשה רע והיו לאחדים לב אחד לרעה ובריא כאולם פתוח לרוחה כי אין עוד יצה"ט להצטער ולחשוב קצת בתשובה ובריא להם כאול"ם בעבור זאת. וז"ש הכתוב וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום רק למעט מחשבה טובה אלא רע כל היום הגם דרשעים מלאים חרטות הגיעו למדרגה שמחשבתם לרע כל היום תדיר כי אין עוד יצה"ט לחשוב טובה כלל:

דף לב.

נפל תורא חדד לסכינא. באיכה רבתי ע"פ זכרה (ל)ירושלים, אמרו בנפול עמה ביד צר רבנן דהתם אמרין נפל תורא סגין טבחוי ורבנן דהכא אמרי נפל תורא תחדדן סכינוהי ופירש מתנות כהונה רבנן דהכא היינו רבנן דבבל. ואינו מחוור דהמדרש רבה הוא אגדת ארץ ישראל כמ"ש רש"י בפי' החומש פ' ויגש. והדבר מוכרע כי חלק גדול מהמון רב"ה הנו נצב בתלמודא דבני מערבא. על כן נראה דעל פסוק בנפול עמה ביד צר אמור רבנן דמערבא חדדן סכינוהי:

רב לא עבר במברא דאית ביה גוי אמר דילמא מפקיד דינא עליה וכו' ואותה שאמרו בסוטה דף ך' שאני גוים דלא מפקיד דינא עלייהו. הא פריקנא לה בעניותין בספרי הקטן ראש דוד פ' קרח דף קי"ח ע"ג. וראיתי בספר חדש זה שמו בירך יצחק אשר כרגע נראה לי שדקדק בזה פ' שלח דרב אמאי לא הביא ראיה לדבריו מקרא דדברי הימים (ב' סי' ך') גבי יהושפט דבהתחברו עם אחזיהו פרץ מעשיו וישברו אניות ומהכא נמי תיהוי תיובתא לשמואל מיהו לא קשיא לשמואל דאחזיהו' ישראל משומד וחדא אומה הוו ורב לא מצי לאתויי לעונש נפשות דאותם אניות ענין ממון הוה עד כאן דבריו, ואני בתומי אעיקרא לא חזינא דוקיא כל עיקר דהן לו יהי דקרא מסייע לרב ליכא למידק אמאי לא אייתי רב מיניה ראיה דרב הוה פשיטא ליה טובא ולא היה צריך להביא ראיה. ומה גם דאין זה מימרא דאמר רב כי היכי דנידוק אמאי לא מייתי ראיה מקרא אלא תלמודא תני מאי דהוה עביד רב דלא עבר במברא דאית ביה גוי ובו בפרק אמר למאן דהוה בהדיה דילמא מפקיד דינא עלייהו ולא דרב שוייה למימרא ותנייה לרבנן דמתיבתיה. ותו אעיקרא דדינא פרכא מה ענין שמיטה אצל הר סיני התם בקרא הוא דמתחבר עם הרשע במשא ומתן ושותפות או להיות רעים אהובים כמשפט לאוהבי. ברם הכא האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי ודבר אין לו בהדי גוי דאזל רק המברא מצרפן ואין זה התחברות וליכא ראיה לרב ולא פירכא לשמואל:

לעולם יבקש אדם רחמים שלא יחלה. אפשר לדקדק תיבת לעולם במ"ש התוס' לעיל דף י"ב דלר"מ ור"י מועלת תפלה בשבת שבין ר"ה ויה"ך דס"ל גזר דין אדם נחתם ביה"ך ושוב כתבו דלפי שינויא דמשני הש"ס בר"ה כדר' יצחק דיפה צעקה בין קודם גז"ד וכו' אתי שפיר. ואפשר דהיינו דקאמר לעולם יבקש אדם רחמים דלא תימא דלר"מ ור"י לא תועיל תפלה כי אם בין כסה לעשור לז"א לעולם דלכ"ע בכל עת תועיל תפלה בצעקה ותפלתו נשמעת:

ממנו להביא ראיה כלומר זכות עצמו אבל זכות אחרים אין יכול להציל וכו' לכך חזקיה תלה בזכות עצמו וכו' אבל זהו נגד משמעות הש"ס דברכות דף יו"ד עכ"ל הרב עיון יעקב. ויראה דאין כאן סתירה דעיקר הפרקלטים הם זכיותיו אבל לא שהוא יאמר עשה בזכותי דהוי כמחשיב עצמו והוא שלא כהוגן ולהכי מצאה הקפידה מקום לנוח דאמר והטוב בעיניך עשיתי ולעולם דעיקר הצלתו היתה בשבילו אלא דתלו בזכות אחרים תלו דייקא כמש"ל דף ל' ולפי שעיקר ההצלה על הרוב הוא בזכותו אף שמועיל קצת זכות אחרים להכי אמרו ממנו להביא ראיה. וכ"כ הרב בית חדש י"ד סי' של"ח דעיקר פרקליטיו היא תשובתו ומעשיו עיקר דייקא אבל אה"נ דמועיל תפלת אחרים וזכותם להצטרף לטובה:

והגם דכתבו משם רבינו האר"י זצ"ל דבעת צרה טוב להזכיר זכיותיו ואסמכיה הרב מהר"י חאבילייו אמאמרם ז"ל קטנתי אין מעט אלא צדקה וכו' והביאו הרב מהרח"א בעץ החיים. כבר כתבנו בעניותנו בספרי הקטן דברים אחדים דהכונה שיאמר לישנא דמשתמע לתרי אנפי ובלבו יכוין על צדקותיו אשר עשה ובהכי לא ימצא המקטרג מקום לקטרג דמחשיב עצמו או איזה פגם בצדקותיו ומעשיו דדבריו שאמר פשטן ענין אחר. אך שהקב"ה בוחן לבות שכונתו להזכיר צדקותיו ברמז מתוך צרתו ומתמלא רחמים עליו:

נשים מתות יולדות רא"א נשים מתות ילדות. בירושלמי אמרי אית תני ילדות ואית תני יולדות מ"ד ילדות תני בשם ר"י בעון נדרים בנים מתים וכו' ומ"ד יולדות מכאן שאין השטן מקטרג וכו' ונהירנא דשמענא מהרב כמהר"ר ירוחם ווילנא משם הרב המקובל מר אביו מהר"ר יעקב זכרם לברכה שפירש דאיכא פלוגת' דתנאי אי בעון נדרים אשתו מתה או בניו מתים אמטו להכי קאמר דמ"ד ילדות ס"ל דבעון נדרים בניו מתים ולא אשתו דאי סבר אשתו בעון נדרים היא מתה הול"ל במתני' נדרים נמי. ומ"ד יולדות ס"ל בעון נדרים אשתו מתה ולא תני נדרים משום דטעמא שהשטן מקטרג וא"כ בעת הנדר הוא סכנה דפנקסו היא נפתחת וכו' וכמו שפירש הר"ן בנדרים ומדהמתינו לה עד שתלד ש"מ שאינו משום נדר אלא תחת שלש דתני תנא במשנתינו ע"כ שמעתי:

והנה מקום להרהר על זה דאיך פסיקא ליה דמ"ד ילדות סבר בעון נדרי' בניו מתים נימא דסבר אשתו מתה ותנא ושייר נדרי' וכי תימא מאי שייר דהאי שייר האיכא הא דאמרינן בתלמודין בעון שמכבסות וכו' דאפילו היכא דתני מניינא אמרינן תנא ושייר כמ"ש התוספות פ"ק דקדושין דף י"ו ריש ע"ב. אמנם ראיתי בתוספתא דמכילתין פ"ב דאמרו ר' נתן אומר אף מפני נדרים נשים מתות בשעת לדתן והשתא א"ש דמהתוספתא משמע דת"ק דקאמר על שלש עבירות פליג על ר' נתן דת"ק סבר דוקא משום הני תלתא ור' נתן סבר דהולכות על ארבע דמפני נדרים נמי. וא"כ האי מ"ד ילדות דגריס הכי בדברי ת"ק על ג' עבירות נשים מתות בילדותן א"כ ודאי סבר דבעון נדרי' בניו מתים ולא אשתו דת"ק סבר דוקא משום שלשה עבירות אלו. ומ"ד יולדות דקאי נמי על דברי ת"ק אי סבר בעון נדרים אשתו מתה מוכרח לומר דלדעתו בשעת הנדר נמי איכא סכנה ואינם ממתינים לה עד שעת לדתה כאמור. ולמ"ד ילדות פסיק וקאמר דסבר דבעון נדרים בנים מתים ולמ"ד יולדות לא קאמר דבעון נדרים אשתו מתה דאפשר דסבר בעון נדרים בניו מתים וא"ש מתני' ואי נמי סבר אשתו מתה יש לומר כדאמרן:

ומהשתא ניחא מנינא דנקט תנא על שלשה דברים לאפוקי מדר' נתן בתוספתא. והרב שושנים לדוד כתב דאתא לאפוקי מדר' אחא. ויש להשיב דלפירש"י ר' אחא אמתות ילדות קאי ומתני' הוי בשעת לדתן ואתיא כר' אחא. שוב ראיתי למר זקנינו הרב החסיד המקובל האלהי כמהר"א אזולאי זלה"ה בעל חסד לאברהם בפירוש המשנה אשר לו כ"י שכתב וז"ל ומניינא דקתני למעוטי נדרים שאז"ל במקומות אחרים בעון נדרים אשתו מתה שנאמר אם אין לך לשלם וכו' אי נמי דאע"ג דנזכרים לה בשעת סכנה כל מעשיה כשימצא לה אחת משלש עבירות הללו גומרין גזר דינה ולא על אחרות עכ"ל עלץ לבי לכוין לחדא דמר אמנם מז"ה לא זכר התוספתא הנז':

וחזיתיה להרב גופי הלכות דף קי"ד שעמד בלשון הירושלמי ופירש דגריס נשים מתות ילדות ור"ל דעל שלשה עבירות שעושין האמהות בנותיהן מתות ילדות קודם נשואין ואם יקשה בעון אם מתה בת לא תקשי דאר"י וכו'. וכתב יפה מראה וי"ל לפי שיקשה למ"ד ילדות שתמותנה בבחרותן על חטא לזה הביא סמך מדר"י אף אתה אל תתמה אם תמותנה ילדות בעון עצמן וקרובני שיש ט"ס וכו' הו"ל לסיים בעון אחד מאי בעון עצמן אלא היה כתוב על חטא אחר וכו' ולבסוף צ"ל במקום בעון עצמן בעון אמן ע"כ דברי הרב גופי הלכות. ופירושו דחוק בלשון המשנה דלפי דבריו שאינן זהירות לאמותן יאמרו. ומה שהגיה בדברי יפה מראה אין צורך להגהה דכונת היפ"מ פשוטה דלפי שיקשה איך ימותו בעון אחד לזה הביא מדר"י דהרי מתים בעון נדרים והוא באחד הגם שהוא

עון האב אף אתה אל תתמה אם ימותו בעון אחד והוא עון עצמן דהרי מתים בעון אחד של אחר וכל שכן בעון אחד של עצמן. ואי הרב יפ"מ הוה מפרש כותיה לא היה שתיק מלפרש ברישא בהדיא האי פירושא ואדרבא הביא בריתא דקמן ופירש"י דמשמע על שאינן זהירות הילדות:

ר' אחא אמר בעון שמכבסות פירש רש"י הילדות מתות על עון שמכבסות. והרב מהרש"א כתב דאינו מוכרח דמצי סבר דבשעת לדתן מתות בעון זה וכו' עש"ב. ויראה דטעמיה דרש"י דאי ר' אחא איולדות קאי הול"ל אף בעון שמכבסות דלאוסופי אתא אתלתא דתנן במשנתנו והכי סוגית תנאי ואמוראי דאתו לאוסופי אקמאי דקמיהו כדתנא בתוספתא ר' נתן אומר אף בעון נדרים. ולכן ניחא ליה לרש"י לפרש דפליג אר' אלעזר דאמר ילדות וקאמר ר' אחא דילדות מתות בעון שמכבסות וי"א דקרו ארנא אבל תחת שלש אלה מתות בשעת לדתן. וטעמא דבשעת לדתן לא מענשי אלא אהני היינו דמענשי אנדה כדר' יצחק דהיא קלקלה וכו' ומענשי נמי אחלה ואהדלקה בשעת לדתן דהם נצטוו בהן דהיא אבדה חלתה וכבתה נרו ובשעת לדתן דמפקדי אעון זה בצער לידה מענשי נמי אהני דשייכי בהא דניתנו לה לתקן מעוותה ונכשלה בהן. ואפשר דזה רמז אבי וישא משלו תפיס תירוס אמתא וכו' ועיין מה שפירש רש"י עלה ודוק:

דף לב:

רב נחמן בר יצחק אמר למ"ד בעון נדרים נמי מהכא לשוא הכיתי. הקשה מהרש"א דהא רבי בתר דקבלה לא מייתי מלשוא הכיתי אלא מאל תתן. ותירוצו דחוק. ויראה דק"ל לר"נ דאי נמי סביר וקביל רבי דבעון נדרים ס"ס הול"ל תרוייהו בעון ת"ת ונדרים בניו מתים דמקרא הוא דורש לשוא הכיתי דבעון ת"ת בניו מתים. ותו הש"ס אמאי לא פריך כי אורחיה האי קרא מאי דריש ביה. לכן אמר ר"נ דקרא דלשוא נמי שפיר מדריש לנדרים ובתר דקבלה רבי דריש נמי מקרא דלשוא לנדרים. ונקט רבי בההיא בריתא קרא דאל תתן את פיך דמפורש טפי דהכי הוי סוגיית הש"ס כמ"ש התוס' במ"ק דף ח'. ובירושלמי פרק המדיר אמרו תני בשם ר' יודן בעון נדרים הבנים מתים דכתיב לשוא הכיתי את בניכם. ואולי הוא ר' יהודה הנשיא ואיהו גופיה מייתי מקרא דלשוא הכיתי כרב נחמן. הן אמת דהירושלמי מזכירו בשם ר' יודן נשיאה או רבינו סתם. והתוספות והבריתות מזכירין לשם כבודו רבי כידוע:

בתר דשמעה מר' אלעזר בר"ש. ק"ק מאן נימא לן דההיא בריתא דר' נתן בתריתא נימא דבריתא דר"א בר"ש בתריתא ומכי שמעה לדר' נתן דעון נדרים אשתו מתה הדר ביה

ממאי דאמר דבעון נדרים בניו מתים וקאמר דבעון תלמוד תורה. והרב ישרש יעקב דף כ"ח ודף ס"ט כתב דמשום הכי פירש"י דהדר לגביה דר"ש דהוא רביה. ולי ההדיוט אפשר לומר דמסתברא דהדר ביה ממאי דאמר בעון ת"ת וסבר השתא בעון נדרים דהשתא דריש הני תרי קראי אל תתן את פיך ולשוא הכיתי תרוייהו לנדרים כדאמרן אבל אי אמרת דהדר ממאי דאמר בעון נדרים דמפיק לה שפיר מקרא דאל תתן קשה דמקרא הוא דורש ואמאי נייד מדרשתו ומאי דריש כאן לאחר חזרה:

ועוד יראה דכיון דתני בתוספתא ר' נתן אומר אף מפני נדרים נשים מתות בשעת לדתן מוכח דמתניתין דקתני על שלש עבירות פליג אר' נתן וקתני שלש לאפוקי מדר' נתן ומאן סתמינהו למתנייתא רבי כדאמרו ריש ביצה ושאר דוכתי. והכי נמי סתם לן רבי בהמדיר דף ע"ב דנודרת ואינה מקיימת תצא ואמרינן בבבלי וירושלמי התם דטעמא משום דבעון נדרים בנים מתים וכ"כ מהר"ם בתשובה הובא בהגמי"י בתשובות דשייכי לנשים סי' י"ו ושם מהר"ם מייתי לה מהירושלמי לחוד ויש להרגיש דגם בבבלי איתיה. ואמטו להכי שפרא מילתא למימר דבתריתא דרבי היא בעון נדרים בנים מתים וקבלה מר"א בר"ש דהני תרי סתמי מוכחי דבעון נדרים בנים מתים אי מסתמא דילן מוכחא דאין אשתו מתה בעון נדרים ואי מההיא דהמדיר דנודרת ואינה מקיימת תצא דבעון נדרים בניו מתים דאי אשתו מתה מאי אית ליה גבה וכבר כתב הרא"ש דאם היא עצמה אכלה דבר איסור לא הפסידה כתובתה:

וממוצא דבר תנוח דעתנו במ"ש הרב המבי"ט בשניות סי' מ"ז דאם הוא נודר ואינו מקיים אין כופין אותו להוציא כמ"ש ריא"ז דמאי אית לה גביה איהי לא מפקדא אפריה ורביה ותהי בה הרב כנה"ג א"ה סימן קט"ו דנהי דלא מפקדא אמנם אי אמרה בעינא חוטרא לידא טענתה טענה ותו דאינה רוצה שימותו בניה. ולפום ריהטא ק"ק על הרבנים הנזכרים אמאי לא אתו עלה מדאמרינן בעון נדרים אשתו מתה כדאמרו בסוגיין והכי אמרי בויקרא רבה פרשה ל"ז ולמד מדכתיב מתה עלי רחל. והרב כנסת הגדולה גופיה י"ד סי' ר"ג תירץ בזה דברי האגודה דאף נודר בעת צרה נקרא רשע וק' ממ"ש וידר יעקב נדר לאמר לדורות ותירץ דס"ל דיעקב שלא כדין עבד ומשו"ה נענש כדאיתא במדרש בעון נדרים אשתו של אדם מתה שנאמר מתה עלי רחל הן אמת דק"ק בדברי הרב הללו דמ"ש במדרש היינו דכל המשהה נדרו אשתו מתה ויליף מיעקב אע"ה שהשהה נדרו וקאמר מתה עלי רחל אבל לא נענש משום שלא הי"ל לנדור כמ"ש באגודה דאסור לנדור בעת צרה. ובש"ס בר"ה דף ו' מבואר דאין אשתו מתה על שעבר בבל תאחר אלא במי שגומר בדעתו שלא לקיים כמ"ש הר"ן בחידושי סנהדרין סוף פרק כהן גדול ע"ש ולפום

גמרין ודאי לא דרשינן מתה עלי על הנדר ופשוט:

ומכל מקום ק"ק על הרב המבי"ט והרב כנה"ג בא"ה שלא הקשה עליו מהא דאשתו מתה בעון נדרים דשמעתין ופ"ק דר"ה ע"ש ובתוס':

ואולם מן האמור לעיל יש לישב קצת דעת הרב המבי"ט והרב כה"ג דמשמעתין משמע דמ"ד בניו מתים לא סבר אשתו מתה והכי דייק מאי דקאמר רבי בעון נדרים בניו מתים דמשמע דלא קאי את"ק דאי לאו הכי הול"ל רבי אומר בניו מתים דאנדרים קאי אלא משמע דמילתא דרבי מילתא באפי נפשה ולא קאי את"ק ויש מקום לומר דמ"ד אשתו לא אמר בניו ומ"ד בניו לא אמר אשתו. ומהתוספתא מוכח נמי דת"ק דהיינו סתמא דמתני' דקתני שלש עבירות פליג אר' נתן וסבר דאין אשתו מתה והכי אזלא סתמא דנדרים דבניו מתים וכדאמרן. והשתא דאית לן תרי סתמי דסברי דלא כרבי נתן. ומה גם דרבי ורבי אלעזר בר ר"ש ור"ש לדעת רש"י סברי בעון נדרים בניו מתים כותייהו קי"ל ולא כרבי נתן. ותו דהא קי"ל הלכה כרבי מחבירו:

איברא דלגבי רבי נתן פליגי בה רבוואתא דהרז"ה והר"ן פרק האומר דקידושין בפלוגתא דרבי ורבי נתן כתבו דהלכה כרבי דקי"ל הלכה כרבי מחבירו. אמנם הרמ"ה הביאו רבינו ירוחם נתיב כ"ה ח"ג כתב דהלכה כרבי נתן דרביה הוא ע"ש. אמנם במאי דקמן האיכא טעמי תריצי לפסוק כרבי כדאמרן:

ומכללן של דברים אפשר לתת טעם לדעת רש"י שפי' בזבחים דף כ"ט מאי דאמר ר' יוחנן ואי תימא ר' אלעזר אין אשתו של אדם מתה אא"כ מבקשים ממנו ממון ואין לו שנאמר אם אין לך לשלם וכו' דהיינו ממון של גזל והתוס' שם ובפ"ק דר"ה דף ו' והרשב"א בחידושי ר"ה כ"י (כי הנדפס מחי' ר"ה להרשב"א הוא קיצור מחידושיו) פירשו דמיירי בנדר כדאמרינן הכא בשמעתין בעון נדרים אשתו של אדם מתה. ולי ההדיוט אפשר לומר דרש"י טעמו ונימוקו עמו דכיון דאשכחן תרי סתמי דמתניתין דסתמי דבעון נדרים אין אשתו מתה ומוכח דלא כרבי נתן דסבר דבעון נדרים אשתו של אדם מתה וכמש"ל א"כ האי מימרא דרבי יוחנן ואי תימא ר"א דאמר אין אשתו של אדם מתה וכו' אי מפרשת לה בנדרים א"כ למאי דאמרינן דרבי יוחנן אמרה להאי מימרא קשה דהא רבי יוחנן אמר הלכה כסתם משנה והני בי תרי סתמי מוכחי דאין אשתו מתה בעון נדרים אלא בניו ונפקא מינה קצת לדינא ואיך הכא ר' יוחנן קאמר כרבי נתן דלא כסתם משנה אמטו להכי לא ניחא ליה לרש"י לפרש דהאי ממון הוי דנדר אלא הוא גזל:

ועוד יש לומר בטעמו של רש"י דלא רצה לפרש כפירוש התוס' דהיינו משום נדר דאי הכי מאי אתא רבי יוחנן או רבי אלעזר לאשמועינן ושל כת הקודמין היא דדוחק לומר

דלא שמיע להו הבריתא. ותו דהש"ס פ"ק דראש השנה ופ"ב דזבחים אדמייתי הך מילתא מאמוראי לייתי מבריתא דרבי נתן דשמעתין ומשו"ה לא ניחא לפרש כהתוספות והרשב"א ופירש ממון גזל. ולהתוספות והרשב"א דהש"ס נקיט בר"ה וזבחים כמ"ד אשתו של אדם מתה לא תקשי להרב המבי"ט ולהרב כנה"ג בא"ה די"ל דהש"ס רוצה לישב אליבא דכ"ע ועמ"ש התוספות בר"ה שם ד"ה מדבן עזאי ודוק הטב:

וצופה הייתי להרב מהר"ש אלגאזי בס' שמע שלמה פ' תרומה שהקשה לפירוש רש"י דאמאי הש"ס לא קאמר סד"א דבעון נדרים מתה אשתו קמ"ל ותירץ ע"ש ולפי דרכנו אפשר לומר דכיון דקרא מיירי בבל תאחר מ"ה נקט הש"ס בל תאחר. ועוד אפשר לומר דהש"ס נקט הכי כי ממנו נקח לישב למ"ד בעון נדרים אשתו של אדם מתה דאתא קרא דלגבי בל תאחר אין אשתו מתה אלא דהש"ס לא נקט בהדיא הכי וקאמר סד"א הואיל ובעון נדרים אשתו מתה משום דלא קי"ל הכי כמדובר אמנם ניחא להש"ס למנקט ישובא דאתי ככ"ע בין לר"נ דקרא איירי בנדר בין לר"י דקרא איירי בגזל. ומה שהקשה עוד הרב הנז' דאמאי לא מוקי קרא דאשה ליתא בבל תאחר ותירץ ע"ש הדבר פשוט דכיון דהא דאשה בבל תאחר הוי פלוגתא דרבי זירא ואביי לקמן אמטו להכי לא מוקי קרא כמ"ד דפטורה מאחר דשכנגדו חלוק עליו. והרמב"ם פי"ד דמעה"ק פסק כרבי זירא דאשה חייבת בבל תאחר וע"ש בלח"מ ובפר"ח בהגהותיו פ"א דחגיגה ע"ש:

וחזיתיה להרב עיון יעקב בסנהדרין דף כ"ב שכתב וז"ל ופירשו התוספות פ"ק דר"ה דהיינו בעון שאינו מקיים הנדר ואע"ג דאנוס כיון שאין לו לשלם י"ל דמיירי בזה שאיחר נדרו על שלא הי"ל לשלם וכן מצינו ביעקב בשביל שאיחר נדרו מתה רחל עכ"ל וכנראה שלא ראה דברי התוספות במקומן רק ממ"ש מהרש"א שם דלדידיה בשביל בל תאחר אשתו מתה כמו שאירע ליעקב אע"ה ואף ששילם אח"כ והוא הפך הש"ס דזבחים ור"ה דמשום איחור הנדר אין אשתו מתה אם משלם אח"ך וכמ"ש התוספות והש"ס פליג אמ"ש במדרש דרחל מתה בשביל איחור הנדר דכיון דגליא קמיה שמיא דיעקב אע"ה היה משלם לא הי"ל ליענש משום דאיחר הנדר כדדריש הש"ס בך חטא ולא באשתך חטא ותלמודין דריש מתה עלי רחל שאין האשה מתה אלא לבעלה כמ"ש בסנהדרין שם דף כ"ב. ואחר זמן ראיתי להרב פרשת דרכים דף יו"ד ע"ד שכתב דאין ספק דרבי ור' נתן לא פליגי וכו' ע"ש. ומאי דפשיטא ליה למר קמיבעיא לי ההדיוט ועדיין צריך אני להתישב בכל האמור ומדובר לעיל:

מקרא נדרש לפניו ולפני פניו עמ"ש התוס'. וזה שנים רבות קרוב לחמשה ושלשים שנה מידי עוברי בקצת ערי אשכנז ללכת לאמשטרדם יע"א בשליחות מצוה בעיר

פראיישדורף הקשה לי הרב מהר"ר שמשון נר"ו דכפי דברי התוס' בת"ת אי לאו דכתיב מיעוטא מטעם גברי בעו חיי נשי לא בעו חיי הוו חייבות והרי תפילין דאמרו פ' התכלת (מנחות דף מ"ד) דהמניחן מאריך ימים דכתיב ה' עליהם יחיו ולא כתיב מיעוטא גבייהו ונחייבו מטעם גברי בעו חיי כמזוזה דה"ט מפיק מהקשא. ובו בפרק השבתי לו ואני אמרתי בחפזי דיש לישב בשלשה דרכים זה יצא ראשונה דשאני תפילין דהוקשו לת"ת תרי זמני בפרשה ראשונה ושניה דחד הקשא לאקושי לת"ת וחד לאפוקי מסברת גברי בעו חיי והוי כמיעוטא ומכח זה ג"כ לא נקיש למזוזה דלא אתקשו אלא חד זמנא כמבואר בש"ס בקדושין:

א"נ אפשר דהתוס' לא הקשו ותירצו אלא לת"ת למ"ד דלמען ירבו קאי את"ת אבל קרא דה' עליהם יחיו דהוי דברי קבלה לא קשיא מידי דלא שבקינן הקשא דכתיב בתורה וסמכינן אסברא דגברי בעו חיי כיון דלא שמעינן דתפילין מאריכין ימים אלא מדברי קבלה ודמי להא דאמירן בעלמא ד"ת מד"ק לא ילפינן והכא נמי נימא הכי מעין דוגמא. [ויש לדחות דאין זה בסוג ד"ת מד"ק לא ילפינן דזה כמו גילוי מילתא דמד"ק ידענו דהמניח תפילין מאריך ימים ודוק]:

א"נ אפשר לחלק דלא אמרינן סברא דגברי בעו חיי אלא היכא דהוי כת"ת וכמזוזה דאמר רחמנא לקיימם למען ירבו או כי היא חייך דכיון דרחמנא תלי שכר בזה אמרינן דגם הנשים מפקדו מסברא דגברי בעו חיי אבל בתפילין כי מצות המלך היא סתם ולא תלה מתן שכרה בזה אע"ג דממקום אחר למדנו דמאריכין ימים אין לומר סברא דגברי בעו חיי לחייבה כיון דסתם בתורה המצוה ולא פירש גבה דזהו מתן שכרה והכי דייק רש"י התם בקדושין וכתב מדתלה מתן שכרה וכו':

ועיני ראו להרב זהב שיבה שהקשה בדברי התוספות דקמן דתקשי להו ס"ס למ"ד מקרא נדרש לפני פניו היכי מישב קושית גברי בעו חיי ובקדושין הקשו זה ותירצו דהוא אסמכתא אבל הכא דלא תירצו אסמכתא תקשי להו ולא שייך תירוצם. ולי ההדיוט נראה דשפיר מתרצתא בתירוצם דהך סבר' היא במזוזה דמספ"ל אי נשים חייבות או פטורות וחזינן דתלה שכרה אורך ימים מכרעינן דמסתברא דנשים חייבות דהם גם כן בעו חיי אמנם בת"ת דכבר ידענו דנשים פטורות ואתא קרא למעוטינהו א"כ הך קרא איירי בגברי ואמר רחמנא למדו הטב כי היכי דתורכו חיי והני נשי נהי דבעו חיי אבל אינם מצוות דהא מעטינהו קרא בהדיא ומאי קושיא דהיכי מפרש למען ירבו את"ת דהא נשי בעו חיי. דאיברא דבעו חיי אמנם מחיי חיים כך גזרה חכמתו. ויש להעיר קצת על הרב דהתוס' בקדושין בתר דמשנו דהוי אסמכתא. ויוסיפו עוד שנ"ו כי הך תירוצא

דשמעתין ע"ש ועוד יש להעיר ואין להאריך:

תו קשיא ליה להרב הנז' דלפום הך סברא דגברי בעו חיי מאי דוחקיה דגמרין לאוקומיה פלוגתייהו אי מקרא נדרש לפני פניו לימא דכ"ע מקרא נדרש לפני פניו ומ"ד בעון מזוזה סבר דהכא לא מצי קאי אלפני פניו מטעמא דאטו נשי לא בעו חיי. ולק"מ דאי אמרת דבעלמא דריש מ"ד בעון מזוזה דמקרא נדרש לפני פניו לא השיב אחור ימינו הכא שלא לדורשו לפני פניו ומשוה את מדותיו ולא יעצרנו סברת גברי בעו חיי כיון דאית לן מיעוטא בהדיא דנשי פטירי. קרא מיירי בגברי ותלי אגרייהו בארכא דחיין ונשי לא מפקדי בשגם אינהו נמי בעו חיי. דכך רצה הנותן חיים ועמ"ש הרב עיון יעקב לתרץ קושית התוס' ודבריו דחוקים:

דף לג.

שלשה מיני הדרוקן הן. צריך להבין מנינא למה לי. ותו הקשו המפרשים דאמאי לא מני רביעי דעמוד החוזר מביא לידי הדרוקן. ואפשר לומר דהא דעמוד החוזר הוא ממין הדרוקן של רעב וקצת משמע כן מדרבא דלקמן דקאמר נפישי קטילי קדר מנפיחי כפן משמע דכי הדדי נינהו. ומשו"ה נקט מנינא דהגם דאיכא אחרינא דשהיית נקבים ועמוד החוזר לאו מינא באפי נפשיה אלא הוי מאותו מין של רעב. ושוב ראיתי מ"ש מהרש"א בחידושי הלכות ע"ש:

והתוס' ביבמות דף ס' כתבו וז"ל ע"י העבירה בא הדרוקן כדאמרינן בבמה מדליקין והדרוקן לאו היינו ירקון כדאמרינן בהרואה אבל יש קצת להדרוקן ירקות פנים כדאמרינן כל שפניה מוריקות עכ"ל ויש להרגיש קצת דמאחר שהזכירו סוגיין אמאי מהדרי תו לאוכוחי דתרי מיני הוו מפ' הרואה הו"ל להוכיח מסוגיין שפיר דאמרינן לקמן סימן לעבירה הדרוקן סימן לשנאת חנם ירקון:

והא דמסקי התוס' דיש להדרוקן ירקות פנים נראה שזהו כונת התוס' בבכורות דף מ"ד שכתבו משמע דירקון והדרוקן תרי מילי נינהו ומיהו נראה שהם ענין אחד כדאמרינן ביבמות וכו' ע"ש והרב באר שבע בתוספותיו לתמיד דף כ"ז הבין בדבריהם שכונתם דחולי אחד הוא והקשה עליהם ודחה דבריהם ומסיק כמ"ש התוס' ביבמות ע"ש. ולי ההדיוט נראה דמ"ש שהם ענין אחד היינו דגם הדרוקן יר"ק יר"ק בפניו ולעולם דתרי מיני הוו וכמ"ש ביבמות ותכל תלונות הרב באר שבע מעליהם. וכ"כ בתוספות ישנים ביומא דף ס"ו ד"ה לא עדים ולא התראה וז"ל והדרוקן וירקון חדא מלתא כדאמרינן ביבמות וכו' ואע"ג דאמר בברכות וכו' מ"מ שני מינים הם ודומין לאחד שנוטין לצד

ירקון עכ"ל ומעתה לא יקשה בעיניך לשון התוס' בבכורות כי קרוב הוא ללשון תוס' ישנים שכתבו חדא מילתא ושני מינים וכו' וילמד סתום מהמפורש ואין להאריך:

מי מפיס, פירש"י שאין הכל יודעין בשלשה סימנים ופעמים שמשתנים יש להרגיש דמאחר דשפיר מתפרש מאי דקאמר מי מפיס באומרנו שאין הכל יודעים אמאי הוסיף רש"י שמשתנים ואעיקרא מנ"ל לרש"י דמשתנים. ואפשר דיש הכרח לומר דפעמים משתנים מדאמרינן בסמוך אמר רבא ידענא ביה בנחמני דמכפין נפשיה ואם הסימנים מובהקים אמאי הוצרך לומר ידענא ביה דמכפין הא ודאי חזותו מוכיח ולרבנן דבקיאי בסימני תחת התפו"ח ידעי דשל רעב הוא ומי יחשדנו. ואי דיבר כלפי מאן דלא בקיאי לימא להו הסימנין ומה הלשון ידענא ביה דמשמע דהוא היודע הא כל מי ששנה זו נמי הוא היודע. ותו דמאמר ידענא ביה בנחמני דמכפין נפשיה מוכח דלו תהא ידיעה מצד עניניו של אביי דבקי בהן אלא משמע דזמנין דמשתנין ומאחר דמוכח דפעמים משתנים משו"ה פירש רש"י הכי דמרווח בהא טפי אומרו מי מפיס.

דף לג:

ת"ש כשנכנסו רבותנו בכרם ביבנה וכו' מכה זו מפני מה מתחלת וכו'. בצפייתנו צפינו להרב ישרש יעקב דף כ"א שכתב וז"ל הקשה בת"ל אימא כששמע מת"ק דבריתא א' דאמר על המעשר הדר ביה כמש"ל דהדר ביה רבי לגבי ר' אלעזר בר ר"ש וי"ל דאי הכי איך נתן טעם שמתחלת במעיים וגומרת בפה איפכא הול"ל כסדר האכילה משא"כ א"א מפני ל"ה ות"ת א"ש שכליות יועצות וכו' שמעינן דאף על ל"ה קאמר. וליתא דלא שייך כליות יועצות בביטול ת"ת דהוי שב ואל תעשה. ואף דהשאלה היתה למה מתחלת במעיים ראב"י ור"ש לא באו לתת טעם אלא על האסכרה למה באה. ולדברי הרב שעל שמתחלת במעיים באו לתת טעם א"ה ראב"י שנ"ט למה [ש]אוכלין טבל מה טעם הוי להתחלה במעיים. זהו תורף דבריו. עיין שם באורך. וכן הביא תרוץ הרב ת"ל בדף כ"ח: **ומה** שהקשה הרב דלא שייך כליות יועצות בתורה דהוי שב ואל תעשה יש לישב דאם היה לומד ומעיין בתורה היו כליותיו יועצות להבין דבר והלשון מחתך להוציא בפה והפה גומר אמרות טהורות דברי תורה שלימה כל קבל דנא כי ביטל מלאכות האלה של הלימוד בהני דוכתי שהי"ל להשתמש בלמדו ספר כדרך שימושם בלימוד זה החיל"ם לעשות כמו חלאי"ם מתחלת בבני מעיים ומעין דוגמא המצא ימצא בעונשין כההיא דנחום איש גם זו בתעניות דף כ"א דקאמר עיני שלא חסו יסומו וכו' וכהנה רבות. ברם מאי דקמותיב דראב"י מה השיב מפני שאוכלין בה ומה טעם הוי להתחלה במעיים

שפיר קא דייק:

ואפנה על ימין לחזות בנועם דברי הרב תאוה לעינים בשרשן וראיתי אני בעניי שהרב ישרש יעקב כתב בשמו אשר לא עלתה על דעתו. וכל אדם חזו בס' תאוה לעיני"ם דמה שהקשה דלמא דוקא על לה"ר קאמר והדר ביה לגבי ת"ק וכו' להא לא משני מידי. והדר קשיתיה דלמ"ד שאוכלים דברים שאינם מתוקנים היכי משני למאי דאתשיל להו מפני מה מתחלת ובשלמא למ"ד בעון ביטול תורה ניחא אבל למ"ד שאוכלים דברים שאינם מתוקנים קשיא אלו דבריו הלא בספרתו. ואלו הרב ישרש יעקב כתב בשמו דבקושיא זו דאין נ"ט שמתחלת במעים תירץ קושיא ראשונה דמשו"ה הוכרחו לומר דאף על לה"ר קאמר. ואינו כן דשני קושיות אלו הקשה הרב ת"ל כל חדא באפי נפשה ותרוייהו אסיק בקשיא ולא משני מידי. ומ"ש הרב ישרש יעקב דראב"י ור"ש באו לתת טעם למכה למה באה הוא דוחק דאינהו איתשילו מפני מה מתחלת ואין זה דרך רבותינו להדרש ללא נשאלו ולא להשיב למה ששאלום. ויש לישב דהתשובה היתה צודקת לשאלה ורצונם לגלות לשואלין דאין קפידא ואין דורשין תחילות רק כיון דאכל טבל בפיו ובמעיו אלו הן הלוקין ולא כאשר עלה על רוחם דבדקדוק התחילה במעיים. ועיין בסוטה דף ט' ע"ב מ"ש אביי כי לייט וכו' דוק והארך. ומ"ש דלדעת דקאמר בעון ביטול תורה דצודק לשאלה מבואר בדברי הרב ת"ל על דרך שכתבתי לעיל. איברא דמה שהקשה הרב ת"ל דאמאי קאמר הש"ס דאף על לה"ר קאמר והול"ל דהדר וכו' לק"מ וכמו שתירץ הרב ישרש יעקב דף כ"ח דהא דהדר ביה לא נאמר אלא מתוך הדחק והדבר מוכרח. אמנם כל כמה דמצית אמרת דלא הדר הכי עדיף טפי ומשו"ה אמרינן דאף על לה"ר קאמר. ופשוט. אלא שהרב נ"ט דלעיל מסתברא דהדר ביה לגבי דר"ש רביה וכו' ע"ש וטפי הול"ל דהתם לא שייך לשנויי דאף בעון נדרים קאמר וכמ"ש התוספות בהדיא לעיל:

נענה ר"ש ואמר בעון ביטול תורה פירש"י דיליף מלמען ירבו ומקרא נדרש לפני פניו והקשה מהרש"א דא"כ תקשי מר"ש אההוא אמורא דסבר לעיל דאין מקרא זה נדרש לפני פניו ע"ש ולק"מ דהך פלוגתא היא דתנאי בכמה קראי בעלמא אי נדרשין לפני פניהם אי לא כההיא דר"ה דף ט' גבי יובל וכיוצא בה. וכיון דהאמורא אשכח תנא דקאי כוותיה תו ליכא לאקשויי עליה והגם דמילתא דתנאי בקראי אחריני הא בהא תליא אי דרשינן בקרא הכי אי לא ופשוט:

נשים יוכיחו. ק"ק לפי מ"ש מרן בב"י א"ח סימן מ"ז משם האגור וסמ"ג וכן כתב מרן בב"י י"ד סי' ש"מ וכ"כ מור"ם י"ד סימן רמ"ו דנשים חייבות ללמוד הדינים דשייכי להו מה יוכיח הכא מהני נשי להדר ליה שמבטלות ללמוד דיני דשייכי להו. וכיוצא בזה

שמעתי מהרב כמהר"ח הלוי זלה"ה אשר במצרים יע"א בשנת תקי"ג שדקדק לדעת התוס' בסנהדרין דף נ"ט גבי מאי דאמר ר"מ דאפילו גוי שעוסק [בתורה] הרי הוא ככ"ג ואוקימנא לה בז' מצות דידהו ורש"י כתב דאתיא דלא כר"ש דאמר אתם קרויים אדם והתוס' שם כתבו דאתיא נמי כר"ש וא"כ מאי פריך בסוגיין בתר הכי גוים יוכיחו הרי גם הגוים עוסקים בז' מצות דידהו ולהדר ליה הכי ואמאי אצטריך לשנויי שמבטלין את ישראל. ולק"מ דגוים אין להם חיוב אפילו בז' מצות שלהם אלא דאם עסקו בהם הרי הם ככ"ג ומשו"ה פריך גוים יוכיחו דאינם חייבים ובזה יומתק מאי דאמר ר"מ הרי הוא ככ"ג וכתבו התוס' בע"ז דף ג' דהוי ככ"ג ע"ה ולא כת"ח ממזר דקדים ואתי שפיר דאין להם חיוב וגם כי למדו הם ככ"ג ע"ה. וגם הא דדייקינן אהא דאמור רבנן דנשים חייבות ללמוד דינים השייכים להם. אפשר דלאו דוקא חייבות אלא כי טוב וישר להם אבל אינו חיוב גמור וכן מוכח מדברי הרב בית חדש א"ח סי' מ"ז ע"ש ובמגן אברהם שם וסימן קפ"ג ע"ש:

ויותר נראה לומר דחיובם אינו מצד מצות תלמוד תורה דכיון דהכתוב מעטינהו מת"ת לית להו חיוב ודאי מצד עצם מצות ת"ת. ואולם הך חיובא הוא למען ידעו הדינים שלהם שלא יטעו בהן ונפקא מינה דאי בקיאי בהו אפי' מצד היותן בנן דמוריין או שלמדום פעם אחת ואיתנהו בזכירה תו ליכא שום סרך חיוב שילמדו אפילו דינים שלהם דהא פטירי מת"ת. וזה נראה אמת ויציב. ומיהו הני שינויי אינם אלא למאי דאצטריך לשנויי שמבטלות בעליהן שמבטלין את ישראל דעדיפא מינה משני דמבטלין החייב בת"ת. אמנם אכתי לא יבצר מן הדקדוק מאי פריך לר"ש נשים וגוים יוכיחו לפי מ"ש מהרש"א והרב ישרש יעקב דל"ק לדידהו מגוים דאם אינם מספרים לה"ר לא עבדי איסורא משא"כ ת"ת דאסורים בה עש"ב ולפ"ז דגם הגוים ונשים יכולים ללמוד במצות דידהו נהי דלא מחייבו הרי לה"ר וטבל הגוים נמי לא מחייבו:

בזמן שהצדיקים בדור וכו' אפשר לומר דרך דרש דהצדיקים חשיבי כעדית ותינוקות הם כבינונית וכל אדם כזבורית. ולפי שהחוטא כביכול פוגם בעולמות עליונים לכן דין מזיק יש לו והניזקין שמין להם בעדית ובדניזק שיימינן כמ"ש בח"מ סי' תי"ט לכן כי איכא צדיקים שהם עדית גובה עדית וכשאין צדיקים חזרו תשב"ר כעדית דמזיק וגובה מהם ועמ"ש הרב עיון יעקב ויש להשיב בגמר דבריו ולי ההדיוט נראה כמו שכתבתי בעניותי ברם ממאמרם ז"ל באיכה רבתי בפ' ויצא מן בת ציון שאמרו חביבין תנוקות וכו' משמע דתנוקות חשיבי מצדיקים כמ"ש הרב עיון יעקב והמעיין יראה דיש להשיב ודוק:

ויתיב יהודה בן גרים גביהו. כתבו התוס' ה"ג ר"ת הלך ר"י בן גרים וכו' וי"ס שכתוב בהן יהודה ואין נראה וכו' ע"ש. וראיתי להרב גופי הלכות אות תקמ"ה שכתב דקשה על ר"ת דמאי קשיתיה לאותם ספרים דר"י אדם גדול היה ואינהו מודו בהכי ולהכי גרסי יהודה בלא רבי דסברי דתרי הוו וי"ל דגם ר"ת מודה דאפשר דהוו תרי ומ"ש ואין נראה לר"ת ה"פ אין נראה לר"ת דהך דשמעתין יהיה ההדיוט כיון דקאמ' יתיב גביהו משמע אדם גדול כמותם ורגיל אצלם וכו' זהו תורף דברי הרב גופי הלכות ז"ל. ולי ההדיוט אכתי לא איפרק מחולשא דכיון דכל מאי דקשיתיה לר"ת היינו הא דקאמר יתיב גביהו דהול"ל הוה התם כמ"ש הרב שם א"כ טפי הוה ניחא להגיה הוה התם במקום יתיב גביהו לחוד ולא להגיה שלשה הגהות תרי זמני רבי הכא ובשילהי סוגיין ותו נח נפשיה במקום נעשה גל של עצמות. ומה גם שנודע כי ר"ת הוה קפיד טובא להגיה בש"ס ונתווכח עם רשב"ם מר אחיו ז"ל שהיה מגיה הגהות:

ונראה דהכא כבר היו השתי נסחאות בעולם דאיכא ספרים דלא גרסי רבי וגרסי בסוף גל של עצמות. ואיכא ספרים שכתוב בהן רבי וגרסי נח נפשיה דגירסת רבי מחייבת לומר נח נפשיה בסוף וגירסת יהודה בלא רבי מושכת לגרוס בסוף גל של עצמות. ור"ת לא חידש גירסא רק שקיים גירסת הספ' דגרסי רבי ובסוף נח נפשיה מכח ההיא דת"ק. ומאחר דשתי נסחאות כבר היו בספרים יש לקיים גירסת רבי ולא נצטרך לומר תרי הוו דלא נאמר אלא מן הדחק. והנה צור"ף מאי דקאמר יתיב גביהו כמ"ש הרב גופי הלכות. ותו דאי הוה הדיוט כנסחת הנך ספרים לא הוה רשב"י מדבר לפני הדיוט הכי דשכיח הזקא ואין סומכין על הנס. ומשו"ה קיים נסחת הספ' דגרסי רבי דכיון דהוה גברא רבא לא חש שיצאו הדברים מפיו:

בעידן צלויי לבשי מיכסו ומצלו. התוס' לעיל דף י"א גבי מאי דאמר ר' יוחנן התם דכגון רשב"י וחביריו דתורתן אומנותן מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה כתבו דמצלו היינו ק"ש. ואני בעניי בספרי הקטן ברכי יוסף א"ח סי' ע' כתבתי בעניותי בזה. ושם כתבתי מה שפירש מהר"ר אליהו בפירוש הירושלמי דהגם דרשב"י סבר דמי שתורתו אומנותו אינו מפסיק אפילו לק"ש לא עביד עובדא כוותיה כמ"ש בירושלמי ריש ברכות ואנכי איש צעיר החזקתי בדבריו וכתבתי דדברי התוס' הנז' דמצלו היינו ק"ש אתו כבבלי וירושלמי ע"ש באורך:

ברם בס' הקטן מחזיק ברכה א"ח סימן תמ"ג הקשיתי על זה ממ"ש התוס' בפסחים דף נ"א גבי ספיחי כרוב דאמר ר"ש ן' יוסי אני ראיתי את רשב"י שאכל והתוס' הקשו ממ"ש בירושלמי דנידה למי שעשה כדבריו וכיון שבעצמו היה אוכל למה כעס על אחרים

ותירצו דמ"מ לא היה רוצה שיסמכו עמי הארץ עליו כל זמן שלא פסקו הלכה כמותו עכ"ל וזה הפך מהר"ר אליהו ומה גם נסתר"ה דרכי שכתבתי דהתוס' שפירשו דמצלו היינו ק"ש אתו כירושלמי ובבלי ע"פ דברי מהר"ר אליהו. והרי התוס' דפסחים איפכא. ושם במה"ב ישבתי קצת להעמיד דברי מהר"ר אליהו ע"ש.

ועתה (בהיותי מעתיק ומסדר קונטריס זה) נזכרתי דכד הוינא טליא זה מ"ה שנה כתבתי לישב קושית התוס' דפסחים הנז' וזה תורף דברי דדוקא ספיחי כרוב של שביעית שיצאו למוצאי שביעית סמיך ר"ש על סברתו דאף רבנן לא אסרי אלא בכדי שיעשו כיוצא בהן וכיון דלרבנן יש להם היתר הוה עביד כשמעתיה ואכיל (והיינו כשיטת רב נסים גאון שהביאו התוס' שם ואני בעניי ישבתי שם מה שהקשו התוס' עליו ע"ש) [ועיין מש"כ בעניותי בקונטריס זה לעיל פ"ט דשביעית עיין שם ודוק] אמנם ההיא דירושלמי דנידה למי שעשה כסברתו איירי בספיחי ששית שנכנסו לשביעית דלדעת רבנן אסורים לגמרי ובהא לא סמיך רשב"י אדעתיה דלרבנן אין להם היתר ועיין בירושלמי ריש ברכות עד כאן לשוני שם ואם כנים אנחנו בזה יש מקום לומר דהכא נמי לא עביד רשב"י כדעתי' והוה מפסיק לק"ש כדעת רבנן. ובהכי ניחא הירושלמי דריש ברכות דפריך איך רשב"ג עביד כדעתיה והרי ר"ע ורשב"י לא עבדי כדעתייהו ומייתי הא דספיחים דרשב"י והוינן בה בספרי הקטן מחזיק ברכה דהא רשב"י אכל ספיחים כדעתיה וכמה כרכורים כרכרנו לישב ולא שוה לי. וע"פ הנז' דמאי דאכל הוו דוקא ספיחי כרוב של שביעית שיצאו למוצאי שביעית דלרבנן יש להם היתר כמדובר א"ש מאי דפריך בירושלמי ריש ברכות דרשב"י לא עביד כוותיה ונידה למי שעשה כמותו וזאת לפנים רמזתי הירושלמי דריש ברכות בלשוני שהעתקתי דמילתא דהכי סברי רבנן לגמרי וליכא התרא לא עביד כדעתיה. והרי הוא כמבואר דהני מילי אינם אלא ליתובי ש"ס דידן וירושלמי בגופן שלהם. אך התוס' בפסחים לא אתו כשיטה זו ולדידהו קשה הירושלמי דריש ברכות. וגם מ"ש הכא דמצלו היינו ק"ש הוא שלא כדעת הירושלמי בסברת רשב"י וזה פשוט:

וחמות"י ראיתי או"ר להרב החסיד מרבנן קשישאי מהר"ש עדני ז"ל בספר מלאכת שלמה כ"י והוא פירוש המשניות שכתב פ"ק דשבת וז"ל ובירושלמי כותבי סת"ם מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה ר"ח בן עקביא אומר כשם שמפסיקין לק"ש כך מפסיקין לתפלה ולתפילין ולשאר כל מצותיה של תורה. ורשב"י נמי ס"ל דמפסיקין לעשות סוכה ולולב אלא טעמיה דרשב"י דזה שנון וזה שנון וכו' ונלע"ד דדוקא הפסקה לתפלה לחוד הוא דאינו חייב להפסיק אבל אי בעי מפסיק לק"ש אה"נ דאגבה דק"ש מתפלל ג"כ והדר לעבידתיה והיינו דהדר תני למתני ואין מפסיקין לתפלה ולא תני

בקצור ולא לתפלה כלומר הפסקה מיוחדת לשם התפלה הוא דאינו חייב אבל אגב ק"ש כולה חדא הפסקה היא ויתפלל ג"כ ויחזור ללימודו או לסעודתו או למלאכתו או לדיניו. עוד אפשר לומר דאיכא למידק מינה לתפלה הוא דאינו מפסיק מלמודו אבל לעשות סוכה או ליטול לולב או להניח תפלין אפילו רשב"י וחביריו שתורתם אומנותם מפסיקין עכ"ל:

ולפי דברי הרב שכתב דאף מי שתורתו אומנותו דאינו מפסיק לתפלה כיון דמפסיק לק"ש אגבה מתפלל והיינו לדעת גמרין דתורתו אומנותו מפסיק לק"ש. אפשר לומר לדברי הש"ס דילן דהיינו דאמרינן בהך עובדא דקמן דרשב"י הוה מצלי דכיון דהיה מפסיק לק"ש היה מתפלל אבל לתפלה לחוד לא היה מפסיק ונקט דהוה מצלי לרבותא אבל כשלא יש חיוב ק"ש פשיטא דלא היה מתפלל דאינו מפסיק לתפלה. אמנם מאי דדייק בלשון המשנה דלתפלה אינו מפסיק אבל לסוכה ולולב וכו' אין בו צורך וכל כי הא לא אצטריך לתנא דמשנתנו לאשמועיניה דכיון דקתני דאף מי שתורתו אומנותו מפסיק לק"ש הגם דיש סברא דזה שנון וזה שנון ק"ו למצות מעשיות. ואי אמרוה בירושלמי היינו לדעת רשב"י דאינו מפסיק אף לק"ש:

ותו יש להרגיש על הרב הנזכר תחילת דיבר דמייתי מהירושלמי פלוגתא דת"ק ורחב"ע בכותבי סת"ם וסתם לה סתומי ולא הודיענו בסתו"ם חכמה דתלמודין נראה איפכא דתניא פ"ב דסוכה אמר רחב"ע כותבי סת"ם וכו' פטורים מק"ש ומן התפלה ומן התפלין ומכל מצות האמורות בתורה לקיים דברי ר"י הגלילי שהיה אומר כל העוסק במצוה פטור מן המצוה והכי מייתו לה הרי"ף והרא"ש והטור סי' ל"ח ורבינו ירוחם ולא עוד אלא דמשמיה דרחב"ע גופיה מחלפא שיטתיה דהירושלמי מתלמודין. וכבר בעניותי עמדתי בענין זה בספרי הקטן ברכי יוסף שם בא"ח סי' ל"ח בס"ד:

אתא אליהו וקם אפתחא דמערתא אמר מאן לודעיה וכו'. אע"ג דאליהו זכור לטוב הוה שכיח גבייהו במערה כנראה בזהר חדש פ' תבא דהוה אליהו אתי להו תרי זמני בכל יומא ומשמע התם דהוה בו בפרק שהיו במערה. אפשר דידע אליהו זכור לטוב דנפקי והדר עיילי על פי בת קול כדלקמן. אמטו להכי לא בעי למימר להו בהדיא פנים בפנים:

שלם בגופו שלם בממונו שלם בתורתו מלבד הפשוט [המפורש במה] שאמרו רז"ל עוד אפשר לפרש שלם בגופו שתקן כל רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו בתורתו וקדושתו ומצותיו ודבקותו. שלם בממונו שהיה עושה צדקה הרבה כמ"ש בתנא דבי אליהו ע"פ קטנתי מכל החסדים ומלח ממון חסר ובזה שלם בממונו. שלם בתורתו תורה לשמה וכל חלקיה בפרד"ס ועוד הארכתי בפני דוד וישלח:

רב אמר מטבע תקן להם וכו' פירש הרב כתנות אור פ' וישלח דמטבע תקן שלא יהיה צורת אדם כמ"ש התוס' בקמא דף ק"ד ותקן שיכתבו שם המלך על המטבע ורצה להפרישם משמץ ע"ז ותקן שוקים דאיתא בכתבים דעתיד אדם ליתן דין שלא אכל פרי חדש והטעם להשפיע אור קדוש וליחד העולמות ותקן מרחצאות שילכו הנשים לטבילה ולא תלכנה מרחוק כמ"ש בערובין זהו תורף דבריו בקיצור עש"ב וק"ק דכל הני לא שייכי ביושבי שכם דמאי קאמר דמטבע להרחיקם משמץ ע"ז הרי הם עובדי ע"ז ממש. ושווקים ליחד העולמות ולהשפיע אור וכו' שהאריך הרב בזה מאי שייך גביהו והרי הן סט"א ממש ומרחצאות לטבילה אטו הם שומרי נדה וטובלים גם מ"ש דאיתא בכתבים הוא ירושלמי סוף קדושין ע"ש. אבל נראה לקיים דרך הרב ז"ל דיעקב אע"ה תקן להם דברים שלהם הם גופניים ואהנו לו ולבניו להתקדש א"כ להם אמר שהכבוד והחשיבות הוא לכתוב שם המלך על המטבע והוא גדולה להם וכיוין שהוא ובניו לא יגעו בצורות לתא דע"ז ושווקים אמר להם כי בזה יתעדנו גופם וכונתו שהוא ובניו ייחדו העולמות גם מרחצאות אמר להם שהנקיות סיבת הבריאות ויועיל לטבילה לנשיהם שומרי תורה ודוק:

דף לד.

אמר ההוא סבא טיהר וכו'. כתבו התוס' בחולין דף ו' יש מפרשים דכל מקום שהוא מזכיר ההוא סבא הוא אליהו ואי אפשר לומר כן פ' במה מדליקין בעובדא דרשב"י עכ"ל והנה על הי"מ ל"ק משמעתין דלעולם כי קאמר ההוא סבא הוי אליהו זכור לטוב אמנם היכא דבההוא ענינא אדכר אליהו בהדיא ושוב קאמר ההוא סבא לאו היינו אליהו הנביא על דרך שכתבו התוס' ברכות דף ט' דבריתא דקתני סברת אחרים ור"מ הנהו אחרים לאו ר"מ וכיוצא בזה כתב הרב מגלת ספר לאוין דף צ"ג גבי רב נחמן סתם. וא"כ הכא בשמעתין כיון דבהך עובדא קאמר הש"ס אתא אליהו וקם אפתחא וכו' כי הדר קאמר ההוא סבא לא הוי אליהו. ויתכן דגם התוס' אין כונתם להקשות על הי"מ דאין קושיא משמעתין כדאמרן. אך כתבו דלאו דוקא בכל מקום אליהו דבשמעתין ליכא לפרושי הכי ולא דברו להקשות או לדחות פי' י"מ כאשר יראה המדקדק בלשון התו' הנז' רק גלוי מלתא דזה הפירוש לא יתכן בשמעתין. ועמ"ש הרב גופי הלכות דף ל"ב ודוק בדבריו:

משנה. ג' דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו וכו' עמ"ש הרב גופי הלכות דף ק"ז ע"ב רמז במשנתנו ששמע הרב זקנו ז"ל מרבינו האר"י זצ"ל רבו. ועמ"ש בעניותי רמז בס' הקטן כסא דוד דרוש ה' בס"ד:

צריך לממרינהו בניחותא עמ"ש בעניותי בזה ובמ"ש בש"ס לקמן בספרי הקטן מחזיק ברכה א"ח סי' ר"ס בס"ד:

דף מט.

א"ר ינאי תפלין צריכין גוף נקי וכו' עיין מה שכתבתי בעניותי בס' הקטן ברכי יוסף א"ח סימן ל"ז בס"ד עש"ב:

גוף נקי. אמרו במדרש הנעלם פ' חיי שרה דף קכ"ט אתערו חבריא מארי מתניתא בטעמא דתפלין למהוי ההוא גברא דומיא דרתיכין עילאין רתיכא תתאה רתיכא עילאה למיתי דיליה מלכותא וישרי דיוריה עילויה עכ"ל וכיון שהאדם המניחן מעין דוגמא למרכבות עליונות לזה צריכין גוף נקי שיהא כלי מוכן להיות משכן ומקדש כמש"ש במדרש הנעלם:

כאלישע בעל כנפים. מהרש"א פ' ר' אליעזר דמילה פירש שהיה גוף נקי כמלאכים שנאמר בהם ובעל כנפים יגיד דבר עכ"ד ולפי מ"ש מרן בב"י סי' ל"ח משם הכלבו ודעמיה דצריך ליזהר מתאות נשים ומחשבה רעה. ניחא שלכך האריך ר' ינאי ואמר כאלישע בעל כנפים ופירושו שהיה כמלאך בעל כנפים לרמוז שבכלל גוף נקי הוא נקיות התאוה ומחשבה רעה כמלאכים וכאלישע שהיה כאחד הצבאי"ם מצבא המרום קדוש יאמר לו:

מה יונה זו כנפיה מגינות עליה. כתבו התוס' והר"ן בשם ר"י דאמרו במדרש כל העופות כשהן יגעים נחים על גבי סלע והיונה כשהיא יגעה פורחת באחת ונחה באחת עכ"ד ואפשר לרמוז במ"ש כל העוסק במצוה פטור מן המצוה ודעת התוס' דמיירי שאם יקיים האחת תתבטל האחרת. ודעת הר"ן דכל דעסיק במצוה לא חייבתו תורה לטרוח ולקיים אחרת כמבואר בדברי קדשם פ' הישן ובבית יוסף א"ח סי' ל"ח. וידוע דעל ידי קיום המצות מתקרב האדם להקב"ה הוא ההולך קדמת הצו"ר ברוך הוא ובאמצעות המצות פורח ועולה למעלה מעל ריבה ונמשל ליונה דכאשר יגעה בעודה פורחת נחה באחת וגם ישראל בעודם מקיימי מצות ועופפים למעלה אם הם יגעים בקיום המצוה דאתרמי להו ויש להם טורח לקיים שתיהן הם פורחים באחת שמקיימים המצוה שעוסקים בה ונחים באחרת שהאחרת אין מקיימים אותה אמנם אם בנקל יכולים לקיים שתיהן גם לדעת הר"ן בשתים עלתה להן לקיימם וגם היונה כשאינה יגעה פורחת בשתיהן. ועל דרך זה יש לרמוז לדעת התוס' וק"ל:

מצוות מגינות עליהן. נראה לפרש שהמלאכים הנבראים מהמצות ונקראים על שם המצות כידוע הן הם מגינים עליו. וכמ"ש בלקט שמואל ערך מצוות סוף אות ב' דהלומד תורה השי"ת מגינו אפי' בעדנא דלא עסיק בה ואפי' ממלאך המות. משא"כ במצוות מלאך מגינו ולא אלים האי שלוחא מהאי עכ"ד וז"ש מצוות מגינות עליהם כלומר המלאכים הנעשים מהמצוות הם מגינות עליהן. ועל פי הקדמה הנז' מבואר הכתוב ביהושע לא ימוש וכו' אל תערוץ ואל תחת כי עמך ה' אלהיך וכו' כי העוסק בתורה השי"ת כביכול עצמו עזרו ומגינו. ועפ"ז יובן משז"ל פ' היה נוטל דעבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה דידוע דעשה עבירה קנה קטיגור ואף דעשה מצוה קנה סניגור אוקי חד לגבי חד ואמטו להכי עבירה מכבה מצוה ועוד כי הן בעון העבירה נעשית בלב וכונה ותאוה ולכן הקטיגור תקיף כי חזק הוא מהסניגור כי לא שלם מחסרון כונה וכיוצא ולהכי הקטיגור מכבה הסניגור אמנם העוסק בתורה הנה ה' נצב עליו לשומרו ואף דעשה עבירה וקנה קטיגור אין הקטיגור יכול עם המלאך הנעשה מהתורה כי ה' עצמו עזרו ומגינו ולזה עבירה אינה מכבה תורה:

ואפשר דזה טעם מה שכתבו גורי האר"י זצ"ל דעבירה אינה מכבה מצות הצדקה דכיון דע"י הצדקה מיחד כביכול שם המיוחד כמ"ש רבינו האר"י זצ"ל וגם אמרו רז"ל על פ' כי יעמוד לימין אביון שהקב"ה כ"י הנה זה עומד כשעושה צדקה וכמש"ה אני בצדק אחזה פניך לכן אין הקטיגור מכבה הסניגור הנעשה מהצדקה כי חסד אל חופף כנשר ירחף. וזהו טעם מ"ש רז"ל דהעוסק בתורה הוא בן חורין מהגלו' ואביזריה כמ"ש פ"ק דבתרא כי אפילו הקטיגור רוחני ואפי' מלאך המות לא יכול לו כ"ש הגשמי הגוזר ונוטל מס וכיוצא לשוא צרף נגד העוסק בתורה כי ה' חופף עליו לשומרו ולהצילו. וזה אפשר כונת הכתוב פי צדיק יהגה חכמה וכו' תורת אלהיו בלבו וכו' צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו ה' לא יעזבנו בידו. דהעוסק בתורה השי"ת מגינו אפי' ממלאך המות וז"ש פי צדיק יהגה חכמה וכו' אף בעדנא דלא עסיק ותורת אלהיו בלבו צופה רשע המלאך המות לצדיק ומבקש להמיתו. ה' לא יעזבנו בידו כי העוסק בתורה ה' שומרו ומגינו וק"ל:

[ונראה דכל זה כשעוסק בתורה לשמה אז השי"ת כ"י מגינו וזה אפשר שז"ש ויקץ יעקב משנתו וארז"ל ממשנתו דכאשר ראה דה' נצב עליו לשומרו הבין דזה גרם משנתו שלמד לשמה ואפשר שזה כונת אומרם וה' עמו שהלכה כמותו דכיון דה' עמו מורה שלמד תורה לשמה גמורה ומכוין אל האמת :]

נאחז בסבך זה שנים רבות פרשתי בעניותי כונת הכתוב ויעקב הלך לדרכו ויפגעו בו מלאכי אלהים וכו' כי הנה יעקב אע"ה הי"ל מחנה גדול מהמלאכים הנעשים ממצותיו

וצדקותיו שהרבה צדקות כמ"ש בתנא דבי אליהו ומהבל עסק תורתו שהיה עוסק כמשז"ל והיו הולכים לעזרתו ולהגין עליו וכמ"ש בסוגיין מצות מגינות עליהם ויעקב אע"ה תמיד לו תשבע עין לראות כל עומת צב"א חיל מלאכים הנעשים על ידו. איכו השתא ויפגעו בו מלאכי אלהים דייקא כלומר שאינם מהמלאכים הנעשים על ידו רק מצבא המרום מלאכי אלהים. וז"ש ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלהים זה מכלל דאיכא אחר. הן הם המלאכים שנעשו ממצותיו וצדקותיו ותורתו. ויקרא שם המקום ההוא מחנים תרתי משמע אחד מחנה מלאכים מתורה ומצות וצדקות. ואחד מלאכי אלהים וצבא השמים וזה אפשר כונת הכתוב כי מלאכיו יצוה לך לשמרך דהול"ל כי מלאכים יצוה לך. אמנם רבותא אשמועינן חסד ה' על יראיו דמלבד המלאכים הנעשים על ידו בתורה ומצות בלכתם ילכו לעזרו ולשמרו. עוד בה מלאכיו של הקב"ה יצוה לך לשמרך. ועך"ז יש לפרש חונה מלאך ה' סביב ליריאיו ויחלצם טעמו וראו כי טוב ה'. הכונה חונה מלאך ה' דייקא מלבד מלאכים הנעשים על ידיהם מהתורה והמצות. וז"ש טעמו וראו כי טוב ה' דזהו טובה כפולה דאף דיש אתם מלאכים מהתורה ומצות גבר חסדו על יריאיו ומעדיף מטובו וחונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם:

ואחר כמה שנים כה הראני חד צורבא מרבנן דכבר קדמני בפי' ויפגעו בו וכו' ופ' כי מלאכיו האשל הגדול חד מן קמי"א הרב המבי"ט ז"ל כמ"ש אבי התעודה בנו מהרימ"ט ז"ל בשמו בדרשותיו פ' וישלח דרוש שני עלץ לבי ולפי מה שהרחיב הדברים שם כי מה ששולח מלאך היינו שלא ינוכה מזכיותיו יומתק יותר אשר פרשתי בעניותי פ' טעמו וראו כי טוב ה' דזו טובה גדולה לפנים משורת הדין שלא ינוכה מזכיותיו. וכבר בספרי הקטן דברים אחדים דף י"ב ע"ב ודף י"ז ע"ב פירשתי פ' קטנתי מכל החסדים וכו' עפ"ז והקדמות אחרות. ועתה אני מוסיף קצת נפך דבחכמה רמז קטנתי שעשה צדקה ומכל האמת שהיא התורה ורמז דעוסק בתורה ה' שומרו ומגינו אפי' ממלאך המות ועבירה אינה מכבה צדקה ותורה ועתה הייתי לשני מחנות רמז מחנה מלאכים מתורתו ומצותיו ומחנה אלהים ששלח לו מלאכיו שלא ינוכה מזכיו' וא"כ מלאכיו שלו חזקים כראי מוצק וכביכול הוא שומרו ע"י עסק התורה ואינו רוצה שינוכה מזכיותיו ומאחר שרמז כל זה בחכמה אמר הצילני נא מיד אחי וכו' ועמ"ש בעניותי שם בדברים אחדים וכפי הדרכים הנאמרים שם יומתק עוד במה שכתבנו עתה ודוק:

כנגד מלאכה ומלאכתו וכו' בעי רב יוסף וכו'. הרב מהרש"א דקדק בזה לשון משנתנו דקתני ארבעים חסר אחת ולא קתני ל"ט וכ"כ הרב תי"ט פ"ז. וכיונו לדעת גדול ס' האגודה פ' כלל גדול. והרב החסיד מר זקננו מהר"א אזולאי זלה"ה הרב המחבר חסד

לאברהם. בפירוש המשנה אשר לו כ"י כתב וז"ל הא דלא קתני ל"ט אפ' לומר לפי שמנה הוצאה והכנסה באחת כדקתני בסיפא המוציא וכו' שהם שתים דהיינו הוצאה והכנסה וכפ"ז הם מ' ומ"מ לפי שכולם נכללים כאחת בלשון הוצאה ואינם כפי זו הבחינ' אלא ט"ל ולזה קתני לישנא דמשתמע שהם מ' ושהם ל"ט כדקתני מ' חסר אחת ולא קתני ל"ט עכ"ל שוב ראיתי להרב קול הרמז שדרך בזה ועמ"ש בשו"ת מהר"ר בצלאל סי' מ"א:

וחזה הוית להרב תי"ט הקשה משם בנו דאיכא טובא מלאכות בתורה טפי מל"ט ותירץ ע"ש והרב עיון יעקב כתב דבסוף תשובות שער אפרים כתב דה"ג כנגד מלאכה ומלאכתו שבתורה דמלאכה ומלאכתו הם מ' וכו' ע"ש וק"ק על זה מדאמרינן בירושלמי פ' כלל גדול בעון קומי ר' אחא כל הן דכתיב מלאכות שתים אשגרת עיניה דר' אחא בכל אוריתא ולא אשכח וכו' ע"ש ואי לא חשיב אלא כל מקום שנאמר מלאכה ומלאכתו ולא עוד מאי קבעו אי מלאכות חשיבי שתים ואצטריך ר' אחא ליתן עיניו בכל התורה הרי הגם דכתיב מלאכות אפי' לחד לא חשיב דאינו בכלל מנין זה:

ודבר זה נפתח בגדולים אבות דאוריתא ורבינו חננאל השיב לזה והביאו דבריו ראב"ן בספרו דף ס"ד והרשב"א בחידושיו והרדב"ז בתשובותיו כ"י והביאה הרב פרי חדש במים חיים לך ראה בדברי קדשם:

ברם בעניותנו איכא למידק בדברי רבינו חננאל טובא זה יצא ראשונה במ"ש דהני תלתא מלאכתו אשר בויכולו אינם מן המנין דבדבר ה' שמים נעשו ובעשרה מאמרות נברא העולם ולאו מלאכה היא דהרי בירושלמי שם אמרו בעיא דא מילתא ויבא הביתה לעשות מלאכתו מנהון ויכל אלהים ביום השביעי מנהון ומשמע דבעי אם ויבא הביתה הוא מן המנין וכן ויכל אלהים אם עולה לחשבון וכן פירש הרב קרבן העדה ומאי בעי בויכל אלהים והלא השלשה מלאכתו דויכולו ליתנהו ממנינא כמ"ש רבינו חננאל. והגם דיש לומר דעל שלשה מלאכתו דויכולו בעי ונקט קמא וה"ה דבעי נמי אתרי אחריני. מ"מ יקשה דמאי בעי והלא מוכרח דאינם מן החשבון ולא עוד אלא דנראה דהירושלמי אסיק בבעיא. ור"ח בנה פירושו על הירושלמי כמבואר בדברי ראב"ן והרשב"א. ותו ק"ק במ"ש ר"ח ויש שמוציא מכלל המ' ויבא הביתה ויש שמוציא והמלאכה היתה דיים ונשארו ל"ט לדברי הכל עכ"ל דמשמע שהם שני סברות איכא מאן דמפיק הא ואיכא מאן דמפיק אידך והלא בגמרין וירושלמי בעיא היא ולא איפשיטא וליכא פלוגתא:

ומיהו בזה אפשר לומר דכיון דחזינן פ' אלו נאמרין דפליגי רב ושמואל בקרא דלעשות מלאכתו חד אמר מלאכתו ממש וחד אמר צרכיו א"כ נראה דכל חד מיניהו כפי סברתו בפירושא דהך קרא דלעשות מלאכתו הכי מפרש בדעת האי תנא דאמר דל"ט מלאכות

כנגד מלאכות שבתורה ומ"ד מלאכתו ממש מפיק והמלאכה היתה דיים ומ"ד לעשות צרכיו מפיק האי לעשות מלאכתו:

ודרך רמז אפשר לרמוז בהאי קרא והמלאכה היתה דיים לכל המלאכה לעשות אותה והותר לפי שני הסברות דלמ"ד דמפקינן והמלאכה היתה דיים הכי קאמר והמלאכה היתה דיים דשלימת עבידתא והוא הנוסף על קראי דט"ל מלאכות דאינו אלא דהיתה דיים לכל המלאכה לעשות אותה דשלימת עבידתא וא"כ והותר זהו הכתוב היתר דליתא במנינא דקראי דט"ל מלאכות וזה רמז הכתוב באומרו והותר. ולמ"ד דמפקינן ויבא הביתה לעשות מלאכתו וקרא דהמלאכה היתה דיים בא בחשבון אפשר לרמוז באופן זה והמלאכה היתה דיים לכל המלאכה כלומר האי והמלאכה היתה דיים מצטרף בהדי מלאכה דכתיב באורייתא לחשבון הל"ט מלאכות וזה שכתוב לכל המלאכה כלומר הכניסהו בחשבון כל המלאכה וכי תימא אם כן הוה ליה ארבעים לז"א לעשו"ת אותה והותר רמז דקרא לעשו"ת מלאכתו הוא היתר דלעשות צרכיו נכנס וז"ש לעשות לרמוז קרא דלעשות מלאכתו והותר הוא היתר וק"ל:

ומ"ש הרשב"א טול מהן תלתא דויכולו שאינו ציווי ק"ק דהאיכא טובא מלאכה ומלאכת במנין שאינם ציווי אלא טעמא כי בדבר ה' שמים נעשו כמ"ש ראב"ן והפר"ח. גם מ"ש עוד הרשב"א וארבעה שכתוב בהן ועשית ויעש תעשה לרגל המלאכה אינו מדוקדק דחמשה הם בלשון עשה ועשית תרי דדברות קמאי ובתראי ויעשה מלאכה ותעשה מלאכה דתשא ויקהל אמור ואינם במנין והטעם שהם צווי לעשות מלאכה עשה ולא לאו כמ"ש ראב"ן וכן יש להעיר על ראב"ן והפר"ח שכתבו ד' הן שכתוב בהם לשון עשיה שהרי חמשה הם. ותו דהני חמשא ותלתא דויכולו וי"ד דמלאכת עבודה לפי מ"ש הרשב"א והפר"ח הם כ"ג ואבד חשבו"ן. הן אמת דהפר"ח לא אפיק ולרגל המלאכה אבל אכתי כ"ב אינון. ותו דמלאכת עבודה אינן י"ד כמ"ש הרשב"א והפר"ח אלא תריסר הוו באמור ופנחס. איברא דהיה נראה לישב להרשב"א ולומר דט"ס נפל וצ"ל ה' דעשיה וי"ב דמלאכת עבודה ולרגל המלאכה והם כ"א בהדי תלתא דויכולו. וגם בפר"ה היה אפשר לתלות בט"ס ולהוסיף ולרגל המלאכה. וכן בס' ראב"ן שכתב י"ג מלאכת עבודה אפשר לתקן הלשון על דרך הנז'. ומיהו כל זה לפי מ"ש סרכין תלתא דאחד וששים הם בתורה. אמנם ראב"ן אף שכתב ברישא ס"א לא זז עד אשר מנאן אחת אחת למקומן במושבותיהם וכשבאנו לחשבון הם ס"ב:

עוד אשוב אתפלא דהרואה יראה בס' יאיר נתיב בשרש לאך הוא היה מונה חמשה וששים פעמים שכתובים בתורה. ואש יצאה מחשבו"ן. ודבר שבמנין שמנו חכמים

רבוואתא קמאי יש מנין אחר ואנן מה נענה. ואף אם נפשך לומר לתלות בטעיות וחסרונות במותב תלתא ראב"ן והרשב"א והפר"ח עדין צריכין אנו למודעי' הי מינייהו מפקת ואיך יתישב הענין. עוד יש להתבונן במ"ש סרכין תלתא משם ר"ח דבכלל הנשארים הוא לא תעשה מלאכה דראה ולמה זה כי בפירוש אמרו בתלמוד שבא זה הכתוב להשלים ל"ט עכ"ד ומאי קושיא ומאי פירוקא ומאי כולי האי שהוצרך לתת טעם למנותו מאחר דבירושלמי מנאוהו. ואעיקרא דמילתא אמאי אכפל רשב"י בירושלמי לאשמועינן דזהו מכלל הט"ל:

ואפשר לישב הענין ופירוש ר"ח הגם דלישנא דרבוואתא המאורות הגדולים הנז' בל יכון בארי"ש אפשר דט"ס נפל וספרא בצירא והוא דמפקינן תלתא דויכולו ושיתא דכתיבי בלשון עשה חמשה דאמרן ואידך דפ' צו וטעמם מבואר הרי תשעה. ותו מפקינן תרי דמלאכת רעהו דמשפטים ולרגל המלאכה דפ' וישלח דלאו מלאכה נינהו כמבואר מקראי גופיהו והו"ל תריסר. ותו ליפקו להו תריסר מלאכת עבודה דאמור ופנחס והטעם כמ"ש ראב"ן שנאמרו במועדות דאוכל נפש מותר בהן ובשבת אסיר וכן ראיתי להרמב"ן בפירושו פ' אמור שכתב וז"ל פי' מלאכת עבודה כל עבודה שאיננה לאוכל נפש וכו' והמלאכה שהיא לאוכל נפש היא מלאכת הנאה לא מלאכת עבודה וזה מתבאר בתורה כי בחג המצות שאמר תחילה כל מלאכה לא יעשה בהם הוצרך לפרש אך אשר יאכל לכל נפש וכו' ובשאר כל ימים טובים יקצר ויאמר כל מלאכת עבודה לא תעשו לאסור כל מלאכה שאינה אוכל נפש ולהודיע שאוכל נפש מותר בהם ולא יאמר הכתוב לעולם בשאר י"ט כל מלאכה ולא יפרש בהם היתר מלאכת אוכל נפש כי מלאכת עבודה ילמד על זה אבל פ' כל הבכור בחג המצות אמר לא תעשה מלאכה והטעם שכבר התיר בו בפירוש מלאכת אוכל נפש ולא הוצרך לומר כל מלאכת עבודה והזכיר מלאכה סתם ולא אמר כל מלאכה וכתב רבינו חננאל כל מלאכת עבודה מגיד שאינו מותר אלא במלאכת אוכל נפש כדכתיב בענין זה במקום אחר וביום הראשון וכו' ומפני שמזכיר שם כל מלאכה הוצרך לפרש אך אשר יאכל וכו' פי' מלאכת עבודה מלאכת המשתמרת לעבודת קנין וכו' אבל אוכל נפש אינה מלאכת עבודה וכו' עב"ל הרמב"ן בפי' בקיצור. עין רואה דברי רבינו חננאל והרמב"ן מאירים את העינים דמלאכת עבודה הוא לאפוקי אוכל נפש. וא"כ בדין הוא דתפוק ולא תעול במנינא כל מקום שנאמר מלאכת עבודה כמ"ש ראב"ן ומהאי טעמא מפקינן כל מלאכה לא יעשה בהם דפ' בא דשם נאמר אך אשר יאכל לכל נפש וכו' ותברא בצדה והרי הוא כמלאכת עבודה דאפקינן אלה שלש עשרה הם מלאכת עבודה שכת' ראב"ן לאפוקי כי גם כל מלאכה דפ' בא הוי כמלאכת עבודה כמו שנאמר.

והשתא תליסר ותריסר דחשיבנא בסמוך הויין חמשה ועשרין פשו להו ארבעין קום פוק מיניהו אי והמלאכה היתה דיים אי ויבא הביתה פשו להו ט"ל. הא למדת חביבין דברי סופרי"ם בחשבון הזה הן נקי:

ולפי האמור הדת נתנה ולב נסב"ר לאפוקי לא תעשה מלאכה דפ' כל הבכור דגם היא מלאכת עבודה ודאי וכמ"ש הרמב"ן ור"ח והיינו דאצטריכא ליה לרשב"י בא ללמד כי הוא בכלל המנין ואמטו להכי שינה הכתוב מכל המקומות וכתב רחמנא סתם לא תעשה מלאכה כי היכי דנחשביה בכלל הט"ל מלאכות וזהו שנרגש רבינו חננאל ז"ל ואצטריך לפרושי כי הוא בכלל החשבון וכתב ולמה זה כלומר בדין הוא שלא יכנס במנין והשיב כי כך פירשו בירושלמי:

ולא אכחד אשר רחש לבי לישב הירושלמי לשיטת ר"ח ויתבאר דכבר אפשיטא בעיין אי ויכל אלהים ממנינא ויתישב מאי דדייקינן מיניה לעיל על ר"ח הגם שהוא קצת דוחק והוא דאפשר לחלק בין מלאכתו קמא דויכולו לתרי אחריני דבשלמא בראשון האיכא צדדין לעיולי בעידנא דעיילי אינך דכונת הכתוב הוא ויכל אלהים מלאכתו שהיא מלאכה גדולה לכל באי עולם ואף כי הוא אמר ויהי ויהיו כל אלה נאם ה' בדבר ה' שמים נעשו הכתוב מגיד שהמלאכה הגדולה הזו לגבי דידן כלה ביום השביעי ויש צד מיהא להכניסו במנין אמנם הני בי תרי אחריני דכתיב שה' שבת מכל מלאכתו לא יעלה על לב להכניסם דממה שבת ה' מדיבור וא"כ אינם מלאכה כיון דקאי הכתוב בו יתברך ששבת ממלאכתו ושבת מדיבור ודאי דליתנהו בכלל ואפשר דהבעיין עמד למנין ובציר ליה חד משום דהוה מפיק כל הני דאפקי' (ונושף) [ונוסף] עליה' לא תעשה מלאכה דכל הבכור דהא בי"ט קאי ור"ל מלאכת עבודה ככל אשר דברנו ואמטו להכי דחק ונכנס לחלק בין מלאכתו קמא דויכולו לתרי אחריני כאשר חילקנו להשלים המנין. ועל זה הביא סתמא דתלמודא בריתא דרשב"י לפשיטות הבעיא דהרי רשב"י על מבוכה זו ישב והשמיענו דלא תעשה מלאכה מהמנין ולהכי שינה בו הכתוב כמדובר וממילא אפשיט בעיין דתלתא דויכולו אינם מהמנין וכמו שכתב רבינו חננאל ז"ל ודוק הטב:

דף נ.

ורב אסי אמר יושב אעפ"י שלא קשר ולא חשב וכו' עיין פ' הכלים גבי נדבך ועמ"ש הרי"ף ריש פ' נוטל ובמ"ש הה"מ פכ"ה ומרן בכ"מ ועמ"ש בעניותי בספרי הקטן מחזיק ברכה בקונטריס אחרון א"ח סי' ש"ח בס"ד:

דף נא.

כבר הורה זקן פירש"י גדלו ונשאו עליו. אפשר דהוצרך רש"י לפרש הכי ולא פירש דהוכחת רב פפא מדהדר רבי משמעתיה משום דאי מדהדר ביה לחוד הכי הול"ל לרב פפא בא וראה כמה מחבבין וכו' והדר ביה ואמאי האריך רב פפא לומר וקאמר כבר הורה זקן אלא משמע דמהאי לישנא נמי דאייק"ר ליה תלמודיה וחשיב ליה עד לאחת וז"ש רש"י גדלו וכו' ולא הוצרך לפרש דמדהדר ביה נמי דזה פשוט בא"ר לח"י רוא"י. ובזה אין אנו צריכים ליכנס במ"ש מהרש"א דממה שחזר רבי אין ראיה שכן ראוי להיות חוזר דחכם שהתיר אי אתה רשאי לאוסרו ע"ש. דהא מילתא פלוגתא דרבוואתא והרבה מהראשונים ס"ל דחכם שהתיר רשאי חבירו לאסור כמבואר בדברי הרב ש"ך י"ד סי' רמ"ב ס"ק נ"ט ונקיט הכי להלכה בקיצור דיני אסור והיתר אות א' ע"ש ובכנה"ג. וקצת יש להעיר וביותר לדברי מהרש"א דטפי הו"ל להוכיח זה מעובדא דאבדן ביבמות דף ק"ה דהתם הלכה למעשה אמר רבי זיל בדקה וכי אמר ר' ישמעאל משם אביו איש כתיב בפרשה הדר ביה רבי באפי כלהו רבנן ואמר כבר הורה זקן. ויש לישב:

אמר רב יוסף מ"ט אקפד וכו' כל שהוא נאכל כמות שהוא חי וכו' פ' אין מעמידין (עבודה זרה דף ל"ח) אמרינן דמתנו פומבדתאי בהאי מימרא כל שאינו עולה על שלחן מלכים וסוראי מתנו כל שהוא נאכל כמות שהוא חי. ואע"ג דרב יוסף מפומבדיתא הוה א"צ לידחק דרב יוסף שינה טעמו מחברוהי פומבדתאי ולא מתני כוותיהו דכבר כתבו ז"ל משם ר"ת דפומבדתאי מודו ללישנא דסוראי ואוסופי קמוספו ועמ"ש הר"ן ובתורת הבית דף פ"ט:

הוא סבר אדם חשוב שאני עמ"ש בעניותי בענין זה ואביזריה בספרי הקטן ברכי יוסף א"ח סי' נז"ר ושם גם כן בספרי הקטן מחזיק ברכה ע"ש באורך בס"ד:

דף נא:

תוס' חמרא לובא וכו' ומייתי עלה דההיא פולא מצראה דצווחין כצ"ל כאשר יראה בירושלמי ריש פרקין ופ"ח דכלאים ע"ש. וכן פירש המפרש פ"ד דתמיד חמרי לובאי חמורים ממצרים כפירוש ר"ת וכמ"ש בירושלמי:

חלש דעתיה דרבה בר רב הונא וכו' להתוס' ברכות סוף דף מ"ו יש שינוי בגירסת סוגיין. וההיא דמועד קטן דף כ"ה ריש ע"ב כי מטו אגשרא קמו גמלי רווחא כפי חילוק ר"ת שהביאו התוס' הכא וגם בברכות חילקו כן בסתם ע"ש ודוק:

דף נג:

שנשתנו עליו סדרי בראשית. בחידושים אשר בריש המסכתא בדפוס פפד"מ כתוב וז"ל בב"ר ויהי אומן את הדסה חיזר מרדכי ע"כ המניקות ולא מצא ונפתחו דדיו וכו' לא שייך נשתנו וכו' דהכא קאמר נשתנו משום דלא הי"ל שכר מנקת ומרדכי הי"ל שכר אך לא היה מוצא מנק' עכ"ל ואכתי לא איפרק דהקב"ה הי"ל להזמין מנקת ע"ד שאמרו במדרש רות גבי והנה הגואל עובר רבנן אמרי אפילו היה בסוף העולם הטיסו הקב"ה והביאו כדי שלא יהא אותו צדיק יושב ומצטער וכן אמרו בב"ר פ' נ"ט גבי ויעזור לו אבישי ובויקרא רבה גבי זאת האשה וזה בנה. וה"נ הי"ל להזדמן מנקת ולא יהיה בסוג שינוי גדול מסדר עולם. ואפשר לישב במ"ש הרב עיון יעקב בטעם פלוגתייהו דרב יוסף סבר כמה גדול אדם זה דבזכותו נשתנו סדרי בראשית משא"כ אלו נתן לו עושר שיהא ספק בידו לתת שכר לא היה הנס ניכר לעין כל ואביי סבר דהוא גרוע דאלו הי"ל עושר הי"ל הרוחה בכל הדברים משא"כ השתא שלא ניתן לו עושר רק ע"פ הנס ניתן לו ההכרח להניק את בנו עכ"ד ולפ"ז במרדכי שהיה עשיר אליבא דכ"ע אין ספק כי גדול מרדכי שניכר הנס לעין כל. ומ"ש מהרש"א דלא שייך בזה אין כל חדש כיון דדדים יש וכו' עדיפא מינה הול"ל דגם חלב זכר יש כדתנן סוף מכשירין והכי אמרו בב"ר ריש פ' נח גבי ויהי אומן את הדסה שחזר מרדכי וכו' הנז' וגחיך צבורא וא"ל ולא מתניתא היא חלב זכר טהור. ומהר"י סרוק ז"ל גילה דמרדכי היה בעיבור האיש הזה וכו' וגלגול אמו של אנטונינוס עיין בדבריו בערך מרדכי וערך רבינו הקדוש ע"ש:

ולא אברו מזוני. פרש"י ואין נס זה רגיל שיבראו מזונות לצדיקים וכו' אפשר שדקדק רש"י לומר רגיל דאי אינו רגיל אין הצדיקים נהנים ממעשה נסים כמ"ש בתעניות דף כ"ד. אבל אם הוא רגיל נהנים הצדיקים על דרך ההיא דיומא דף ע"ה בשליו ע"ש:

דף נד:

וחדא פרה הו"ל דקדק הרב עיון יעקב דהכי ארחייהו דאינשי לומר על שוורים הרבה שור ותירץ דהיינו האדם עצמו דוקא ויש להשיב מסיפא דאדם אומר לחבירו קרא התרנגול. ומה שתירץ עוד דהול"ל פרות דאתווי דדין כדין. יש להשיב דאיבעי ליה למימר פרות של ראב"ע היו יוצאות ברצועות שבין קרניהם. אמנם אפשר דלא קרו לשוורים הרבה שור אלא היכא דפשיטא טובא דעל הרבה הוא אומר כגון קרא התרנגול וכן ויהי לי שור אבל כשיש לטעות ואינו מובן דעל הרבה קאמר איבעי ליה לפרושי. א"נ דהש"ס אתוספתא סמיך דתנא לא שלו וכו' אלא דאורחיה דש"ס לסדר הסוגיא בדרך קושיא ותירוץ כידוע.

ובהכי ניחא דהן לו יהי דהו"ל טובא דילמא אחת מהן יצאת אלא דאתוספתא סמיך. ובירושלמי אמרו אמר רב אידי דחוטריא אשתו היתה ומנין שאשתו קרויה עגלה לולא חרשתם וכו' והרב יפה מראה פירש בירושלמי דהא דתנן פרתו של ראב"ע ר"ל אשתו של ראב"ע שהיתה יוצאה באיזה דבר קשור בראשה ממה שאסרו חכמים כטוטפת או סנבוטין וכו' ודרך גנאי כינו הדבר לרצועה שבין קרניה וכו'. והרב קרבן העדה בתוספותיו דחה פירוש הרב יפה מראה שהוא דחוק מכמה טעמים. ובפירושו פירש וז"ל דחוטרא אשתו היתה הפרה היתה של אשת ראב"ע ששמה חוטרא וכו' כיון דגם אשתו נקראת עגלתו כ"ש שפרת אשתו נקראת פרתו עכ"ל:

ועם האדון הסליחה דפירושו הוא דחוק. ותימא עליו דמ"ש רב אידי דחוטרי' אשתו היתה פירש דחוטרא שם אשת ראב"ע וקרא לה שם. ולא זכר דהאמורא שמו רב אידי דחטריא והוא מוזכר בירושלמי פ"ב דשקלים ריש הלכה ו' אמר רבי אידי דחטריא הגע עצמך דלא כיונון אלא ליה. ופ"א דמ"ק ריש הלכה ב' א"ר אידי דחטריא סלו ומגריפו מוכיחין עליו. ועיקר פירוש הירושלמי הוא כמ"ש הרב יפה מראה וכן פירשו הרב בעל המכתם ומהר"ש עדני בפי' כ"י והרב ספר יוחסין וכמדומני שראיתי כן להרב המאירי בפסקיו כ"י דהירושלמי מפרשו פרתו ר"ל אשתו שהיתה יוצאה באיזה דבר בראשה שחכמים אוסרין והדבר ברור והנה אמת נכון:

דף נה.

לא סבר לה מר אוטם וכו' הרב מהרש"א העיר דהול"ל הא כתיב אוטם וכו' ויראה דנקט לה בסגנון זה משום מאי דא"ל שמואל לרב יהודה פ"ק דקדושין דף ל"ב לא תימא לאבוך הכי דתניא הרי שהיה אביו עובר על ד"ת אל יאמר לו אבא עברת על ד"ת אלא א"ל מקרא כתוב בתורה כך. ומשם למד הרמב"ם פ"ה דת"ת לרבו ומ"ה אמר בדרך כבוד לא סבר לה מר ולא א"ל לרבו מר שמואל הכתיב אוטם וכו':

ועל הרשעים תיו של דם. ראיתי להרב מהרש"א שכתב דמשמע לש"ס שהיה על הרשעים תיו של דם דתיו גופיה הוי סימן דתיו תחיה ואיכא תיו תמות אבל אי בשניהם ניחא דתיו של דיו על הצדיקים פי' תחיה וברשעים דם פי' תמות ובקרא נמי איירי בשניהם נאנחים צדיקים ונאנקים רשעים וגבי דם גופיה כתיב ביחזקאל האנק דם וכו' עש"ב. ויש להשיב דכיון דכתיב תיו בדיו לצדיקים לחוד אף דרשעים בלא תיו יודעים מלאכי חבלה דתיו תחיה שהרי ציוה אליהם וע"כ איש אשר עליו התיו אל תגשו ומאי איכא ספיקא אם תיו תחיה או תמות אחר דאמר וע"כ איש אשר עליו התיו אל תגשו. ולא

עוד אלא דטפי הוי סימן מובהק ונקל להצלת צדיקים אי לא הוה תיו אלא בצדיקים דטפי ניכר בנקל מי שיש לו תיו לאין לו להשתא דכתיב תיו בכל וזו של דם וזו של דיו. וכיוצא יש להשיב עמ"ש הרב עיון יעקב דאי הוה כתיב רק על הצדיקים ה"א תמות לכפר ואי על הרשעים הו"א תחיה בזכות צדיקים ע"ש באורך. וכבר כתבנו דאי הוי לצדיקים לחוד ליכא למטעי דכבר נצטוו אשר עליו התיו אל תגשו. וה"ה אי כתיב לרשעים לחוד והציווי להפך אשר עליו התיו הרוגו וליכא למטעי. ומ"ש הרב מהרש"א דקרא איירי בתרוייהו יש להשיב דאי איירי בתרוייהו הו"ל לפרש אשר עליו התיו בדיו. ומ"ש הרב דלגבי דם כתיב האנק דם אם כיון הרב על האנק דם דסימן כ"ד תימה דהתם כתיב האנק דום והד"ם אין. לכן נראה עיקר כפירוש רש"י והתוספות דנאנחים ונאנקים אצדיקים קאי וקרא לא איירי אלא בצדיקי ומ"ה לא אצטריך לפרש תיו של דיו אלא דמסברא ידעינן כמ"ש התוס' ופירש מהרש"א דאתא לאפוקי בינוניים וביאר הדבר יפה הרב ישרש יעקב דף כ"א:

גלוי וידוע לפני שאם מיחו בהם לא יקבלו מהם, הקשה הרב ישרש יעקב לפי מה שכתב הרב המגיד פ"א דשביתת עשור דבמצות דאוריתא המפורשות אף שבודאי לא יקבלו חייב להוכיחם לפ"ז במקדש ראשון שהיו עע"ז היכי קאמר הקב"ה גלוי לפני וכו' ותי' דאין חייבין מיתה על עשה דתוכחה עש"ב וחילוק זה עצמו כתוב בסמ"ג עשין י"א ולי ההדיוט אפשר לישב קושית הרב ז"ל דמ"ש הה"מ ודבריו קרובים לשיטת הרב העטור דמייתי הרא"ש פרק המביא היינו אם יש בנו כח לאפרושי העוברים וכמ"ש הרא"ש שם דענשינן להו עד דפרשי ובזה חובה עלינו להוכיח גם שאין מקבלים דאז אתינן עלייהו בחזקת היד אבל כשידוע דלא מקבלי וכשל כחנו לכופם בהא אין חייבים להוכיחם והיינו דאמור ביבמות דף ס"ה שלא לומר דבר שאינו נשמע ועמ"ש ארעא דרבנן בהשמטות אות קל"ו:

הגם הלום השמש יצא על הארץ ס' אורים גדולים למורינו הרב הגדול שארנו כמהר"י זאבי זלה"ה מקרוב בא על מזבח הדפוס ואחזה אנכי להרב ז"ל בדרשותיו פ' תשא מייתי מאז"ל פ' צו שנאה שנתן אהרן בין ישראל לאביהם שבשמים עוררה עליהם דיני דינים וכו' הוא שמשה אומר לאהרן מה עשה לך העם הזה א"ל מוטב שהיו שוגגין ואל ידונו מזידים והקשה הרב דמדברי הרא"ש והר"ן וההי"מ מוכח דבאיסורי תורה אע"ג דלא מקבלי מחינן בהו ותירץ הרב ז"ל כדשניין דהתם ביש להם כח לכופן ומייתי ראיה מסוגיין עלץ לבי בה':

ולפי מה שנראה בדעת הסמ"ג דנקיט לדינא בעשין י"א דאין חילוק בין שוגגין למזידין

וכיוצא רק הכל תלוי אם ברור הדבר בודאי שלא יקבלו אז אין להוכיחם וחובה לשתוק ולזה נוטים דברי הרי"ף בביצה ויבמות ודברי התוס' בסוגיין וס"פ חזקת ופ"ק דע"ז והגהות אשרי בסוגיין. א"ש הא דויקרא רבה דחובה הי"ל לאהרן שלא להוכיחם. גם לפי הסברא שכתב שם הסמ"ג ברישא דבמזידין אף שפטור ממיתה כשברור לו שלא יקבלו כדמשמע משמעתין אכתי חייב משום מצות תוכחה ונראה שהוא דעת הרא"ם הובא בהגמי"י פ"ו מדעות וכ"כ סמ"ק סי' קי"ב אפשר לישב הא דויקרא רבה דישראל שוגגין הוו וכדאמר משה רבינו ע"ה לאהרן ע"ה מוטב הי"ל שידונו שוגגים ובכי הא אין לו להוכיחם:

א"נ יש לישב במ"ש הרב גנת ורדים א"ח כלל ג' ס' ט"ו דלדעת רא"ם קשיין אהדדי סוגיות ערכין ויבמות וניחא ליה דרא"ם פריק להו הכי דאף שיודע המוכיח באמדנא ודאית דאין החוטא מקבל דבריו וסופו להכותו אע"פ כן חייב להוכיהו עד שיוכה ממש ואח"ך לאו כל כמיני' להוכיחו וכדבריו כתב סמ"ק סי' קי"ב א"כ אפשר דהכא אף אם היו מזידין ישראל כיון דאהרן ראה שהרגו חור הוי מדרגה יותר מאלו הוכיחם הוא והכוהו והי"ל לשתוק ועיי' בספר דת ודין דף נ"ט:

ומיהו ק"ק על הרב גנת ורדים שכתב לדעת הרא"ם דתוכחה עד הכאה והרי הגמי"י שם כתב משם רא"ם דפסק עד נזיפה וכן יש להעיר עליו במ"ש בתוך דבריו בישוב הסוגיות בדעת הסמ"ג עד הכאה ואלו סמ"ג בעשין י"א פסק עד נזיפה כר' יוחנן והשיג על הרמב"ם שפסק עד הכאה והביאוהו הגמי"י ומגדל עז וכ"מ וכן יש להעיר קצת על רש"ל בביאור סמ"ג. והנה לשיטת הסמ"ג דכשברור לו בודאי שלא יקבלו וינזפוהו אין לו להוכיחם וחובה עליו שלא להוכיחם ק"ק שהרי אמרו בתנחומא פ' תזריע דהי"ל למחות ולהתבזות וכו' ולסבול הכאות מישראל כדכתיב גוי נתתי למכים וכו' ומוכח דצריך שיכוהו ממש ויפצעו מוחו כמ"ש באיכה רבתי ועמ"ש ספר החינוך סימן רי"ח. ואפשר דס"ל לסמ"ג דליכא לאוכוחי מקרא דכתיב גוי נתתי למכים דהיה על נבואתם במלאכות ה' ולא חש לאגדה הנז' כיון דאגדה זו עצמה מייתי לה בשמעתין ואיננה בסגנון ולשון זה כדתלמודין נקטינן. ועל זו וכיוצא אמרו אין למדין הלכה מפי מדרש כמ"ש בירושלמי פ"ב דפאה וכ"כ הרב תי"ט סוף פ"ה דברכות. וממילא רווחא פסקא דרא"ם וסמ"ג ודעמיהו דתוכחה עד נזיפה דהני אגדות אתו כמ"ד עד הכאה ונקטינן כדמשמע להלכה מתלמודין עד נזיפה (עיין מה שכתבתי בעניותי בספר הקטן ברכי יוסף א"ח סי' תר"ח ובספר הקטן מחזיק ברכה שם בס"ד ועמ"ש בספר הקטן ראש דוד פ' נח ובקונטריס פאת הראש אשר בסוף שם הגדולים ח"ב בס"ד ע"ש':

ובצפיתנו צפינו למורינו שארנו הרב מהר"י זאבי זלה"ה בדרשותיו פ' בלק שהקשה לדעת התוס' בהא דר' סימון ורבי זירא דשמעתין דא"ל לוכחינהו מר דהיינו בספק אם מקבלים דא"כ רבי סימון איך לא חש לספיקא דאוריתא ואף בדרבנן לא מקרי ספקא כשיכול להתברר ותירץ שני תירוצים הראשון נח לי והשני קשה שהוא דחוק מאד. ואני בעניי אפשר לי לומר דדעת רבי סימון היה דאית לן מצות תוכחה ואית לן קרא דאל תוכח לץ דשמעינן שלא לומר דבר שאינו נשמע והכא דיותר קרוב היה שלא ישמעו לו וכדמוכח מדקאמר לא מקבלי מנאי פטור מלהוכיחם דנהי דעדיין יש קצת ספק שמא יקבלו אבל לא דמי לספקא דעלמא דנזיל לחומרא דאל תוכח לץ קאי אאיסדן ואם יחמיר להוכיחם אפשר דעבר אקרא דאל תוכח לץ וחדית ליה ר' סימון דחייב להוכיחם עד שברור לו מאד שלא יקבלו ודוקא כשאין לו ספק כל דהו וברור ודאי כשמש דלא יקבלו אז הוא דחובה שלא לומר דבר שאינו נשמע דכתיב אל תוכח לץ:

ותבט עיני למורינו הרב מהר"י זאבי זלה"ה שם דעמד על דברי התוס' דתיו של דם מסברא קאמר דהוו בה רבנן בתראי ועבידי דמשנ"ו רבנן בדבוריהו שהיו שם בינוניים דאל"ך נעשה כלה בישראל ח"ו ודחה דבריהם הרב ז"ל דזה היה בירושלם ושארית ישראל יחיו דגן ומקראי מוכח דחוץ מאשר עליו התיו נשארו כל העיר בצואת הכו. וניחא ליה להרב ז"ל דאמור רבנן דהיו ב' תוי"ן מכח הפסוקים דמפורש בהם שהראה ליחזקאל כל התועבות הנעשות מינים ממינים והאחרון הכביד עינו ראה בשל אחרים כ"ה איש אחוריהם וכו' ומיד כתיב קרבו פקודות העיר וכו' והתוית וכו' ואחר החזיון הזה כתיב והנה בפתח השער כ"ה איש ויאזניהו וכו' ונבא אליהם שילכו בשבי ופירש רש"י שאלו הכ"ה הם הנז' ומבואר פ"ד דקדושין ומאחר דעל אלו הכ"ה נחתם גזר דין מי הצילם וחיו עד צאתם לגולה אלא מוכרח כי כך עלתה לפניו שהרשעים גמורים לא ימותו אלא ילכו בשבי דכלהו איתנהו ביה וא"כ הם שני תוין אחד לצדיקים ואחד לרשעים שילכו בשבי וז"ש ועל כל איש אשר עליו התי"ו אל תגשו היינו בין של דיו בין של דם ול"ג ועל מצחן של רשעים כו' כדי שישלטו וכו' דהא לא שלטו ויצאו בגולה זהו תורף דבריו ז"ל:

והדבר קשה בעיני למחוק כל ספרי הש"ס ועין יעקב ותנחומא חדשים גם ישנים. לכן נראה לאסבורי קראי ואגדה דקמן דזו האגדה אתיא כמ"ד פרק עשרה יוחסין דמאי דכתיב במיתת פלטיהו בן בניהו כלה אתה עושה וכו' היינו לטובה ולדידיה הכ"ה אנשים הללו דפלטיהו בתוכן אינם אותם הכ"ה אנשים הראשונים שאחוריהם וכו' ורווחי טפי קראי כמבואר למדקדק בם כי אותם ספו תמו ושלטו בהם מלאכי חבלה והני אחריני

נינהו ומאי דסברי מרנן שהיתה תיו של דם על רשעים יש לישב דמסתמא היו בינוניים ודרך הנגף שאם הבינוניים יסתרו במסתרים נמלטים ובהגלות נגלות הבינונים בתוך העיר נתנה רשות למשחית ובשלח יעבורו וכמ"ש הרב מהרח"א בישרש יעקב. ותו ל"ק מה שהקשה מורינו מהר"י זאבי דכך היתה הגזרה עברו בעיר והכו וכו' כלומר כל אשר יקרה לפניהם בעיר לאפוקי אשר יבא מהבינוניים בחדרי חדרים אסו"ר לא יוציאנ"ו. אי נמי אפשר דשמעתין אתיא ככ"ע ואפילו תימא דהכ"ה אנשים אשר פלטיהו בתוכן הן הם אותם הכ"ה שאחוריהם וכו' והם רשעים גמורים וחטאתם כבדה מאד מכל אשר בעיר אכתי מקום יש בראש לו' דהתיו של הדם היה על הרשעים שישלטו בהן מ"ח דבר מהני רשעים גמורים הוו טובא ושלטו בהן מלאכי חבלה. אמנם אל[ו] הכ"ה לרעתם שיסבלו שבי דכלהו איתנהו ביה גבריאל לא רשם עליהם תיו של דם וה' נתן בלבם שיסתרו מפני המגפה ונשארו חיים לרע להם ליפול בשבי. וא"צ למחוק כל הספרים ועיין מ"ש מהרימ"ט פ' פנחס בענין התוי"ן ודבריו ז"ל דחוקים ויש להשיב:

וממקדשי תחלו וכתיב ויחלו באנשים וכו' רש"י פי' דוממקדשי תחלו הוי חזרה. ומהרימ"ט שם פירש וממקדשי בכלל גזירה ראשונה ולא דייק דחזר אלא מדכתיב ויחלו באנשים הזקנים ואלו מתחילה בבית היו וא"ל עברו בעיר אחריו נראה שלא יגשו לאותם שבמקדש ולבסוף כתיב ויחלו אלמא היה קטרוג וחזרה והכי דייק טפי דאלו קרא דמקדשי תחלו סיום דברי הקב"ה הם ולא שייך חזרה ול' הגמ' מסייעני שאמרו וממקדשי תחלו וכתיב וכו' עיין ש"ב. ולשון מדרש רבה ריש איכה יעיב משמע כרש"י דאמרו שם מעולם לא אמר הקב"ה דבר טוב וחזר וכאן חזר הה"ד וממקדשי תחלו וכו' מיד מה כתיב ויחלו באנשים הזקנים וכו' ע"ש. ומ""ש הרב מהרימ"ט דלפירושו דייק טפי דממקדשי דברי הקב"ה וכו'. יראה דלרש"י א"ש דלאחר חזרה צריך שהקב"ה יאמר להיפך ולשיטת מהרימ"ט לא כתיב בקרא מאמר ה' אחר חזרה ועיין תנחומא ודוק:

תני רב יוסף אל תקרי מקדשי וכו'. אפשר דק"ל דלפי הפשט שהוא מקדש והיינו באותם שעומדים במקדש הרי בתחיל' היו במקדש דכתיב ויעמדו אצל מזבח הנחשת ומשמע שהיו במקדש וכתיב ולאלה אמר באזני עברו בעיר אחריו והכו וכו' אלמא אמר להתחיל להשחית בעיר והדר קאמר וממקדשי שיתחילו להשחית במקדש לז"א אל תקרי אין אתה יכול להבין וממקדשי עד שתקרא וממקודשי שחזר בו הקב"ה בשביל קטרוג מדת הדין ואלו הצדיקים היו במקדש וזהו וממקדשי אחר חזרה. שוב ראיתי מה שכתב הרב זהב שיבה ע"ש:

אר"ח קצף אף וחימה וכו' כתבו התוס' קשה לרשב"א וכו' עיין דבריהם. והקשה הרב זהב שיבה דמאי קושיא אימא דעל עבירה אינו שולט חמה בישראל אבל על עבירה זו דנשתנה מגזרתו של עולם דמעולם לא יצא מפי ה' טובה וחזר וכו' ושמא דקו' אמאי לא מוקי התם כאן בשאר עבירות כאן בההיא שחזר וכו'. ומש"ע אינה קו' כיון דנשארה חימה א' היכי קאמר קרא מי יתנני וכו' ותירץ דהכי ק"ל אמאי לא פריך התם בנדרים כתיב כי יגורתי וכתיב חמה אין לי ולא מצי לתרץ כאן בישראל וכו' דכי יגורתי במשה כתיב ומכח זה לא מתוקם קרא דחמה אין לי עם נוקם ה' אלא כשתאמר דתרי חמה וכשאומר חמה אין לי היינו לשני דכבר נשבעתי זהת"ד:

ויש להשיב קצת על דברי הרב ז"ל דמ"ש דשאני הכא דחזר וכו' י"ל דהך קרא דששה אנשים בריש עניינא כתיב אפילו מקמיה דכתיב והתות תיו על הצדיקים שלא ישלטו בהם. ומיהו אכתי יש לחלק קצת דהכא היו מיני תועבות גדולות. ומ"ש דכונתם להק' אמאי לא משני בע"ז כאן בשאר עבירות כאן כשחזר. יש להשיב דמאי קושיא ניחא ליה לאוקומיה קרא דנוקם ובעל חמה בהווה והכי עדיף מלאוקומי בחד זמנא. ותו דמוכח דקרא דנוקם בא"ה איירי ע"ש ופרש"י. ומה שהקשה דמאי מק' דבע"ז לוקמא בתרי חימה דכיון דנשאר א' היכי קאמר מי יתנני. יש להשיב דאדתקשי להתוס' תקשי על מ"ש בנדרים דהרגו משה רבינו ע"ה מקרא דחימה אין לי ופריך מיגורתי ומשני תרי וא"ה היכי קאמר מי יתנני דאיכא חימה אחר אלא דאינו מוכרח לפרש מי יתנני תהיה לי חימה ואיכא פירושא אחרינא בקרא ופשוט. ומוכח קצת התם בע"ז דמאן דמשני כאן בישראל וכו' לא סבר הך פירושא ע"ש ופירש"י. ומה שתירץ שכונתם אמאי לא פריך בע"ז מכי יגורתי וכו' יש להשיב דאימא דר"ח בר חנינא דרמי הני קראי דחימה אין לי ונוקם ובעל חימה היינו דכבר הוה פשיטא ליה דמכח כי יגורתי דרמינן אחימה אין לי דמשה רבע"ה הרגו משנינן תרי והוא אתי אחר כל זה ורמי דכתיב חימה אין לי דהיינו דא' הרגו משה ואחר שנשבע אהא ק"ל מנוקם דמשמע דחימה אכתי מזדקיק לעלמא דאי לא למאי אדכריה. ומשני כאן בישראל וכו'. תו הקשה הרב הנז' דתוספות מחלפא שטתייהו דבע"ז כתבו חימה אין לי שכבר נשבעתי ואין להקשות דבנדרים מוכח דמשה הרגו די"ל תרי ותירץ דהתם קיימי אר"ח בר פפא דאמר חימה אין לי שכבר נשבעתי והכונה דמהתרי חימה אין לי שום אחד דא' הרגו משה והב' שכבר נשבעתי והכא קיימי אשינויא דכאן בישראל וכו' עש"ב. ואכתי ק"ק על התוס' התם אמאי לא הקשו אשינויא קמא כי היכי דמקשו הכא. ומהרש"א שם הקשה אשינוייא קמא והיא קושית התוס' דהכא לפי פשט דבריהם. ואפשר דכונתו להקשות אתוס' דהתם אמאי

לא הקשה אשנוייא קמא כדדייקינן. ומה שתירץ שם הרב עיון יעקב דנוקם ובעל חימה משמע חימה כפולה אינו מחוור. ותו ק"ק על התוס' הכא לפי פשט קושייתם דאמאי לא הקשו עמ"ש ר"ח בר פפא. תו ק"ק בתוס' ע"ז במ"ש דל"ק מנדרים דסוף סוף הרי התם מפיק דמשה הרגו מחימה אין לי ואי מפרש' שנשבעתי מנ"ל דמשה הרגו. ונהי דאי אמרת שמשה הרגו מוכרח לפרש שנשבעתי נמי לר"ח ב"פ מאחר דמקרא דכי יגורתי מוכרח דתרי הוו אבל אימא שנשבעתי לחוד ואין ללמוד דמשה הרגו וא"צ לתרץ דתרי הוו. ומהרש"א שם הקשה בקצור זה. והרב עיון יעקב תירץ דהכי קאמר חימה אין לי דהרגו משה ואחר שנשבעתי מי יתנני וכו' שמיר ושית נגד תרי חימה עכ"ד. ולפי הסגנון שהקשינו אכתי לא הונח לנו דמשמיר ושית להוכיח תרי חימה אינו כדאי. אמנם אפשר במאי דאמרינן בעלמא אין לו עיין עליו והכא מדכתיב חימה אין לי דמשמע כלל יליף דמשה הרגו. ומדכתיב אין דמשמע עיין נפקא לן דתרי הוו ואחר נמי לא מזדקי' שכבר נשבעתי אלא דבנדרים ניחא להו לומר דתרי הוו מדכתיב כי יגורתי דכתיב בהדיא. ומה נעים הא דחימה אין עיין למאי דמשני בנדרים גונדא דחימה. ותו ק"ק לפום האי דאמרן בע"ז דבישראל ליכא חימה בין לר"ח בין לר' חמא מההיא דבתרא דף ט' דאר"י אף כופה חימה אינו כופה:

חותמו של הקב"ה אמת עיין פירש"י ומ"ש במדרש ריש דברים רבה:

תמה זכות אבות עמ"ש התוס' ומ"ש הרב יפה תואר ויקרא פרשה ל"ו ועמ"ש בעניותי בקונט' צוארי שלל פי' הפטרות בהפטרת תצא בס"ד:

ור' יוחנן אומר מימי חזקיהו שנאמר וכו' תעשה זאת אפשר לרמוז קנאת ה' צבאות תעשה ונתן טעם זא"ת ר"ת זכות אבות תמה ולז"א קנאת ה' צבאות תעשה ועמ"ש הרב ידי משה פי' המדרש שם:

דף נה:

מפני מה קנסת מיתה על אדה"ר וכו'. הרב עיון יעקב פירש דשאלת מלאכי עליון דלא היה ראוי לקנוס עליו מיתה על מצוה קלה דפעמים שלש עם גבר. והשיב מצוה קלה צויתיו אני בעצמי ואינו דומה שומע מפי המלך וכו' עיין שם. ונבא להבין מאז"ל בילקוט איוב רמז תתק"ח וז"ל אמר לו הקב"ה לאיוב למה אתה קורא תגר שהגיעוך יסורין שמא אתה גדול מיציר כפי אדם שעל מצוה אחת שביטל גזרתי עליו מיתה ועל תולדותיו שמא קרא תגר א"ל אתה גדול מיצחק שעל שאהב עשו הכהתי את עיניו א"ל גדול אתה ממשה ע"י שאמר שמעו נא המורים גזרתי עליו שלא יכנס לארץ. א"ל גדול אתה מאהרן שלא

חלקתי כבוד לבריה כיוצא בו וכו' כשנכנסו בניו להקריב שלא ברשות לא הקפתי להם אלא חנקתי שני אפרוחיו וכו' ע"ש. וצריך ביאור ואפשר במ"ש המפרשים משם הרמ"ע ז"ל דמה שנענש אדה"ר על עבירה ראשונה היה מטעם וסביביו נשערה מאד ואפשר שז"ש למה אתה קורא תגר כי צדיק אתה בעיניך הלא ידעת שאני מדקדק עם חסידים כחוט השערה והרי אדה"ר דעל מצוה אחת שביטל וכו' ובדין היה להעביר ראשון ראשון אלא שאני מדקדק עם סביבי כחוט השערה וגם אתה כמוהו וכי תאמר דטעם אדה"ר לא משום מדקדק עם חסידיו אלא ה"ט דהא דפעמים שלש ליתיה כשנצטוה מפי המלך עצמו כמ"ש הרב עיון יעקב ואין ראיה מאדה"ר לז"א הרי יצחק שלא נצטוה שלא לאהוב עשו כלל ואפ"ה עם שהוא חטא קל וחטא ראשון הכהתי עיניו משום מדקדק עם חסידים ואף אתה חולית כמוהו. וכי תימא טעם שכהו עיני יצחק שנשרו דמעות המלאכים לתוך עיניו בשעת העקידה כמ"ש בב"ר פ' ס"ה לז"א הרי משה ע"י שאמר שמעו נא המורים ולזה לא נצטוה ציווי פרטי ממני והיה ראשון וגזרתי עליו משום וסביביו נשערה מאד. וכי תימא דלמשה רבינו ע"ה היו הרגשות אחרות כמשז"ל הרי אהרן וכו' ורצו לומר דמעשיו של אהרן מה עצמו ראשיה' כמשז"ל וכבדתיו כבוד גדול ועכ"ז מתו בניו שהיו גדולי הדור ומוכרח שמדקדק עם חסידיו:

א"נ אפשר לומר בחלוקה ראשונה עם מה שחקר הרב מהרש"א בשמע שלמה פרשת בראשית דהא קי"ל אין אדם לוקה ומשלם ואיך גזר מיתה על אדה"ר וגזר עליו עונשים אחרים בזעת אפך וקוץ ודרדר וכו' וע"ש מה שתירץ הרב ז"ל ולי הדיוט יש לתרץ בפשיטות דבדיני שמים אדם לוקה ומשלם כמ"ש בכתובות דף ל' ואפשר דזה היה תרעומת איוב שמאחר דלקה בממונו ובבניו אמאי הגיעוהו ג"כ יסורין קשים בגופו ותיסגי ליה או בממונו ובניו או בגופו דאין אדם לוקה ומשלם וז"ש למה אתה קורא תגר שהגיעוך דיקא בגופך יסורין מאחר שכבר לקית בבניך וממוניך. לז"א אתה טועה בדין דה"ד בדיני אדם אבל בדיני שמים אדם לוקה ומשלם והראיה אדם הראשון דמלבד היסורין בזעת אפיך וכו' גזרתי עליו גזרתי דייקא בדיני שמים מיתה נמי וכך היא המדה בדיני שמים אדם לוקה ומשלם כמבואר:

א"נ אפשר לומר בחלוק' זו במ"ש בגטין דף מ"ח הנזיקין בעדית ובעל חוב בבינונית ובדף מ"ט אמרו מפני מה אמרו ב"ח בבינונית כדי שלא יראה אדם שדה נאה דירה נאה ויאמר אקפוץ ואלונו כדי שאגבנו בחובי והאי טעמא לא שייך לצד עילאה כלפי שמיא וא"כ כלפי מעלה גם ב"ח דינו בעדית וידוע דהחטא חוב כמ"ש אונקלוס חטא חובה וכמ"ש המפרשים. וזה צער איוב דהן לו יהי שחטא הרי דינו כדין ב"ח שהוא בבינונית

דלגבי אדם בניו וממונו הם בינונית וזבורית והוא עצמו עדית וא"כ אמאי גבה מגופו דאיוב דהוא עדית דידיה וז"ש למה אתה קורא תגר שהגיעו"ך יסורין שהגיעו"ך דייקא בגופך שהוא עדית ודינא הוא בבינונית לז"א טועה אתה דלגבי דידי לא שייך טעמא דאמרו כדי שלא יראה וכו' ודינא הוא בעדית והראיה אדם הראשון יציר כפי וגופו עדית דתפוח עקבו מכהה גלגל חמה ואפ"ה גזרתי עליו דיקא מיתה דאני גובה מעדית:

נמשך להאמור אפשר שהוא כונת אליהו בסי' ל"ב ויחר אף אליהו בן ברכאל וכו' באיוב חרה אפו על צדקו נפשו מאלהים ובשלשת רעיו חרה אפו על אשר לא מצאו מענה וירשיעו את איוב. ולפום ריהטא אליהו תפיס חבלה בתרי רישין וחרה אפו על איוב ורעיו וסטר"א לבי תרי לא חזייא. אמנם עם הקודם אפשר כי איוב שתים הנה תרעומותיו דאיך הוא לקה בכפלים והא קי"ל אין אדם לוקה ומשלם ותו דב"ח בבינונית והוא לקה בעדית בעורו ובשרו ואף בית גרמ"ו. ולזה חרה אפו באיוב דאלו הם דיני אדם אבל כלפי הקב"ה לוקה ומשלם וגובה מעדית וז"ש באיוב חרה אפו על צדקו נפשו כי לא הי"ל ללקות בגופו אי משום דהוי עדית ואם משום דאינו לוקה ומשלם ולא צדק מאלהי"ם רמז דכלפי ה' ליתנהו להני מילי. ובשלשת רעיו חרה אפו על אשר לא מצאו מענה וירשיעו את איוב בלי טעם כי איוב חקר חקירת חכם ורעיו לא מצאו מענה והטיחו דברים להחשיבו כרשע. ובסוף ס' מעשה רקח הביא מסכ"י שכינה הכתוב. ובמאמרין מפני מה קנסת ובפ' אליהו הנז' כתבנו בעניותנו בספרי הקטן פ' בראשית ע"ש בראש דוד וע"ש בדף קמ"ה וקנ"ו ע"ש:

ארבעה מתו בעטיו של נחש כתבו התוספות והא דכתיב כי אין אדם צדיק בארץ וכו' ברוב בני אדם קאמר. ודרך דרש אפשר לומר במ"ש הר"ב מהרש"א פרק גט פשוט במאי דאמרי התם ג' עבירות אין אדם ניצול מהן בכל יום ופירש במשז"ל אם הרב דומה למלאך כלומר שיהא אדם נמשך במעשיו כמלאך וז"ש אין אדם ניצול העומד בשם אדם המונח לו ואינו מדמה עצמו למלאך כי הוא נקרא אדם ע"ש אפר דם מרה וכו' אבל הזוכה ומדמה עצמו במעשיו כמלאך יוכל להנצל מג' אלה עכ"ד וזש"ה כי אדם אין צדיק כלומר כל הנקרא בשם אדם שעדיין לא נדמה למלאך הגם שהוא צדיק אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא דכל שעדיין שם אדם עליו אינו ניצול מחטא עד"ש ג' עבירות אין אדם ניצול אמנם ד' שמתו בעש"ן זכו ונדמו למלאכים. והרב ישרש יעקב הקשה משם מהראנ"ח מאותה שאמרו פרק חלק (סנהדרין דף ק"א) ותירץ דכונת הכתוב לפי דברי התוס' כי צדיק אין בארץ שיהיו ב' דברים א' שיעשה טוב ב' שלא יחטא וד' שמתו בעטיו של נחש טוב לא עשו דלא חשיבי כמשה ואהרן כמ"ש התוס' ומשה ואהרן טוב עשו

ומחטא נמי חטאו וכו' ע"ש. וק"ק דנראה דהתוס' לא סברי הכי דהרי כתבו דברוב בני אדם מיירי ולפי דרך הנז' כללא כייל לכ"ע ולא איתי אנש בשתים ועלתה לו:

ותו דאיברא דארבעה שמתו בעטיו של נחש לא חשיבי כמשה ואהרן אבל עושי טוב ודאי מקרו וזה פשוט. ואחרי כן ראתה עיני להרב ז"ל גופיה בספרו הבהיר מקראי קדש שכתב דרך הנז' וכתב בהדיא שהוא שלא כמ"ש התוספות. וזה חזיתי להרב מהר"ש פרימו ברמזיו בפ' בראשית שתירץ דקרא קאמר אין צדיק אבל חסיד יש והאריך בזה וישב על הבא"ר ההיא דסנהדרין דר"א דכיון דא"ל כלום חסרתי מכל התורה כולה משמע דצדיק הוה וכו' עיי"ש ובספר שארית יעקב פ' עקב. ויש להשיב דאדרבה מדקאמר כלום חסרתי מכל התורה כולה מוכרח דהיה חסיד והיה עושה גדרים וסייגים ולהכי לא חיסר דאי לא היה נכשל ומחסר איזה דבר. ותו דפרק הישן מנו כמה מעלות וחסידות גדולה לריב"ז וקאמר וכן היה ר"א תלמידו נוהג אחריו ע"ש. ובפ"ב דנדרים גלו טפח מצניעותו וחסידותו וכן במדרשים. ותו ק"ק לדרך זה ולדרך הרב מהר"י ן' גאמיל בס' חיים וחסד פ' שמיני ההיא דסנהדרין דף מ"ו והזכירה מהראנ"ח גם כן:

ש"מ יש מיתה בלא חטא ויש יסורין בלא עון תיובתא דר' אמי תיובתא. הנה הרא"ם פ' וישלח ד"ה לכך אני ירא שמא משהבטחתני כתב וז"ל הוצרך לומר שמא משהבטחתני נתלכלכתי ולא הספיק לו הסיבה ראשונה של מיעוט זכיותיו משום דממעוט זכיותיו לחודיה אין לו לירא כל זמן שלא חטא דאין מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא עון כדאיתא בשבת וכו' ע"ש גם פ' שופטים ד"ה ר' יוסי הגלילי אומר הירא מעבירות וכו' כתב פי' ר"י הגלילי סובר דמאחר שאין מיתה בלא חטא אין לו לירא שמא ימות אלא כשהוא בעל עבירות וכו' ע"ש ודברי הרב קשים כאשר הקשה הרב מהרש"א בריש ברכות וסוף משוח מלחמה דהא מסיק הש"ס דיש מיתה בלא חטא ויש יסורין בלא עון ואתותב ר' אמי:

ואנכי חזון הרביתי להרב המופלא שארנו כמהר"י זאבי זלה"ה בדרשותיו פ' וישלח שכתב דלש"ס דסבר יש מיתה בלא חטא מי שהובטח סליק דרגא דאין מיתה בלא חטא וכתב וז"ל אשר בזה מתקו לחיכי דברי הרא"ם שכתב וכו' והקשה עליו מהרש"א דבשבת נפשט דיש מיתה בלא חטא ובאמת כי דברי הרב הנז' לא הבנתי כי דברי הרא"ם ברור מיללו בברכות דשם נאמר אמר שמא יגרום החטא הרי דלא נתירא כי אם מפני החטא דאי לא יש חטא אין לו לירא כעמא דארעא להיות כי הובטח ודברים אלו הם פשוטים עכ"ל ועם נשיקת הרצפה לא ידעתי מאי ק"ל על הרב מהרש"א דנהי דאפשר לישב דברי הרא"ם בדרך דוחק כמ"ש הוא ז"ל דהרי דברי הרא"ם שכתב כדאיתא בשבת לא מוכחי הכי ואעיקרא מה לו לרא"ם להזכיר הא דאין מיתה בלא חטא ולעשות מדרגות לימא

בקצרה דממעוט זכיות אין לו לירא שהרי הובטח ותו לא וכן פירש מהרש"א גופיה שם בברכות הן בעודנו מקשה על הרא"ם דמשום ההבטחה לא ייירא אם נתמעטו זכיותיו והדר קשיתיה דברי הרא"ם והשתא מה ריב לו להרב הנז' עם מהרש"א ומרתח קרתח דאלו דברים פשוטים. הרי גם מהרש"א כתב כן ועל הרא"ם קשיא ליה דלשונו לא מוכח הכי כלל. הן אמת דראיתי להרב דבלשון הרא"ם העתיק כדאיתא בברכות אמנם בנסחא דקמן כתוב כדאיתא בשבת:

והרב שמע שלמה בלשונות הקשה עמ"ש הרא"ם פ' שופטים מהמסקנא ותו דאפילו ר' אמי לא קאמר אלא אין מיתה בלא חטא שהוא קל אבל הגאון כתב בלא עון. וק"ק דהרב עצמו פ' וישלח הביא דברי הרא"ם שם ואף שכתוב ברא"ם שם אין מיתה בלא עון כאשר הוא בפ' שופטים הוא הביא לשון הרא"ם אין מיתה בלא חטא משמע דפשיטא ליה להגיה בדבריו הכי ולבסוף מאי סבר בלשונות. ותו דבפ' וישלח נמי הו"ל להקשות מהמסקנא:

ולי ההדיוט אפשר לישב בעד הרא"ם דס"ל דמאי דאתותב ר' אמי היינו מאין מיתה בלא חטא אבל מיסורין לא אתותב כמו שצדד הרמב"ן בשער הגמול דף צ"ג (מס' תורת האדם דפוס ויניציא) דבהא דאין יסורין בלא עון לא אתותב. וסבר הרא"ם דהא דאותבינן לר' אמי היינו משום דר' אמי סבר דאפילו מיתה טבעית בזמנה ליתא בלא חטא ויליף לה מקרא דנפש החוטאת ואהא אותיב מד' מתו בעש"ן ואסקיה בתיובתא אמנם היינו דוקא במיתה בזמנה אבל במיתה לפני זמנה בהא לא אתותב רבי אמי וסברא הוא דבאין לו שום חטא עודנו באבו לא ימות. ותו דעל כרחין הכי אצטריכא לאוקומי קרא דהנפש החוטאת דמשמע חטאה אין לא חטאה לא ולדידן מוקמינן במיתה לפני זמנה והיינו דבש"ס בתר דאותיב לר' אמי לא פריך דר' אמי מקרא הוא דורש והנפש החוטאת ומאי עבדינן ליה משום דפשיטא לן טובא דלדידן נמי מיתה לפני זמנה ליתא בלא חטא והיינו קרא דהנפש החוטאת דבהכי אייירי. והשתא דהרא"ם קאי על יעקב שלימא דאכתי לא שלימו להו תריסר שבטי ובטוח היה לחיות עוד אם היה הורגו עשו היה לפני זמנו ושפיר כתב הרא"ם דממעוט זכיותיו לא היה מתירא דאין מיתה בלא חטא בנדון זה דהוא לפני זמנו כדאיתא בשבת דשם מוכח דכ"ע סברי הכי במיתה לפני זמנה כמדובר. ועל דרך זה אפשר לישב מ"ש הרא"ם פ' שופטים דמסתמא הירא ורך הלבב היינו שמא ימות קודם זמנו ועל זה כתב דאם אין בידו עבירות אין לו לירא דאין מיתה בלא חטא כלומר לפני זמנה כן אפשר לישב:

ועל פי זה הנה מקום לישב דברי הרמב"ם באגרות באגרת מארסילייא דפוס אמשטרדם

דף ט' ע"א שכתב וז"ל וזו היא עקר דתנו היא תורת משה רבינו ע"ה שכל מאורעות שארעו בעולם וכל יסורין שיבואו וכו' דין ומשפט הם וכן אמרו חכמי האמת רבותנו ע"ה אין מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא עון עכ"ל ולפום ריהטא תימה דהם דברי ר' אמי ואתותב אמנם אפ' דהרמב"ם סבר דלא אתותב אלא ממיתה טבעית אבל מיתה שלא בזמנה לא אתותב והיינו קרא דהנפש החוטאת וכו' והרמב"ם מיירי בזה כמו שנראה לשונו ע"ש ודוק:

אך ק"ק לשיטה זו וכן לשיטת מהרימ"ט דרוש ב' מחקת הקרובה אליה. דלפי דברי מהרימ"ט שם ומאי דכתיבנא בעד הרמב"ם והרא"ם לא אתותב אלא ממיתה טבעית אבל ממיתה לפני זמנה לא אתותב ואנן הכי נקטינן ומוקמינן קרא דהנפש החוטאת במיתה לפני זמנה דהרי ישי אבי דוד הוא מהני ד' דמתו בעש"ן ואז"ל בתנחומא הובא בילקוט שמואל ב' סי' יו"ד דמלך מואב הרגו והביאו רש"י בפירושו שם. וא"כ תפשוט דמיתה לפני זמנה נמי משכחת בלא חטא. ויש לישב. ובזהר הקדוש בראשית דף נ"ז ע"ב שנה במחלקת הא דישי אם מת בעטיו של נחש ע"ש: [עיין מ"ש אני בעניי בהגהתי בזהר (שמדפיסים עתה) שם וכתוב בהגהה זו ואחרות מאי"ן נוטריקון מהצעיר יוסף אזולאי נר"ו :]

והתוספות כתבו וש"מ יש מיתה בלא חטא ויש יסורין בלא עון ואע"ג דבמאי דאמר אין יסורין בלא עון לא אתותב וכתב הרב עיון יעקב דהתוספות הניחו בקושיא דהא אין יסורין בלא עון לא אתותב וכו' ע"ש ולשון התוס' מורה שכונתם דהש"ס מסיק דיש יסורין בלא עון אע"ג דבהא לא אותביה ולא שמקשים קושיא רק שלא ביארו טעם הש"ס ואפשר משום דכיון דהא למדנו דליכא למידק מהנפש החוטאת דדוקא בחטא מתה ואיפכא שמעינן מד' מתו בעש"ן מינה דליכא למידק נמי מקרא ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם דאין יסורין בלא עון וברובא דעלמא מיירו הני קראי ולא הוצרכו התוס' לפרש כי פשוט הוא ומה גם דבסמוך כתבו דקרא דאין צדיק ברוב אייריי:

כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה. פירש הרב עיון יעקב דיעקב אע"ה היה אכסנאי שאסור בת"ה והלך ראובן לחדרה להתיחד עם אשת אביו וע"י זה תהא אסורה ליעקב אע"ה אף דקי"ל אין אוסרין על היחוד הא פירש הר"ן סוף נדרים דבעל נפש יחמיר לעצמו לאסור אשתו ע"י היחוד וכו' ע"ש וק"ק דאיסור אכסנאי אינו אלא כשלא יש לו חדר מיוחד כמ"ש הראב"ד בשער הפרישה ופסקו בש"ע סי' ר"ם. ומאי דק"ל להרב מגן אברהם שם דמ"ש משאר אדם דאם ישנים אחרים בבית שרי ונדחק בזה ע"ש יש לחלק בין כשהישנים הם בני ביתו. לאחרים שהוא אורח אצלם ומשום צניעות ודרך ארץ. גם

מ"ש הרב במ"ש ובלבד שלא יישן בטליתו של בע"ה דטעמא שמא יראה קרי עליו אינו מדוקדק דא"ה שום אורח לא יישן בטלית בעה"ב וטפי שכיח כשהוא לבדו ואזהרה זו לא שמענו ואדרבא מצינו דנשתבח אלישע בזה שלא נמצא בסדינו קרי למאן דאמר ומוכח דשרי לאורח לשכב בסדין של בעה"ב וכן המנהג פשוט בכל המקומות. אלא טעמא כמ"ש הרב הלבוש. ואפשר דגם כונת הרב מג"א כך הוא ולישנא קייטא הוא. באופן דאם יש לו בית וטלית שרי. ויעקב אע"ה הוו ליה אהלים וטלתות רבים אשר אתו ושרי. ומ"ש משם הר"ן דבעל נפש וכו' המדקדק שם בדברי הר"ן בעיניו יראה דלא אמרה אלא כי הנהו עובדי דהוה נואף ודעתו לזנות לא בסתם יחוד ועמ"ש התוס' והרא"ש והרשב"א והנמוקי פ"ב דיבמות ודוק:

אינו אלא טועה. הא דנקט בהא ובהני דבסמוך לשון שלילה ולא האומר ראובן חטא טועה וכיוצא דאי הוה אמר הכי הו"א איברא דחטא אבל טועה לזכור גנות אדם גדול. להכי נקט אינו אלא טועה שאין בדבריו שום צד אמת וטוב אלא הכל הבל וטעות גמור:

אפשר עתיד זרעו לעמוד על הר עיבל וכו' עמ"ש בס' הקטן ראש דוד פ' תבא משם רבני אשכנז ואחז"ר נזדמן לידי ס' פני יהושע וראיתי כי הרב ז"ל הוא אמרה ודפח"ח:

כתנאי פחז כמים אל תותר. פרש"י לר"א ולר"י חטא וכו'. וכתב הרב פרשת דרכים בראשו דענין זה דראובן תלוי אי בו בפרק יצאו יעקב ובניו מכלל בני נח אי לאו דפלגשים בלא קדושין ובלהה פלגש לא חשיבא אשת יעקב שלא קדשה ונושא אדם אנוסת אביו ומפותת אביו וה"ה פלגש וכל זה בישראל אבל ב"נ בביאה תליא וחייב בפלגש אביו משום אשת איש ואשת אב והני תנאי דשמעתין פליגי בהא וכו' ע"ש באורך ודעת הרמב"ן שיצאו האבות מכלל ב"נ וגם ס"ל דפלגשים בלא כתובה ובלא קדושין כמ"ש בשמו הרדב"ז ח"א סי' רכ"ה והרב פרשת דרכים דף ד' ע"ש. ולפי זה נהלך ברג"ש על מה שכתב הרב יפה תואר ב"ר פי"א סי' ח' שהקשה על הרמב"ן שכתב דטעם יעקב אע"ה שנשא שתי אחיות היינו משום דהיה בח"ל שהרי בא באסור שתי אחיות בארץ אעפ"י שמתה רחל בדרך הרי בלהה וזלפה אחיות הן ואין טעם לומר דכיון שנשאן בח"ל לא חיישינן בקיומן בארץ עכ"ל ולפי האמור לק"מ דהרמב"ן סבר שאבות דין ישראל ופלגשים בלא כתובה וקדושין וא"כ מן התורה אין בבלהה וזלפה אסור שתי אחיות. ותו ק"ק דמר דקאי לאותובי [א] הרמב"ן העלים עין דהרמב"ן כתב פ' וישלח ע"פ וישמע ישראל דאולי מתה זלפה. ומאי דפשיטא ליה למר דאין טעם לומר דכיון שנשאן בח"ל לא חיישינן בקיומן בארץ. יש להעיר דהרי תנן כהן שארס אלמנה ונתמנה לכ"ג יכנוס דהואיל ואשתרי אשתרי וה"נ שהותר בח"ל נימא הואיל ואשתרי. ולא תקשי דא"כ מאי

בעי רבי ירמיה בחולין דף י"ז אברי בשר נחירה שהכניסו לארץ מהו. דכבר כתב הרב שער אפרים סימן ס"ז דשאני כ"ג דאחר הגזרה אדם זה הותר וכפ"ז יעקב אע"ה אחר דקבלו התורה וידע אסור ב' אחיות בח"ל הותר לו. ואפשר דדעת הרב יפ"ת דכיון דיעקב אע"ה לא ירד להשתקע בבית לבן אלא לגור שם ימים אחדים וכל שעתא ושעתא זמניה הוא לשוב אל הארץ נמצא דכשנשאם כבר היה מוכן ומזומן שאם בא יבא דבר רבקה לשוב היה שם לדרך פעמיו ויעקב הלך לדרכו לארץ ובכה"ג לא אתמר הואיל ואשתרי כיון דבשעת היתר היה מוכן לשעת האסור משא"כ בארס האלמנה ונתמנה לכ"ג וכיוצא דבעת ההיתר לא עלה על לב שיבואו לאסור. א"נ הרב יפ"ת סבר כהרב פרח מטה אהרן ח"א סי' ס"ד דלא ילפינן מינה דארס האלמנה וכו' דשאני התם דגלי קרא יקח אשה ומשו"ה שרי לכנוס ומינה דבעלמא לא אמרינן הואיל ואשתרי. ובמקום אחר כתבנו בזה:

רבי אליעזר אומר פזת חבת זלת. אפשר לפרש במ"ש בב"ר על פסוק וישב ראובן אל הבור והיכן היה רא"א בשקו ובתעניתו א"ל הקב"ה מעולם לא חטא אדם לפני ועשה תשובה ואתה פתחת בתשובה תחילה חייך שבן בנך פותח בתשובה זה הושע. והקשה הרב החסיד בעל ראשית חכמה בשער התשובה פ"ג דהרי אדה"ר וקין כבר עשו תשובה כמשז"ל. ותירץ דהם עשו תשובה על לא תעשה וראובן עשה תשובה על עשה שפגם בכבוד אב ואם. ובס' דרוש שמואל למהרש"ך נכד הרב סמ"ע פ' וישלח כתב משם הרב מהר"ר שעפטל דהכי פירושו לא היה אדם שלא חטא ואעפ"כ עשה תשובה רק ראובן כמ"ש כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה עכ"ד. ולפי דבריהם צ"ל דר' אליעזר דסוגיין נמי סבר דלא חטא במעשה בלהה ומוצל מעון שכיבת בלהה דהא רבי אליעזר גופיה קאמר בב"ר מעולם לא חטא אדם וכו' ויגיד עליו רעו דברי ר' יהושע דסמיכי לדבריו בשמעתין וב"ר. ולפי זה אפשר לפרש דרך דרש דהיינו דקאמר ר' אליעזר פזת חבת זלת כלו' פזת מיהרת לשוב ופתחת בתשובה מה שלא קדמך אדם לפנים. ולא תסבור שמה שאני אומר פזת שמיהרת ופתחת בתשובה ר"ל כדתרגמה מהר"ר שעפטל דלא היה אדם שלא חטא ועשה תשובה כמוך. לא כן הדבר אלא חבת וכי תימא א"כ מה זה מיהרת שאני אומר כבר אדם וקין פתחו ועשו תשובה ומאי רבותך לז"א זלת כלומר חטאך היה שזלזלת בכבוד או"א והוא עשה ולא קדמך אדם לעשו' תשובה על עשה כמ"ש הרב ראשית חכמה ז"ל:

א"נ אפשר במ"ש התוס' פ"ב דמכות דף י"א שהקשו במ"ש מי גרם לראובן שיודה יהודה שהרי אז"ל וישב ראובן ששב לשקו ותעניתו וי"ל דמ"מ לא הודה ברבים עד מעשה יהודה. ואמרו פ"ק דסוטה דטעמא שהודה ברבים היה דלא לחשדו לאחוהי ואפשר

שז"ש פזת כלומר מהרת לעשות תשובה אבל עם כל זה חבת דלא הודית ברבים והיו חשודים אחיך. וכי תימא ס"ס הרי הודית ברבים אחר מעשה יהודה וא"כ למה איני מברכך ומ"ש מיהודה שאני מברכו כיון שעשה תשובה ולמה אני מניחך עד משה רבינו ע"ה לז"א זלת והענין כמ"ש הרב שמע שלמה פ' ויחי דקשיא ליה ותירץ דיעקב אע"ה סבר דכיון דראובן נגע בכבוד ה' אין כח בתשובה לכפר מי שיש בידו חילול ה' וצריך מיתה ובבא משה רבינו ע"ה כבר מת ראובן ומשה אז יברכנו. וז"ש זלת כלומר אף שעשית תשובה והודית ברבים זלזלת בכבוד ה' והכל תולה ומיתה מכפרת:

א"נ אפשר לפרש במשז"ל על פ' ראובן בכורי אתה הקודם שהיו ראויין לראובן בכורה כהונה ומלכות ואמרו בב"ר פ' צ"ח סי' ה' א"ר אחא ולא שלך היתה הבכורה החרישות שחרשתי באמך לא ברחל הייתי ראוי לחרשן עכשיו חזרה הבכורה לבעליה ופי' הרב יפה תואר דמתמיה בכורי אתה וכי לך ראויה הבכורה ולא לרחל וכו' וכתב הרב יוסף לקח דיתר שאת ויתר עז שהם כהונה ומלכות לא אמר בתמיה שאלו לא חטא היה זוכה בהם וה"ט שמתמיה בבכורה דשמ"ת התינח כהונה ומלכות שמפסיד ע"י החטא אלא בכורה הרי אמרו לא תהוי בעבורי מש"ה מתמיה וכי הבכורה היתה מתחילה ראויה לך והלא אינה ראויה רק לכחי וראשית אוני שהוא יוסף וא"ת הרי כתב הרמב"ם פי"ז דסנהדרין כ"ג שחטא מלקין אותו ואין מורידין אותו מגדולתו ונשיא שחטא מלקין ואין מחזירין וא"כ תינח מלכות כהונה מ"ט וי"ל דטעם כ"ג דכתיב כי נזר משחת אלהיו עליו אני ה'. מה אני בגדולתי אף הוא בגדולתו וכיון שלא שמרת קדושת וגדולת שכינה גם גדולתך של הכהונה הפסדת עכ"ד ואמרו בבתרא ראויה היתה הכהונה לצאת מרחל אלא שקדמתה לאה ברחמים ואפשר שזהו הרמז דדריש ר' אליעזר טעם תחת שלש שעברו ממנו. ויען כי אף שחטא יקשה בעיניו על הבכורה מטעם לא תיהוי בעבורי לז"א פזת כלומר מהרת הכונה דבלא"ה הבכורה לא שלך היתה מאחר שמהרת אתה לבא שקדמה לאה ברחמים דכל כונתי היתה ברחל ובלא זה הבכורה ליוסף וחדשות מעתה הכהונה והמלכות בשתים יעופף מסיבת החטא וז"ש חבת. וכי תימא גם שהמלכות הפסדת כדין נשיא אבל הכהונה למה לז"א זלת כלומר מידי הוא טעמא דכ"ג אין מורידין אותו מגדולתו משום דמה ה' בגדולתו וכו' כביכול א"כ אתה שזלזלת בכבוד ה' תפסיד גם הכהונה:

א"נ אפשר במ"ש מהרש"א דמה שכינה בלבול יצועיו לשכיבתו כי רחל היתה עקרת הבית ובחייה הנה מטתו תדיר באהל רחל ולכבודה גם אחרי מותה העמידה באהל בלהה ויעקב הותר בשפחות הללו משום שנשתחררו וראובן טעה וחשב שלא נשתחררו

ולדעתו דבלהה שפחת רחל ולא נשתחררה תבע עלבון אמו ולפי דעתו בלהה אינה אשת אביו ואין קדושין תופסין בה ואינה אסורה לראובן מעה"כ כאלו שכב עמה דלפי דעתו הותר לו שכיבתו עמה ומטעם זה נתנה בכורה ליוסף לפי דע"י בלבול יצועי בלהה פגע בכבוד רחל וכו' ע"ש באורך ואפשר דז"ש פזת מהרת וטעית לחשדני דנשאתי שפחה ועי"ז חבת מעה"כ ששכבת [עם] בלהה. ונמשך מזה זלת דזלזלת בכבוד רחל ומשו"ה ניטלה ממך הבכורה ונתנה ליוסף בן רחל: אחרי כתבי ראיתי בב"ר פ' צ"ח סי' ז' וסי' ח' דמוכח התם דלר"א ור"י ודאי חטא במעשה בלהה. ובסי' ז' אמרו משכב בלהה ומשכב זלפה ויש לפרש עפ"י דברי מהרש"א דבסמוך וק"ל:

ארשב"נ אר"י כל האומר בני עלי חטאו וכו'. יש להרגיש דכיון דאהקשא סמיך נימא איפכא דמקיש פנחס לחפני מה חפני חטא אף פנחס חטא שהי"ל למחות ומעה"כ כאלו חטא וכדאמרינן לרב בסמוך וכי כעורה משנה זו דאמר אינו אלא טועה. ואפשר דגם ר' יהונתן הכי קאמר האומר בני עלי חטאו כלומר שניהם חטאו ועל שניהם הוא אומר אשר ישכבון אינו אלא טועה דפנחס לא חטא כדאמר רב. ור' יונתן דריש הקשא לשבח ואמאן דלא דריש לשבח לא אמר שהוא טועה אלא האומר ששניהם חטאו:

א"נ אפשר דאמאן דלא דריש נמי כותיה קרייה טועה דאי לאשמועינן דפנחס חטא אתא הקשא אמאי אצטריך והלא שפיר שמעינן לה מדקרינן ישכבון וקרינן אל בני ומקרא דבני בליעל ואמאי אתא הקשא דתיב' שני יתירה לאקושינהו אלא דהקשא לשבח. זה אפשר לפרש בש"ס. ועיין מה שכתבו רבותנו בעלי התוספות ד"ה מתוך שהי"ל לפנחס. ועיין מה שאכתוב בעניותי בסמוך על דבריהם בס"ד:

מתוך ששהו את קינהן וכו' הרב מהר"י פינטו ז"ל פירש וז"ל נ"ל דכיון שהיו להוטים אחר גרונם לכך כשהיו רואים יולדת שמביאה קן תורים שאין בו חלק לכהן היו משהין אותו למחר כדי להקריב קרבן בהמה שיש בו חלק לכהן וכו' ע"ש ונראה דכונת הרב ז"ל דאע"ג דאיכא חטאת העוף ואין למזבח אלא דמה וכולה לכהנים כדתנן פ"ו דזבחים ופסקה הרמב"ם פ"ז דמעה"ק מ"מ אין בו כדי שביעה ומה גם דאין חולקין עוף כנגד עוף אלא כל חלק חולקין אותו בין הכהנים כמ"ש הרמב"ם שם פ' יו"ד ואיידי דזוטר קרי ביה דאין בו חלק ולאו דוקא קאמר. ומצאתי בזהר הקדוש פ' וישלח דף קע"ו ע"א וז"ל והכא אמר אשר ישכבון וכו' אלא בגין דמעכבי לון לאעל' למקדשא ומחאן בידיהון דלא לאעל' למצלי צלותא עד דקרבנין אתעבידו בגין דאינון לא מייתין קרבנין למיטל חולקא מינייהו ובג"כ מעכבין לון עכ"ל עין רואה דקאמר כדברי הרי"ף הנז'. והרב מופת

הדור מהרח"א בס' ישרש יעקב במהדורא בתרא הביא דברי הרי"ף הנז' בקצור כמנהגו. ובודאי דתפיס כונת הרב הרי"ף כדאמרן דאי לא היה מתמיה עליו:

אם ישראל הוא לא יהיה לו ער בחכמים וכו' כן הוא לשון הרמב"ם פי"ב דאסורי ביאה וסמ"ג לאוין קי"ב והש"ע א"ה סי' ט"ז. וזה ימים שאני תמיה על מ"ש מהר"י פינטו ז"ל במס' סנהדרין סי' קי"ח וז"ל אם ת"ח הוא לא יהיה לו ער בחכמים וכו' ותימה דא"כ לא מצינו עונש אלא לת"ח וגם לכהן ומי שאינו ת"ח ולא כהן אם יחטא ואשם לא פורש ענשו ואפשר דענשיהו דהני הוי כרת אבל הת"ח דיש בידו תורה וגם הכהן וכו' יכרת שלא תמשך התורה מזרעו וכו' וכן הכהונה וכו' וזהו עונש הכרת שלהם עכ"ל ודבריו קשים שהרי שם בסנהדרין דף פ"ב ע"ב מפורש דענוש כרת דאמר ר"ל במלקות של כרת עסקינן ופריך והא בועל הכותית הא אקריוה לרב כהנא וכו' ופירש רש"י אלמא בר כרת הוא וכן מפורש בהרמב"ם וסמ"ג וטור וש"ע דענשו כרת ואין חילוק בין ת"ח לעם הארץ. וגם הרמב"ם וסמ"ג וש"ע הביאו הגירסא אם ישראל הוא לא יהיה לו ער בחכמים כדרך דגרסינן הכא בש"ס ובעין יעקב ובילקוט:

מעבירם כתיב דברי רש"י כבר ביארם בשו"ת לחמי תודה סי' כ"ט וכבר קדמו הרב מהר"ר צבי אשכנזי בתשובותיו סוף סי' ל"ג. וכבר קדמם הרב מהר"ש לאנייאדו בס' כלי יקר. והדברים פשוטים. וראיתי להרב כלי יקר שם דישב לקושית רש"י והוכיח דבאגדת שמואל אמרו מעבירם כתיב וכו' ובגמ' לא רצו לפרש הכתוב על העברת קול הרינון דהוא יתר לכן פירשו כרד"ק מעבירים עם ה' מלבא אל אהל מועד או פירשו מעבירים עם ה' מלבא לעולם בהשהות קיני נשים והק' מעבירים לשון רבים ומשני מעבירם כתיב וכו' ע"ש באורך. ומה שישב לקו' רש"י דהש"ס בפירוש מעבירים כרד"ק או כפירושו ק"ק דהא בש"ס כי פריך והא מעבירים כתיב ארב פריך ואי סבר כרד"ק מאי פריך הא לא אמר רב דפנחס לא חטא אלא דוקא באשת איש ומייתי לה מקרא דכתיב לא יהיה לו ער וכו' אבל בבזוי קדשים לא אמר רב דפנחס לא חטא ואין בפיו תוכחו"ת רק על חטא זנות וכ"כ רש"י פנחס לא חטא באשת איש אמור מעתה דלרב שפיר כתיב מעבירים ועל שניהם הוא אומר דחטאו בבזיון קדשים ומאי פריך ואמאי פריק מעבירם כתיב. גם פירושו שפירש דרך דרש מעבירים עם ה' מלבא לעולם בהשהות קיני יולדות ורצה לומר דהכי קמפרש הש"ס ופריך ופריק גם זה אינו מחוור דהא דשהו את קיניהן הוא סברת ר' יונתן דסבר דב' לא חטאו ואשר ישכבון היינו מתוך ששהו וכו' אבל רב לא סבר הכי אלא דחפני חטא וישכבן כתיב והשתא הש"ס דקאי אדרב מוכרח דלא סבר כהך פירושא דליתא לדידיה אלא מוכרח דמפרש הש"ס מעבירים לשון עבירה ואמטו להכי קשיתיה

לרש"י. ומאי דמייתי מאגדת שמואל דאתמר התם מעבירם כתיב. הנה הרב סמך על הילקוט דגריס הכי באגדת שמואל אבל במדרש שמואל גופיה ל"ג ליה ע"ש בפ"ז. והכי מסתברא דהדרשא תדרש הטב הדק שפיר טפי באומרו אל בני וכו' ותדעו מעבירים עם ה' דיש כח בידם להעבירכם ודריש הכי מיתורא דאי אמרינן דהוא לשון ויעבירו קול יתר כמ"ש הוא ז"ל ואצ"ל מעבירם כתיב דטפי ניחא מעבירים והכי אמרינן בירושלמי פ"ג דהוריות אמר רב שמואל בר יצחק אל בני כי לא טובה השמועה וכו' מעבירים עם ה' מעבירים אותו הרי דל"ג מעבירם כתיב. והענין והספרים מוכחי דלא כנסחת הילקוט. וראיתי מ"ש הרב ז"ל בסמוך לעיל בנותן טעם למ"ש במדרש שמואל כפי נסחת הילקוט מעבירם כתיב ולי ההדיוט אינו מספיק ואדרבא לפי דקדוק הלשון מעבירם הוא יחיד המעביר רבים ושפיר טפי אתי מעבירים לדרשא זו כמדובר. גם מ"ש שם ז"ל ומאמר מעבירין אותו ומחזירין אותו הוא ענין בפ"ע ות"ק דהיינו רשב"י סובר מעבירין אותו ומחזירין אותו ורבי חגי חולק דא"ר חגי אין מחזירין ליה דקטיל לון והול"ל רבי חגי אמר לא אמר ר' חגי דמשמע דלא פליג את"ק והרי הוא אומר בהפך ונראה דר' חגי נמי לא פליג את"ק בעיקר הדין וכו' עש"ב הוא פלפול שלא לצורך דמעבירין אותו הוא סיום דברי ר"ש בר יצחק דיליף ממעבירים עם ה' וכן הוא בירושלמי, ומ"ש ומחזירין אותו הוא בעיא אי מחזירין ליה ופשטה רבי חגי מסברא וזה פשוט. וכן מתבאר בירושלמי פ"ב דסנהדרין ופ"ג דהוריות ע"ש והדבר ברור דאין כאן סברת ת"ק וסברת ר' חגי והרי הוא כמבואר. ומ"ש מרן בכסף משנה פי"ז מה' סנהדרין ונמשך אחריו הרב מהרח"א בס' יוסף לקח פ' ויחי דף פ"ח ע"א דבריהם קשים דכונת הירושלמי ברורה כמ"ש הרב יפה מראה פ"ב דסנהדרין ע"ש ודוק:

והכתיב ובני עלי בני בליעל. יש להרגיש דמהך קרא הוה ליה למפרך ברישא דקדים לאינך אשר ישכבון ואל בני ומעבירים. וי"ל דסתמא דתלמודא הוה מסדר סדר הני קושיי ופירוקי כדחזי דאי פריך ברישא מהך דקדים והוה מפרק לה מתוך שהי"ל לפנחס למחות תו לא מצי פריך מאינך דהתירוץ פשוט מתוך וכו' אמטו להכי סידר הנהו פרכי ברישא דאיכא לשנויי ישכבון בני מעבירם דלקושטא נמי א"ש דמשום דפנחס לא מיחה מעה"כ כאלו חטא ומ"מ הכתוב רמז מיהא דהא חד עיקר בחטא ויהבו ליה מלא חפנ"י תיבות"א ישכבן בני מעבירם דכתיבי בלשון יחיד ללמד דחפני החוטא וקול הקריאה ישכבון בני מעבירים מתוך שהי"ל לפנחס למחות איהו בי קר"י:

מתוך שהי"ל לפנחס. כתבו התוס' ופליג א"ר יונתן דאמר שניהם לא חטאו ע"כ וצריך להבין מה חידשו. ותו אמאי נטרי עד השתא. וכבר הרב מהרח"א בס' ישרש

יעקב ובס'חנן אלהים דף קכ"ב כתב בזה ע"ש ואפשר דהתוס' ק"ל אדרב היכי שבקיה לחסידותיה דמאחר דיליף שפיר דפנחס לא חטא אמאי לא דריש הקשא כרבי יונתן דהקש מצי עביד מדנפשיה ונקיש חפני לפנחס דאף חפני לא חטא. וכי תימא דגם רב עביד הקשא דפנחס לחפני מה חפני חטא אף פנחס חטא אכתי מה ראה לאקושי לחובה ולא לזכות. ותו דאי לומר פנחס חטא ידעינן לה מהני קראי דישכבון וכו' והקשא למה לי. וניחא להו להתוספות דטעמא דרב דלא מהדר אזכותא דתרוייהו משום דכתיב בני בליעל דמורה שהחטא בזנות כמ"ש הרב מהרש"א ומשו"ה דריש הקשא לגנאי דחפני חטא באשת איש דהכי משמע ליה בני בליעל ופנחס לא מיחה. והכא דהש"ס מתרץ דבני בליעל אליבא דרב כתבו התוס' דפליג אר' יונתן להורות דזה הכריחו ועמ"ש לעיל בס"ד ודוק הטב:

דף נו.

ארשב"נ אר"י כל האומר בני שמואל וכו' דקדק הרב כלי יקר דאמאי מייתי קרא דויהי כאשר זקן שמואל ולא הול"ל אלא קרא דולא הלכו. ופירש לדרכו ע"ש. ואפשר בהקדים משז"ל במכות דף י"א אר"א קללת חכם אפילו על תנאי וכו' ובניו לא הלכו בדרכיו. ואמרו בתעניות דף ה'. א"ל ר"נ לרב יצחק מאי דכתיב ויהי כאשר זקן שמואל ומי סיב וכו' אר"י זקנה קפצה וכו' מרננו אבתריה וכו' וצריך ביאור מ"ש דאי שכיב אדזוטר מרננו. וכי אחר שמואל מי אשר בשם ישראל יהרהר כי נאמן שמואל. ותו מה הרויח דזקנה קפצה עליו וכי זקנים שבדור לא הכירוהו כי רך בשנים הוא. ופי' מורינו הרב מהר"י הכהן זלה"ה במאי דשמע מכת הקודמין דאמור רבנן בכפל"א האמורה בגזרת עלי לא יהיה זקן בביתו וכל מרבית ביתו ימותו אנשים דתרתי למה לי ופירשו ז"ל דתרתי נגזרו אחת שימותו בקוצר שנים. וזאת שנית שלא יזכו לשער לבן דזמנין דמשכחת אפילו רך בשנים שער"א דגופא חלופי מחלפא ותהי להם הלבנ"ה והרואה אומר כי הוא זקן בא בימים וזו גזרה אחרת בל ימצא מי שלבן זקנו ולב"ן איננו פן יאמרו הרואים איכא סבי בבית עלי והיינו וכל מרבית ביתו ימותו אנשים שיהיו ניכרים לעין כל כי מתו בחורים. והנה עלי אמר לשמואל כה יעשה לך אלהים אם תכחד ואי שכיב שמואל אדזוטר יחדיו ירננ"ו דאולי כיחד איזה דבר מנבואתו שלא אמר לעלי ונתקיימה קללת עלי כה יעשה לך אלהים ולהכי נח נפשיה אדזוטר כאשר נגזר על בית עלי. לכן קפצה עליו זקנה וגם את הזקן הפך לבן ובכן אל תבא רננ"ה בו דהגזרה היתה אפילו דמות צורות לבנו"ת ושער לבן בל יראה ע"כ דבריו ז"ל. ועפ"ז אפשר לדקדק מ"ש במאמר הנז' מאי דכתיב ויהי

כאשר זקן וכו' ומי סיב וכו' דחוץ מקושית ומי סיב הוקשה לו לישנא דקרא ויהי כאשר זקן שמואל דהול"ל ויהי כי זקן. ותו ומי סיב. ובדברי ר' יוחנן נתישב דז"ש ויהי כאשר זקן ר"ל דנראה לעין כאשר זקן כאלו הוא זקן ולפי האמת אינו זקן כמ"ש הרב כלי יקר. זה אפשר לומר לפי פשוטו. אמנם אפשר עוד לומר בלכתך בדר"ך הרב מהר"י הכהן הנזכר והוא דק"ל דהול"ל ושמואל זקן וישם את בניו שופטים כי ארחיה דקרא דכתיב ואברהם זקן בא בימים וה' בירך וכו' והמלך דוד זקן וכו' והוה משמע דמחמת זקנתו שם בניו שופטים. ולזה הביא דברי ר' יוחנן שקפצה עליו זקנה כי היכי דלא ירננו בתריה שכיחד איזה דבר מנבואתו לעלי ובהכי א"ש קרא דשמואל הנביא בההוא פחדא הוה יתיב דשמא קללת עלי תתקיים בו שבניו לא יהיו ראוים דקללת חכם היא ושמא באה אף על תנאי משום הכי לא היה מחנך בניו בשום שירות צבור שמא יקלקלו כבני עלי. אמנם כאשר ראה שמואל הע"ה דכי היכי דלא ירננו בתריה שכיחד לעלי קפצה עליו זקנה שידעו הכל שלא נתקיימה בו קללת עלי אז שם את בניו שופטים וזהו קשר הכתוב בעצם ויהי כאשר זקן כלומר שנראה כזקן וקפצה עליו זקנה להורות שלא נתקיימה קללת עלי אז בכח זה וישם את בניו שופטים. ומעתה נבא למאמרינו דשפיר אצטריך לר"ש בר נחמני ליסוד דרשתו לאתויי קרא ויהי כאשר זקן שמואל דבלאו האי קרא היה מקום לבע"ד לחלוק דקללת עלי נתקיימה בשמואל וכמ"ש במכות דקללת חכם וכו' וכי היכי דבני עלי חטאו בבזיון קדשים לכ"ע וגם רשב"נ מודה בזה כמ"ש רש"י והתוס'. דבר הלמד מענינו הוא דגם בני שמואל חטאו. לכן ליסוד מוסד אייתי קרא ויהי כי זקן שמואל דעין רואה דהקב"ה קפץ עליו זקנה להורות דלא נתקיימה בהו קללת עלי וא"כ כל כמה דמצינן לומר דלא נתקיימה לגמרי אמרינן ואית לן למימר דלא חטאו ממש כבני עלי אלא שהרבו שכר לחזניהם וכו' באופן שלא מלאו מקומו כדחזי ובחלק קטן זה הוא שנתקיימה קצת מקצת קללת עלי. ובמכות ילפינן מהכא דקללת חכם אפילו על תנאי באה דהא שמואל אלים זכותיה וקב"ה תבע ביקריה וקפצה עליו זקנה ועכ"ז נתקיימה באיזה חלק קללת עלי ק"ו לשאר בני אדם ודוק:

בני שמואל חטאו אינו אלא טועה. עמ"ש הטור בח"מ סי' ט' ומ"ש הרב דרישה והרב בית חדש ומה שכתבתי בעניותי בספר הקטן ברכי יוסף שם בח"מ סי' ט' אות ט"ו בס"ד:

שלא עשו כמעשה אביהם וכו' דקדק לומר כמעשה אביהם דייקא והוא בא' דלא שינו כי אם מעשה אחד לדון בעריהם אבל עי"ז באו לשנות כמה מעשים ובאו לכלל בצע ושחד ולהטות משפט כמ"ש מהרש"א. וזה ירמוז הכתוב ולא הלכו בניו בדרכו כתיב

בדרכיו קרינן דבעצם לא שינו אלא דרך אחד כדכתיב דרכו אבל מזה באו לשנות כמה דרכים שהם לא הלכו בדרכו שהיה מחזר בעיירות ומזה נפלו לשנות כמה דרכים:

ישבו בעריהם כדי להרבות שכר וכו' משמע דוקא השתא דישבו כדי להרבות שכר קפיד רחמנא עלייהו אמנם אם היו יושבים בעריהם שלא לטרוח לית לן בה ודלא כהרב ט"ז בח"מ סי' ט' ומשמעות הרב בית חדש כמ"ש בעניותי בספרי הקטן ברכי יוסף שם בס"ד:

רבי יוסי אומר מתנות נטלו בזרוע. כתב מהרש"א ע"פ מ"ש פ' הזרוע מדכתיב במתנות מאת העם מספ"ל בלויים אי מקרו עם אי לאו ואין נוטלים מהם והם נוטלים מאחר. וקאמר התם ההוא ליואה דחטף מתנתא וכו' ה"נ הכא קאר"י בבני שמואל דהוו חטפי מתנתא מאחרים בזרוע עכ"ל ומדבריו וממרוצת לשונו משמע דמשום דמספ"ל אי הלויים אקרו עם להכי הלויים אין נוטלים מישראל מתנות כאשר יראה המדקדק בלשונו וכן נראה מדברי הרב בית חדש י"ד סימן ס"א סעיף י"ז. וקשה דלתת המתנות ללוי לא ס"ד דהכתיב וזה יהיה משפט הכהנים והא דמספ"ל אי אקרו עם אהני שלא יקחו כהנים מהלויים וכן דקדק רש"י בשמעתין שכתב והם לא היו כהנים כלומר המתנות אינם ללויים אלא לכהנים וכן הרב משנה למלך והרב פר"ח השיגו על הרב בית חדש ועיין בכנה"ג אות מ"ח ודוק. ולרבי יוסי דאמר מתנות נטלו בזרוע להך פירושא דהוי מתנות כהונה אפשר דזש"ה ויטו משפ"ט כלומר אותו משפט הכהנים דכתיב במתנות הטו אותה והיו נוטלים עם היותם לויים ולא כהנים:

אפשר חטא בא לידו ושכינה עמו. זאת לפנים פירשתי בעניותי כונת הכתוב מדוע בזית את דבר ה' לעשות הרע בעיניו בהקדמת המפרשים דיש ס"ד דה' שומר ישראל ואנו שומרים התורה וקי"ל שמירה בבעלים פטור וכביכול הקב"ה נשאל עמנו ואמרו בכל יום יצרו של אדם וכו' ואלמלא הקב"ה עוזרו וכו' והיכי משכחת לה עונש ותירצו במ"ש הפוסקים דאפילו תימא דפשיעה בבעלים פטור מזיק בידים חייב וכמ"ש מרן בכ"מ פ"א דשכירות. והן בעון האדם בעוברו על מצות ה' מזיק בידים מיקרי פוגם ונפגם ח"ו וכמ"ש מארי רזין וחייב. וז"ש מדוע בזית את דבר ה' וכי תימא לא יחשוב ה' לי עון דפשיעה בבעלים פטור לז"א לעשות הרע בעיניו לעשות דהיית מזיק בידים וחייב. ועל פי זה נבא לפרש בעניותנו מאמרין ונקדים מ"ש המפרשים דאין אדם בא לידי עון מבלי שיקדים חטא בשוגג והשתא יש מקום לומר דנהי דעושה עבירה ועון מזיק בידים אבל בחטאו בשגגה לא שמיה מזיק בידים דלאו אדעתיה וכיון שהחטא בשוגג נסתלק ופטור מטעם שמירה בבעלים א"כ לא בא לידי עון על דרך שפירש הרב מהר"ש פרימו לא לן אדם בירושלים ובידו עון דב' תמידין מכפרים השוגג וכיון דאין כאן שוגג לא יבא

לידי עון. וזה אפשר שהוא כונת רשב"נ דאף את"ל דבעלמא אין לומר שמירה בבעלים ופטור החוטא. מ"מ בדוד הע"ה דכתיב וה' עמו בו יצדק אם בעליו עמו ואם חטא בשוגג פטור וז"ש אפשר חטא בא לידו ושכינה עמו כלומר אין חטאו קרוי חטא ולא חשיב כשהשכינה עמו וכיון דאין חטא לא יבא לידי עון ופריך בעצם מקרא דמדוע בזית על פי מה שפירשנו ואיך אמרת דאין כאן חטא ולא יבא לעון והכתיב לעשות הרע ומשני שבקש לעשות ולא עשה והתמיה היתה איך חשב לעשות הרע במזיד דהוי מזיק בידים. אבל לא עשה דלא היה בידו חטא כי ה' עמו ולא בא לעון. ובספר דרך חיים סי' ל"ג סעיף כ"ג פירש ויהי דוד לכל דרכיו משכיל במ"ש מז"ה חס"ל דיש ששה מדרגות בישראל והמדרגה ה' שיש בידו הכל ואינו שלם בקבלה ואינו נקרא משכיל עד שיעלה מדרגה הו' שהוא שלם בכל ונקרא משכיל וה' זקוק לשמרו ואין חטא בא על ידו וז"ש ויהי דוד לכל דרכיו משכיל שהיה שלם בכל ונקרא משכיל ואז וה' עמו עכ"ד [עיין בפנים לעיל על דף מ"ט ויש לחלק בין מ"ש הלקט שמואל השי"ת מגינו וכו' למאי דקמן כמבואר, ובהקדמת מז"ה הלזו יומתק יותר מ"ש לעיל שם בהגהה על מ"ש ויקץ יעקב משנתו ממשנתו כי ראה והנה ה' נצב עליו לשומרו ומוכרח שהוא שלם בכל מדרגות הלימוד והבין שהוא ממשנתו שלימה, ובזה ניחא טובא מ"ש וה' עמו שהלכה כמותו בכל מקום דכיון דעלה במעלו"ת אח"ז ודאי הלכה כמותו בכל מקום כלומר בין בפלפול לברר הדין בין בהוראה בין בקבלה ודו"ק] ובזה מפורש מאמרינו ועמ"ש בעניותי בס' הקטן דברים אחדים דף מ"ב ע"א ועמ"ש בס' הקטן ראש דוד פ' שמיני:

שבקש לעשות וכו' את אוריה הכית וכו' ואת אשתו לקחת לקוחין יש לך בה וכו' ואותו הרגת בחרב בני עמון מה חב"ע וכו' צריך להבין מה הלשון אומרת שבקש לעשות ולא עשה. ותו מ"ש לקוחין יש לך בה מה חרב בני עמון וכו'. אטו לשבוחי אתא קרא הלא מרתח קרתח ואשתפוך חמימי כדמוכחי קראי. ואפשר במ"ש בהקדמת הזהר הקדוש דף ח' דאמר דומה דוד דקלקל ברית בערוה מהו א"ל ה' דוד זכאה הוא וברית קדישא קיימא על תקוניה דגלי קמאי דאזדמנא ליה ב"ש וכו' וגלי קדמי דאוריה לא קריב בה לעלמין וכו' אי קמך גלי וכו'. ובזהר משפטים דף ק"ז דחטא דוד היה שנהרג אוריה בחרב ב"ע דחקיק ביה צורת ע"ז וכו' ע"ש ואפשר דז"ש במאמרינו והכל מן התוכחות רק מתוך הדברים יצא כנגה צדקו וז"ש מדוע בזית לעשות הרע שבקש לעשות ולא עשית דקמך לא גלי דלא שמש בה אוריה ובקשת לעשות הרע דלפי אשר חשבת היה אסור אבל לפי האמת לא עשית איסור. וכי תימא הא מיהא אין המעשה רע דב"ש ראויה לי ואוריה לא שמש בה ולא נשאר כי אם המחשבה. לז"א את אוריה החתי הכית שהי"ל לדונו

בסנהדרין ועתה שהכית אותו ע"י ציוויך מטעם מורד שלא ירד לביתו לשכב עם אשתו כמ"ש התוס' ולפי האמת כדין עשה מאחר שהיתה מעוברת ומה טעם הכית אותו כיון דהמעשה טוב הגם דאוריה לא ידע פרשת העבו"ר מ"מ המעשה טוב ולא אזלינן בתר המחשבה והראיה ואת אשתו לקחת לקוחין יש לך בה ואעפ"י שאתה לא כיונת בזה ולא ידעת דראויה לך ואוריה לא קרב אליה מ"מ אמרת שהמעשה מצד עצמו טוב ולא נביט למחשבה ומטונך הי"ל לדון כך לאוריה שהמעשה היה טוב. וכי תימא דכיון דהמעשה טוב ודאי לא משגחי' במחשבה דומה למ"ש הרמב"ם פ"ב דשבת נתכוון להעלות דגים והעלה דגים ותנוק פטור אפילו לא שמע שטבע והואיל והעלה תנוק עם דגים פטור וטעמא שפסק כמ"ד זיל בתר מעשיו וה"נ לגבי דהע"ה הגם דח"ו כיוין למחשבה אחרת היינו כמי שכיוין להעלות דגים ולא שמע שטבע תנוק דזיל בתר מעשיו שהעלה תנוק וה"נ אזלינן בתר מעשיו שהרי מבת שבע יצא שלמה הע"ה וכל זרע מלכי בית דוד. וה"ה דגם אוריה פטור על שלא שכב את אשתו כיון דהמעשה טוב דהיתה אשתו מעוברת וכ"ש שהיה בשב ואל תעשה. אמנם יש זכות תולה לדוד הע"ה דהיה מורד במלכות מטעם שאמר אדוני יואב כמ"ש רש"י והשוה כבוד העבד למלך. וז"ש ואותו

דף נט:

ויתיב רבי חנינא ברישא וכו' מכאן מוכח בהדיא דכשמלך רבי חנינא היה רב בבבל וקשה עמ"ש הרב כנה"ג א"ח סי' תר"ו דכשהיה רב בא"י מלך רבי חנינא דאחר שהלך בימי רבי חזר לא"י ע"ש וכמ"ש בעניותי בספר הקטן מחזיק ברכה שם בס"ד:

דף סב.

והתניא רבי אליעזר פוטר בכובלת וכו' עמ"ש בעניותי בספרי הקטן מחזיק ברכה א"ח סי' שי"ו אות ג' בס"ד: הרגת בחרב בני עמון דבבחי' החרב שהיה חקוק שקוץ בני עמון בזה חטאת והוא חטא לה' כמ"ש בסבא קדישא ע"פ לך לבדך חטאתי. ומזה נלמד לענין הריגת אוריה עצמו אי אתה נענש דהיה מורד במלכות דקאמר אדוני יואב כדמפרש ואזיל. אבל החטא היה שניתן כח להההוא שקוץ:

א"נ אפשר שהכונה את אוריה החתי הכית מצד שהיה חתי וכתיב לא תחיה כל נשמה ואף שנתגייר וכמ"ש קצת מפרשים ומוכרח דלא דרשת טעמא דקרא דכתיב לא תחיה כל נשמה למען אשר לא ילמדו וא"כ תימה עליך ואת אשתו לקחת ואי לא דרשת טעמא דקרא אין אתה ראוי לבא בקהל דאין לומר עמוני ולא עמונית דא"ה ממזר כמ"ש ביבמות

דף ע"ו וההתר הוא דכתיב ע"ד אשר לא קדמו ואין דרכה של אשה לקדם והרי לא דרשת טעמא דקרא. וכ"ת דלעולם דרשת טעמא דקרא ואוריה מורד במלכות אכתי בחרב בני עמון דיהבת יקרא להההוא שקוץ וכו'. ועפ"ז יומתק מאי דאמרינן בסמוך אמר רב כי מעיינת ביה בדוד לא משכחת בר מדאוריה שנאמר רק בדבר אוריה. הכונה הגם דלפום ריהטא יראה דדוד המלך ע"ה ח"ו נכשל בבת שבע וגם באוריה. אחר העיון תשכיל כי מוצל אותו צדיק רק בדבר אוריה לא בהריגת אוריה אלא בענינו שנהרג בההוא חרב דחקוק וכו' וזהו בדבר אוריה ובכלהו מילי פטיר ועטיר מכל ער[ע]ורי ונהורא עמיה שרא:

דף סב:

ומזלזל בנטילת ידים וכו' הרב בית דוד א"ח סי' ס"ט עמד בסוגיין ובדברי הטור סי' קנ"ח ע"ש באורך והמעיין יראה דיש להשיב על דברי הרב ז"ל וגם לא זכר דברי התוספות בסוטה דף ד' ע"ש:

דף סג.

שני ת"ח המחדדין זה לזה וכו' יכול אפילו שלא לשמה ת"ל על דבר אמת וכו' אפשר במה שהקשו התוספות דאמרינן מתוך שלא לשמה בא לשמה והרי אמרו נוח לו שלא נברא. ותירצו דתרי שלא לשמה הוו והרב מהר"ש פרימו תירץ דבתורה בצירוף מצות יכול שלא לשמה אבל בתורה לחודה נוח לו שלא נברא עש"ב וז"ש וחדדך שמחדדין צלח מצליחין רכב שעולה לגדולה יכול אפילו שלא לשמה כתירוץ התוס' דלהתכבד שרי והכי יכונו לעלות לגדולה ת"ל ע"ד אמת שיהיה לשמה דבתורה לחוד לא שרי שלא לשמה כתירוץ מהר"ש פרימו ז"ל אלא על דבר אמת לשמה:

אלא בימינה אורך ימים איכא וכו' עיין מ"ש בעניותי בריש קונטריס ראש דוד פרשת בראשית בס"ד ע"ש ורש"י פירש שני פירושים למיימינים לשמה למשמאלים שלא לשמה. א"נ למיימינים שיגעין להבין טעמיהם בברור למשמאלים שאין יגעים כל צרכן. ולכל הדברות אפילו נימא למשמאלים שלא לשמה אינו שלא לשמה לקנטר דאמרו עליו נוח לו שלא נברא דתורתו נעשית לו סם המות כמ"ש התוס' דתרי שלא לשמה הם ודלא כמ"ש הרב עיון יעקב דהאי שלא לשמה הוא מסוג דנוח לו שלא נברא ע"ש ואינו מחוור:

תניא אמרו לו לר' אליעזר וכי מאחר דתכשיטין הן לו וכו' ופליגא דשמואל וכו' עמ"ש הרב גופי הלכות דף יו"ד ומ"ש הרב ישרש יעקב. ומ"ש בעניותי בהגהותי להרמב"ם בס"ד:

ואם עושין כן זוכים לתורה שנתנה בימין וכו' אפשר דהכונה דכיון דיש להם ענוה כמ"ש וענוה צדק זוכים לאמיתה של תורה ומכונים להלכה כמ"ש פ"ק דערובין שהלכה כב"ה משום דענותנים הם ועמ"ש בס' הקטן ראש דוד פ' שמיני דף ע"ה ע"ג בס"ד:

רנב"י אמר זוכים לדברים שנאמרו בימינה של תורה צריך להבין במאי פליגי דמר אמר זוכים לתורה שנתנה בימין ומר אמר לדברים שנאמרו וכו' ואפשר דפליגי בב' פירושי רש"י דקמא סבר למיימינים לשמה וא"כ אלו שמלבד לשמה מחדדין וכו' יש להם שכר נוסף זוכים לתורה שנתנה בימי"ן חסד ומכונים לאמיתה כב"ה שהיו ענותנין מצד החסד והלכה כמותם ורנב"י סבר כפי' אחר דהיו מיימינים שיגעים להבין הטעמים ומבררים ההלכה כימין ושכרם אורך ימים ועושר וכבוד וא"כ אלו שהם מתחדדים וכו' זה בעצם למיימינים דרוחא שמעתא א"כ ליכא שכר נוסף אלא לדברים האמורים בימינה של תורה דהיינו אורך ימים וכ"ש עושר וכבוד ודוק:

דף סד.

תנא דבי ר' ישמעאל מפני מה הוצרכו ישראל שבאותו הדור כפרה מפני שזנו וכו' כי הא דאמר ר"ל ביומא דף ע"ד טוב מראה עינים באשה יותר מגופו של(א) אותו מעשה והיינו לאשמועינן להתרחק מן העריות ושלא להסתכל בהם וכמ"ש הרב מהר"ם ן' חביב שם בחידושיו. וכ"כ הסמ"ג לאוין קכ"ו על הא דר"ל ועמ"ש הרב מהר"ם די לונזאנו בס' שתי ידות דף קכ"ט. והטיב אשר דיבר הרב מהר"י פינטו דמאי דשאל מפני מה הוצרכו היינו דלא אשכחן כפרה על המחשבה רק בע"ז ומשני מפני שזנו במראית עין וזהו מעשה ודבריו עיקר ודלא כהרב עיון יעקב שפקפק מדברי הש"ס פ"ק דקדושין והסכים להפך דמדברי ר"ל הנז' ומהסמ"ג ומדברי רבינו יונה שהביא הרב מהר"ם די לונזאנו שם נראה כהר"י פינטו ז"ל ואותה דפרק קמא דקדושין יש לישב בנקל. ואפשר שזה כונת הכתוב ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם וכ"ת להסתכל הוא מחשבה לז"א אשר אתם זונים זה ההסתכלות הוא מעשה. אך מאי דחילק הרב מהר"י אירגאס ז"ל בשו"ת דברי יוסף סי' ס' דהא דאמרו מחשבה רעה אינה מצרפה היינו כגון חושב להרוג חבירו ולא הרגו או חושב ללבוש שעטנז ולא לבש. אבל היכא שההרהור עצמו הוא העון אז נענש. קשה מההיא דקדושין הנז' דפריך על מי שא"ל אביו עלה והבא

לי גוזלות ושלח האם ונטל הבנים ונפל ומת וכו' ודילמא מהרהר בעבירה הוה ומשני מחשבה רעה אינו מצרפה והרי בהדיא דקאמר הש"ס הכי על הרהור עבירה. ובשלמא לדברי מהר"י פינטו שכתב דההסתכלות הוא מעשה יש לישב דלא מקשה הש"ס אח"כ שהיה בו בפרק מסתכל בנשי דזהו מעשה דעל הרוב בעלותו ליקח גוזלות לא שכיחי נשים ולא מקשה כי אם מהרהור לבד בלא הסתכלות עתה ועל זה מתרץ דהוא מחשבה. ולא בעי לאוקמה דהוו נשים דטפי עדיף להקשות מהרהר בע"ז וכמו שכתבנו בסמוך דלשיטת הרי"ף יש לישב ומה שהקשה הרב מהר"י אירגאס מהרהור בשעת תשמיש יש לומר דעושה מעשה בהרהור רע והוא מעשה. ומה שהקשה ממ"ש בזהר הקדוש בשמות דף י"ז דר' יוסי נענש על ההרהור לק"מ דנענש על ביטול תורה ומה גם דעל פי לימודו הקדוש היה מיחד הדודים וע"י הרהור במילי דעלמא היה כמפריד ח"ו. ועוד דמדקדק עם חסידיו כחוט השערה וכבר כתב בס' אספקלריא המאירה פי' הזהר דף ע"ו דמענישין על המחשבה בג"ע העליון ולכך לר' יוסי כרב גודלו נענש ולאנשים דעלמא אין עונש על המחשבה. אמנם מ"ש הרב משכנות יעקב [דף ע"ו ע"ד] דעובר ושונה מחשבה מצטרפת ק' מההיא דקדושין דמאי משני לקושית מהרהר בעבירה דמחשבה רעה אינה מצטרפת אימא דמקשה מהרהור בעבירה ששנה דמחשבה מצטרפת. ושמא גם העובר ושונה אין למחשבה אלא עונש קל ודוחק. ומאי דמייתי הרב מהר"י אירגאס משמעתין דהוצרכו כפרה על הרהור ע"ש הרי כבר תנא דבי ר' ישמעאל פירש דזנו עיניהם מן הערוה ופירש"י ל' מזון שנהנו במראית עין ולהכי אתא להשמיענו דמ"ש מידי הרהור לא יצאנו היינו שזנו עיניהם והוי מעשה כמ"ש הרי"ף הנז':

דף סד:

אמר רב יהודה אמר רב כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין וכו' עיין פ"ק דביצה דף ט' ומ"ש שם בשיטה מקובצת. ועמ"ש הרב שלטי הגבורים פ"ק דע"ז ועמ"ש הרב באר שבע דף צ"ב. ועמ"ש הרב שלטי הגבורים עצמו פ' חבית:

דף סו:

נפל פותא בבירא. עמ"ש הגאון מהר"ר צבי בתשובותיו סי' ט"ו ועמ"ש הרב מגן אברהם סי' קנ"ה והרב אליה רבה שם:

דף סז:

חמרא וחיי לפום רבנן חיי וחמרא לפום רבנן ולפום תלמידהון. אפשר לפי פשוטו במ"ש בתנחומא ריש פקודי וז"ל שליח צבור כשיש בידו כוס של קדוש או הבדלה והוא ירא מסם המות שלא יהא בכוס אומר סברי מרנן ואומר הקהל לחיים כלומר לחיים יהיה הכוס עכ"ל ולהיות שהיה המנהג שאומר' לחיים לכן ר' עקיבא היה אומר חמרא וחיי. אמנם למאי דשינה דברישא אמר חמרא וחיי והדר חיי וחמרא ובסוף הזכיר תלמידהון. אפשר דיען קצירי ומריעי הם החולין והחכמים כמ"ש בנדרים דף מ"ט ואמרו שם מאן חולין רבנן דהם תשושי כח אפי' בבריאותן. לזה כנגד רבנן אמר חמרא וחיי דצריכין לשתות קצת יין לבריאותן ולכך הקדים חמרא. וכנגד התלמידים שהם בתוקפם ובריאותם אמר חיי וחמרא שהם צריכים למעט היין ומשום דמשכחת גם רבנן שיהיו בריאים להכי כנגדן וכנגד התלמידים דמסתמא הם בריאין אמר חיי וחמרא לפום רבנן ותלמידהון הבריאים הצריכים למעט היין:

דף סט.

הוקשו כולם לע"א וכו' אף כל דבר שזדונו כרת וכו'. כת הקודמין חקרו דבן י"ג עד בן כ' דאינו בר כרת אמאי מייתי חטאת. ובשו"ת מהר"צ סי' מ"ט מטי בה משם מהר"ר ליווא מפראג [עמ"ש לקמן בקונטריס זה לפנים שם בהוריות על דף ח' בס"ד]. וכן חקר הרב חוות יאיר ס"ס קס"ו וע"ש בהשמטות דף רס"ג ע"ב. ועמ"ש הרב מהר"ר צבי על זה ומ"ש בעניותי בספרי הקטן שער יוסף דף ע"ב בס"ד .

דף סט:

וההוא יומא במאי מנכר ליה בקדושא ואבדלתא. שמעתי משם הרב כמהר"ר ישועה זיין זלה"ה שפירש בזה כונת הכתוב אם תשיב משבת רגלך עשות חפציך ביום קדשי וקראת לשבת ענג. הכונה מי שהיה הולך וטעה וז"ש אם תשיב משבת רגלך אם לא ידעת בהלוך רגליך וטעית וחזרת מזמן שבת בבלי דעת יום שבת הדין הוא שיוכל לעשות כל יום מלאכה ואפי' ביום שמשמר לשם שבת כמבואר בסוגיין וז"ש עשות חפציך ביום קדשי אתה מותר לעשות חפציך ביום קדשי בין יום שבת האמיתי בין יום שקבעת לעצמך. וכי תימא במה מנכר יום שבת שקבעת אתה. לזה אומר וקראת לשבת ענג כלומר בקדוש שתקרא לשבת ענג וכן בהבדלה לכבוד שבת וזה די שיוכר יום שבת שקבעת:

דף ע:

תוס' ד"ה נודע לו על הקצירה וכו' דלא איירי ביבמות אלא בדברים הנהוגים בזמן הזה וכו' עמ"ש מהריק"ו שרש קס"ה וה' חוות יאיר סי' צ"ד. ומ"ש בעניותי בשערי בכמה דוכתי וברישׁ קונטריס אחורי תרעא בס"ד [ועמ"ש בעניותי בקונטריס זה לפנים פ"ג דכלים ע"ש.] ומשם באר"ה:

דף עג:

רב אשי אמר אין דרך תלישה בכך וכו' פירש"י אין דרך תלישה על ידי זריקה אלא או ביד או בכלי. ועמ"ש במוצל מאש ח"ב סי' מ"ח ומ"ש בעניותי בס' הקטן ברכי יוסף א"ח סי' של"ו וע"ש בס' הקטן מחזיק ברכה בס"ד:

דף עד.

וכי מותר לאפות פחות מכשעור פירש"י דקי"ל חצי שיעור אסור מן התורה וכ"כ הגהות אשרי ריש פרק המוציא ושמעתי משם גדול א' שהוכיח שהרמב"ם סבר דלא אמרו חצי שיעור אסור מהתורה אלא באיסורי מאכלות שהרי כתב בתחילת ה' שבת דכל פטור אבל אסור הוא מדברי סופרים ובכלל הוא חצי שיעור דפטור מחטאת אלמא לענין שבת מדרבנן הוא. ואני שמעתי ולא אבין דדרך הרמב"ם לומר דברי סופרים אפילו על הל"מ ועל כל שאינו מפורש כמ"ש מרן בכ"מ [כ"כ בריש ה' אישות אך פ"ב דטומאת מת שם בכסף משנה שינה את טעמו ועמ"ש אני השפל בקונטריס זה לפנים פ"ז דאהלות בס"ד] ופר"ח י"ד סי' ט"ל ע"ש ואין להאריך כאן:
תוס' ד"ה בורר ומניח לצורך אחרים. עמ"ש בעניותי בס' הקטן ברכי יוסף א"ח סי' שי"ט וע"ש מ"ש בדברי רש"י דסוגיין בס"ד:

דף עה.

היודע לחשוב תקופות ומזלות ואינו חושב אסור לספר הימנו. פירש הרב אליה רבה א"ח סי' ש"מ ס"ק י"ד במ"ש בע"ז אמר רבא לא תשתעי בהדי איבו דקאכיל פת כותים ופירשו הגאונים שלא יאמרו שמועה מפיו כמ"ש הרא"ה בבדק הבית דף פ"ח ריש ע"ב וכ"כ הרשב"א שם בתורת הבית דף פ"ח ע"א. ובמשמרת הבית שם כתב לפי שעובר על גזרת חכמים וב"ד אינו נחשב כחכם לומר דבר שמועה משמו מדה כנגד מדה והיינו דקאמר הכא אסור לספר הימנו פי' לומר שמועה משמו דטעם לחשוב תקופות

כדי שיקרא חכם ונבון כמ"ש לקמן וזה שאינו חושב אינו רוצה להיות חכם לכן מדה כנגד מדה שלא יאמרו שמועה מפיו. ודפח"ח. ועמ"ש הריטב"א בחידושי ע"ז שם דף ל"ה באורך:

דף עז:

חמשה אימות הן אימת חלש על גבור וכו' פירש הרב מהרש"א דמזה אל יסמוך הגבור על גבורתו ותקפו ואל יתיאש מן הפורענות וכו' ע"ש ויש לרמוז דמנין חמשה אימות כנגד חמשה דברים שאדם סומך עליהם ומתגאה בהם החכם בחכמתו והגבור בגבורתו והעשיר בעושרו ובר רמי ורברבי ביחסו והמצליח בעניניו במזלו וכנגדן חמשה אימות מדברים קטנים ושפלים ובזוים לבריות גדולות ונוראות. וגם האדם אל יתגאה וישתבח בה' מעלותיו כי הכל הבל ופתע ישבר על ידי נבזים ושפלים:

מ"ט עיזי מסגן ברישא וכו' עיין להרב פנים מאירות בספרו הנחמד כתנות אור פ' בשלח דישב ודרש בשני חלוקות ראשונות רמזים נאים ע"ש:

דשא דרך שם דרגא דרך גג. יש לרמוז במ"ש בפי' הפ' הוא ישופך ראש דאם האדם בתחילת פתוי יצה"ר מכניעו ואינו שומע לו כלל בזה קנה עולמו עומד עליו ומבערו וזהו הוא ישופך ראש אם לא ישמע בתחיל' הוא ישופך וידיעת ההפכים אחת היא. וזה רמז כי הפתח נקרא דשא פי' דרך שם כי הפתח הן לטוב הן למוטב יהיה דרך ומסלול אם להכניע יצה"ר ולקנות עה"ב או לשמעו ולאבד עולמו. ושפיר נאה לפתח שם דשא דרך שם כי הכל תלוי בפתח כלומר בתחילת הדבר. ומ"ש דרגא דרך גג רמז כי הגאה שתמיד רוצה לעלות במעלו"ת אח"ז הוא כעולה לגג שלא יש ישוב שם ועל כרחו צריך לירד:

דף פא:

אמרו אינהו מילתא שריוה כתב הרב עיון יעקב וז"ל פירש"י על ידי שם או יש לומר על ידי כשפים ומותר לעשות כשוף להסיר מעליה' כשוף כדאמרינן בש"ס בסנהדרין שהוצרכו לידע כשוף מטעם זה כדי שיוכלו לבטל כשוף עכ"ל ולא זכר דרש"י עצמו בחולין דף ק"ה פירש השני פירושים וז"ל אמרו אינהו מילתא אף הן הוו בקיאין בדבר ועושין להציל עצמן מיד המכשול ואיכא דאמרי שאמרו שם ולא מוכח' מילתא עכ"ל הרי דרש"י עצמו פירש כפירושו. ומ"ש מאי איעביד לכו וכו' כתב הרב עיון יעקב וז"ל אע"ג דבאמת הועיל הכשוף לקשור הספינה לא יכלה לעשות כשוף בגופן עכ"ד וצריך להבין לפירושו ממ"נ אי ידעה שהם על ידי מה שאמרו התירו הספינה א"כ מאי קאמרה הגם

דלא הוו זהירין בהני מילי יגדל נא כח חכמתם לבטל כשופיה. ואי לא ידעה שניתרה הספינה מכח מאי דאמור ואע"ג דנקשרה מעט זמן מעצמו ניתר הכשוף דהוו זהירין בדברים האלו. אם כן מי דחקנו לפרש שרצתה לעשות בגופן כשוף לא כי אלא על כשוף לקשור הספינה קאמרה דאי לא הוו זהירי הוה מצלח בידה. ולי ההדיוט אפשר עוד לומר דיש כשוף דאף מכשף לא יוכל להתירו אלא העושה בעצמו כדמוכח בירושלמי פ' ד' מיתות דר' אליעזר ור"י ור' עקיבא עלו למסחי בהדין דימוסון דטבריא חמיתון חד מיאני אמר מה דמר ותפשתהון כיפה וכו' מי נפיק אר"י מה דמר ותפס יתיה תרעא וכו' שרון מה דעבדתון א"ל שרי ואנן שריין. משמע דלא היה יכול להתיר אלא העושה. ואפשר דהזהיר בהנך מילי יוכל להתיר כל כשוף בחכמתו וז"ש מאי אעביד לכו כלומר דאם לא נזהרתם לא הייתם יכולים להתיר הכשוף שאני עשיתי ואין להאריך:

דף פב.

אמר ר' עקיבא מנין וכו' עיין מה שפירש רש"י ומ"ש התוס' עליו ועיין מה שכתבתי בעניותי בספרי הקטן שער יוסף דף קי"ב סוף ע"ג בס"ד:

דף פג:

אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו וכו'. עמ"ש בעניותי בקונטריס שמחת הרגל רות דף מ"ג ע"א בס"ד:

דף פו:

ת"ר בששה בחדש נתנו עשרת הדברות ר' יוסי אומר בז' בו וכו' עמ"ש בעניותי בס' הקטן דברים אחדים דף ח"י ע"ב בס"ד:

דף פז.

שלשה דברים עשה משה מדעתו וכו' עמ"ש בעניותי בס' הקטן ראש דוד דף ס"ח ע"ד בס"ד:

דף פח.

בריך רחמנא דיהב אוריין תליתאי וכו' במאמר זה ומאמרים הסמוכים וקצת מאמרים בדף זה ע"ב. עיין בס' הקטן דברים אחדים בדרושי שבת כלה. וגם קצת מאמרים בס' הקטן ראש דוד ע"ש באורך בכמה מקומות כמו שתראה במפתחות הספרים הנז':

דף פט.

וכי מה אני שהקב"ה נתן לי תורה א"ל הקב"ה למשה בדאי אתה אמר לפניו רבש"ע חמדה גנוזה וכו' אפשר במ"ש בנדרים דף ל"ח אמר ר' יוסי בר חנינא בתחילה לא נתנה תורה אלא למשה וזרעו וכו' ומשה נהג טובת עין ונתנה לישראל ומסיק דהיינו פלפולא ואפשר דהיינו דקאמר ליה הקב"ה משה בדאי אתה ואיך אמרת מה אני שנתן לי הקב"ה התורה והלא חלק גדול שהוא הפלפול לך נתתיו. והשיב רבש"ע חמדה גנוזה וכו' אני אחזיק טובה לעצמי כי ידעתי שאיני ראוי לכך ואין זה אלא מהפלגת המון חסדיך הרבים ואני לא שקרתי שמה שאמרתי הוא שאיני ראוי לקבל תורה ולא אמרתי שלא קבלתיה אלא שמצד עצמי איני ראוי לכך. א"ל הקב"ה הואיל ומיעטת עצמך תקרא על שמך כלומר מלבד הפלפול שהוא שלך ממש כל התורה הדינים והמשפטים תקרא על שמך: **אמר ר' יוסי בר חנינא חמשה שמות יש לו וכו'** עמ"ש בעניותנו בס' הקטן ראש דוד פ' יתרו בס"ד ובמ"ש הר סיני שירדה שנאה וכו' ופליגא וכו' עמ"ש בס' קטן דברים אחדים בס"ד. ומ"ש מדבר פארן שפרו ורבו ישראל עליו. אפשר לומר במ"ש בזהר בלק דף קצ"ב על פ' הופיע מהר פארן דשר ישמעאל יהיב מתנה לישראל למעבד פו"ר עש"ב ואפשר דלכן נקרא מדבר פארן לרמוז דבעבור התורה הי"ל מתנה מהר פארן כלומר משר ישמעאל למעבד פריה ורביה וזהו שפרו ורבו ישראל עליו:

דף פט:

כשנים הללו שסדורות ובאות וכו'. עמ"ש בעניותי בקונטריס צואריי שלל על ההפטרות בהפטרת דברים בס"ד:

ארשב"נ א"ר יונתן כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו וכו' ימחו על קדושת שמך וכו' נהירנא שפירש בס' יש נוחלין דכונת אברהם אבינו ע"השהשיב להקב"ה שאמר בניך חטאו וא"ל ימחו על קדושת שמך היינו ימחו העונות על קדושת שמך למה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם ובעבור קדושת שמך תמחול להם. ואמר הקב"ה אימא ליה ליעקב דאית ליה צער גדול בנים כלומר כי הוא יודע כמה צער מגיע לאב כשמוכיח ומזהיר לבניו ואינם מקבלים וק"ו עאכ"ו דישראל לא אבו שמוע. ויעקב אע"ה טעם זקנים יקח והשיב כאברהם אע"ה זקנו ימחו העונות על קדושת שמך שלא יתחלל בגוים ח"ו ויצחק אע"ה השיב בטוב טעם עכ"ד ואין הס' בידי כעת. וזכורני כי בו בפרק אמרתי אני בעניי לדקדק האי קרא דעליה קאי ר"ש ב"נ ליסוד מוסד דרשתו כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו דיש לדקדק דהול"ל כי אברהם ויעקב לא

ידעונו ואמאי שינה לומר באברהם אע"ה ידענו ובישראל יכירנו הרי אברהם וישראל שניהם אמרו דבר א' ימחו על קדושת שמך ועל פי דרך הרב הנז' יתיישב דה"פ כי אברהם לא ידענו מלשון חיבה כלומר לא חבבנו כי האף אמנם עמד מלאך מליץ טוב לישראל להצילם מן הדין בטענת קדוש שמו ית' והוי כטענת משה רבינו ע"ה למה יאמרו מצרים וכו'. מ"מ לא הורה שהוא אוהב אותנו ולא נכנס בעובי הקורה להצילנו ולא מצא כי אם טענת למה יאמרו הגוים וכו'. וישראל אף דעשה עצמו כאלו לא הכיר מה לו לאב צער בנגע כשאין הבנים שומעים לקולו. וגם הוא אמר ימחו על קדושת שמך וז"ש וישראל לא יכירנו כאלו לא הכיר מה היה לו צער כשלא שמענו לדבריו. ומ"מ לא הליץ טוב כמו יצחק אע"ה:

דל עשרין דלא ענשת עלייהו. הכי אמרו בירושלמי דבכורים ובמדרשים וכן בזהר הקדוש בכמה דוכתי ודלא כמהר"ץ אשכנזי זלה"ה שפקפק בזה בתשובותיו סי' מ"ט ובמקום אחר כתבתי בעניותי בזה: [ועמ"ש אנא בריה קלה בקונטריס זה לפנים לקמן במסכת חגיגה על דף ט"ו ע"א בס"ד ע"ש ודוק]:

דף צב.

אין השכינה שורה אלא על חכם וכו'. הרמב"ם ריש פ"ז דיסודי התורה כתב שיהיה גבור במדותיו ומתגבר על יצרו תמיד וכתב מרן בכ"מ דסובר הרמב"ם דמ"ש בש"ס אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על חכם וכו' היינו בקביעות כמו שכתב הרא"ש בפירושו בנדרים דף ל"ח ולא איירי בהא הרמב"ם אלא סברא דנפשיה קאמר ע"ש וק"ק דהר"מ בהקדמתו לפירוש המשנה כתב וז"ל כשיתיחס האדם לנבואה ויהיה הגון לה כגון שיהיה מאנשי החכמה והאמונה והנזירות והשכל ונועם המדות כאשר העקר אצלנו שאין הנבואה שורה אלא על חכם גבור ועשיר עכ"ל ומהא משמע דמפרש לה הר"מ שיהיה עשיר בדעתו גבור במדותיו ושמח בחלקו וכולה סוגיין מכרזת ואומרת איפכא מהלימודים שלמד מוכח דהדברים כפשטן. ותו יש להעיר על מרן דלאו ארחיה דהר"מ למשבק מאי דאתמר בגמ' ולדבר סוג אחר מסברתו ובדבריו בפי' המשנה היה אפשר לידחק דלא יכחיש פשט הדברים דהיינו גבור ועשיר ממש רק סבר דמשם אנו למדים לשלמות המדות דהצריכו אפילו השלמיות שאינם בידו כגון גבורה ועושר והטעם שיהי' מצויין וכלול מכל השלמיות הנמצאים באנשים וק"ו לשלמיות אשר הם בידו דיכול להישיר מדותיו ולכוף יצרו וז"ש כאשר העקר אצלנו שאין הנבואה שורה אלא על חכם גבור ועשיר שהם השלמיות שאינם בידו ומשם נלמוד ק"ו לשלמיות שהם בידו. אך בחיבורו

קשה דהו"ל להזכיר ג"כ גבור ועשיר ממש. והרב לח"מ העיר מדבריו שבס' המורה ע"ש:
וראיתי להרב מהרח"א בישרש יעקב דף קפ"ו ישנו בנותן טעם למאי דהשמיט הרמב"ם בעל קומה וכן בש"ס דנדרים לא הוזכר דס"ל כמ"ש ר' אלעזר הכא בסוגיין דמוציא משוי למעלה מעשרה חייב ויליף מלויים שהיו גבוהים עשרה כמשה א"כ אינו תנאי הנבואה דכלהו נמי הכי הוו ואף דאמרינן ואבע"א לא שבקינן פשיטותיה דר' אלעזר עכ"ד וק"ק דלאו ר' אלעזר יליף לה מלויים אלא הש"ס ועיין בהזורק דף צ"ז. ותו דאי מאי דהשמיט בנדרים בעל קומה היינו משום דכלהו לויים גביהי כמשה היכי בעי בנדרים למילף גבור מהא דמשה דכתיב ויפרוש את האהל עד דדחי דילמא אריך וקטין. ותו דהרשב"א בחידושיו לשמעתין דחי הך גירסא ומשכן גופיה מנ"ל וכו' וכתיב ויפרוש וכתב דרבינו האיי גאון ל"ג לה כלל. הן אמת דרש"י גריס לה והריטב"א בחי' כ"י קיים גירסתו וכתב דגם לגיר' רבינו האיי גרסינן ולגמר ממשה ע"ש. וראיתי להרב המפורסם מהר"י עייאש זלה"ה בס' לחם יהודה כתב דשלם בגופו כתב הרמב"ם היינו בעל קומה ע"ש ולי ההדיוט אינו מחוור דשלם בגופו היינו לאפוקי בעל יסורין ומום בו וכמ"ש הרמב"ם פ"א דתלמוד תורה בין שלם בגופו בין בעל יסורין ע"ש. וחזה הוית להרב מהר"י פינטו ז"ל שכתב בסוגיין והקשה דמשה רבינו קודם לוחות שניות לא היה עשיר. ותירץ דמשה רבינו עד לוחות שניות נבואתו עראי ע"ש. ולכאורה יקשה דאיזה נביא חשבינן ליה דזכה לקביעות שכינה טפי ממשה רבינו מהסנה עד לוחות שניות והדבר ברור דמדרגת משה בו בפרק יותר ויותר מכל נביא. ואפשר לומר דכונת הרי"ף דכל נביא לפי קבע מדרגתו דיינינן ליה ומשה רבינו ע"ה נהי דמדרגתו לעילא מכל. אמנם בדידיה משערינן דלפי מדרגתו עדיין לא היה בקביעות:
אמנם הדבר קשה ביותר לומר דנחשב עראי עד לוחות שניות אפילו לגבי דידיה שהרי עלה שמים מ' יום והוריד התורה ועד שלא נעשה העגל זכה למדרגה עליונה מאד ואחרי העגל חסורי מחסרא וכמ"ש חכמי המדרש ברמז אלף גדולה דכתיבא בדברי הימים אדם שת. ואלף דויקרא זעירא:
ונראה לישב במ"ש הרי"ף עצמו פ"ג דנדרים דהקשה דמאי ראיה ממשה אטו אנן ממשה רבינו ע"ה נקום ונגמר לשאר נביאי והלא התורה העידה ולא קם נביא עוד כמשה. ותירץ דקרא קאמר נביא מקרבך מאחיך כמוני וכו' ע"ש ובהכי ניחא מה שהקשה הרי"ף בסוגיין דמשה רבינו לא היה עשיר מקודם כמדובר והכל מתוקן דודאי משה רבינו ע"ה אינו צריך שום תנאי דלא פסקה שכינה מיום הולדו ולא פסיק טעמא. אלא כי הוא אמר נביא מקרבך מאחיך כמוני והרי למדרגת נבואתו לא קם ומוכרח שכונתו לדברים

הנגלים שנמצאו בו באותה שעה חכם גבור עשיר ועניו. והנה שפתי עוד הם מדברים לב נסב"ר דמזה יש קצת ראיה למה שנסתפקו אחרוני זמנינו אי כ"ף הדמיון משוי ליה שיווי גמור או הדמיון יתעביד במקצת דהא אמר קרא כמוני ואין יחס בינו לשאר נביאים לא במדרגת נבואתו מעולם עליון ובאספקלריא המאירה ולא במדרגת נשמתו שהיה בעלה דמטרוניתא וכו' וכהנה רבות. אמנם בצד נבואה הוא הדמיון ולענייני הגלוים ועל זה אמר כמוני אלמא כ"ף הדמיון יצדק על קצת ענינים אף דבצר ליה שעורא עומקא ורומא. אלא דלכי מטית למימר על דברים הנגלים לכל מראה עיני מוכרח להשוות לכולם דהי מינייהו מפקת ולכן אמרו דמסתמא צריך שיהיה הנביא חכם גבור ועשיר ועניו. ויש לדחות. ואין המקום אתי לעמוד בזה רק דק קנה זה אשתמוטי קמשתמיט שמוטת אג"ב:

דף צה.

כוחלת משום צובעת וכו' עמ"ש בעניותי משום יתובי דעתא דהרמב"ם וסמ"ג בהני מילי בספרי הקטן ברכי יוסף א"ח סי' ש"ג בס"ד:

דף צו:

הוצאה גופא היכא כתיבא וכו' עמ"ש הרב בני חיי ועיין מ"ש בעניותי בס' הקטן שער יוסף דף ל' ודף ל"א בס"ד ע"ש:

דף צז.

ג"ש לא גמיר. כתבו התוס' וא"ת ולגמר מר"ע שקבלה מרבו ואומר ר"ת שהי"ל בקבלה מנין ג"ש וזו יתירה לכך לא קבלה עכ"ל. ועדיין צריכין למודע"י דודאי גם ר"ע קבל מנין ג"ש וזו יתירה. ואפשר דר"ע לא קבל ג"ש א' שקבל ריב"ב והיה המנין שוה. וריב"ב עמד בקבלתו. ומלבד שהוא אוקמתות ודוחק. ע"ק דאיך קאמר לו ריב"ב עתיד ליתן את הדין מאחר דכך קבל מרבו ורבו מרבו. ואם ריב"ב רבו מסר לו ג"ש אחרת ואפיק זו מאי אית ליה ר"ע למעבד דכפי מה שקבל מרבו ג"ש כמאן דכתיבא והתורה לא כיסתו ועלה בדעתי לישובא דש"ס לומר דר"ע וריב"ב קבלו ג"ש מדבר מדבר התיבות ולא המקומות. ור"ע פירש לג"ש בצלפחד וריב"ב פירשה בענין אחר. ואחרי כן ראיתי להרב מהרח"א בישרש יעקב שהביא מהרב תאוה לעינים שנכנס בזה וז"ל ויש לומר דלפעמים הגזירה שוה מהנושאין ולפעמים מהמקומות וקבלו ג"ש מדבר מדבר וכו' וריב"ב ס"ל שהוא מדבר דויעפילו ומ"ש ג"ש לא גמיר כלומר ר"ע לא גמיר ג"ש בפירוש וליתא דבויעפילו

לית לישנא דבמדבר לעשות ג"ש. ומ"ש ממדבר דויעפילו לישנא דש"ס הוא דהמציאות היה במדבר ויעפילו ואיך נעשה ג"ש מאחר דלית בויעפילו תיבת במדבר ולא דק הרב בזה עכ"ל. ונוראות נפלאתי ופניתי לראות דברי הרב תאוה לעינים בגופן שלהם וראיתי שכתב הרב וז"ל ונישב קושית התוס' והוא עמ"ש בגמ' ממדבר דויעפילו דהיינו דגמר ג"ש כתיב הכא במדבר וכתיב התם במדבר דויעפילו במדבר הזה יתמו על האנשים המעפילים וכו' ע"ש שפירש כל הסוגיא במונח זה. והוא פלא דפסוק במדבר הזה יתמו הוא על המרגלים ולא על המעפילים דלא כתיב אלא ויעפילו וכו' וירד העמלקי וכו' ויכום ויכתום. וקשה על הרב מהרח"א איך לא הקשה על זה שכתב במדבר הזה יתמו על המעפילים ועוד לא ידעתי לשון הש"ס שכתבו הרב הת"ל והר' מהרח"א ממדבר דויעפילו לא חזינא כי האי סימנא לא בש"ס ולא בעין יעקב ולא בילקוט. ואחר החיפוש ראיתי להרב משכנות יעקב בדף קס"ז ע"א שהביא בנסחת הש"ס אלא מהיכא הוה ממדבר דויעפילו. כנראה שכן הוא בגמרות מדפוס ישן והטיבו הרבנים שהגיהו כנסחא דקמן שהגירסא הנז' אין לה שחר ושם ראיתי להרב הנז' שהעיר בדברי התוס' הנז'. גם בדף קס"ח ע"ב הביא דברי הרב ת"ל בקצור ופירש דכתיב במדבר הזה יפלו ומדקאמר בחטאו יליף דלא היה חטא רבים מתי מדבר ע"ש באורך. וקשה דאמאי לא הביא לשון הרב במדבר הזה יתמו על המעפילים והוא נכנס בדוחקים והי"ל לתמוה על דברי הרב. גם אם היה מהמעפילים לאו יחיד הוא כי הן רבים היו המעפילים ולא שייך בחטאו ואין להאריך ודוק:

דף קב:

הבונה כמה יבנה ויהיה חייב הבונה כל שהוא זה שנים רבות אשר כרגע נרא' לי תוספי הרא"ש שבת כ"י ושם ראיתי שדקדק דאמאי האריך התנא כל כך. הבונה כמה יבנה וכו' דכל זה נראה כיתר ולא הול"ל כי אם הבונה כל שהוא חייב וחמשה תיבות אלו הבונה כמה וכו' נראה שלא לצורך:

דף קד.

אלא שכחום וחזרו ויסדום. עמ"ש הרב עיון יעקב והרב ישרש יעקב ועמ"ש אני בעניי פ"ק דמגילה בס"ד:

אתו דרדקי וכו' דאפילו בימי יהושע לא אתמר כותיהו. אפשר לומר דנקט יהושע משום דכתיב אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה. וכתב הרמב"ם ז"ל בהקדמתו

לפירוש המשנה דאין לשמוע לנביא שיאמר שום דין בדרך נבואה שאחר משה רבינו ע"ה אפי' יהושע בן נון לא ידבר בתורה אלא מדרך הסברא וז"ש בתלמוד אפילו אם אמרה יהושע ן' נון לא צייתנא ליה ע"ש וז"ש אפילו בימי יהושע דמשם מתחיל דרך הסברא:
אלף בינה גמול דלים ה"ו שמו של הקב"ה. אפשר לפרש במ"ש ביומא לא משכחת צורבא מרבנן דמורה אלא מלוי וישששכר וכתבו המפורשים דאף משאר שבטים אם נותן צדקה מכוין אל האמת וז"ש אלף בינה גמול דלים למד תורה ועשה צדקה דעי"ז תכוין אל האמת ויתיחדו קב"ה ושכינתיה הרומזים לאותיות ה"ו זו"ן וז"ש ה"ו שמו של הקב"ה. א"נ אפשר אלף בינה כמו אלפא לסלת. וז"ש תחילת הכל בינה דתלמוד גדול והיינו לאגמורי כמ"ש סוף פ"ק דקמא דף י"ז כפירש"י וזה גמול דלים שילמד לתלמידים שהם דלים כי העיקר של עניות האמיתי הוא עניות דתורה ולז"א גמול דלים היינו לאגמורי ואז תלמוד גדול:

דף קה.

אנכי נוטריקון אנא נפשאי וכו' עמ"ש בעניותי בס' הקטן דברים אחדים דף נ"א ודף ק"א:
נמרצת נוטריקון וכו' עמ"ש בעניותי בספרי הקטן ראש דוד דף ע"ט ע"ג:

דף קה:

המקרע בגדיו בחמתו והמשבר כליו בחמתו והמפזר מעותיו וכו' לא זו אף זו קתני המקרע בגדיו דמורה דהוא כעס גדול דקורע בגדיו מעל גופו לא זו אף זו דמשבר כליו שחוץ לגופו ואפילו כלי קטן הערך, אף זו דמפזר מעותיו ויכול ללקטם ולא יאבד שום דבר כיון שהוא בחמתו הוי כעע"ז. ואפשר דנקט הני לרמוז בכלל דבריו דע"י הכעס מקרע בגדיו חלוקה דרבנן אשר טרח לקנות. ומשבר כליו כלי חמדה היא התורה שבכתב ושבע"פ וע"י הכעס הלהן תשברנ"ה לילך לסט"א. והמפזר מעותיו מצותיו שהן עיקר העושר מפזר בכעסו לסט"א בין הקליפות:
קעביד למרמי אימתא וכו' עמ"ש סמ"ג לאוין רכ"ט והרב מהר"י באסן בתשובותיו סי' ק"א הביא ראיה לדבריו ע"ש וכיוין הרב לדברי מהר"א ממיץ בס' יראים מצוה רצ"ז ע"ש ובתשובותי הארכתי בענייניים אלו בס"ד:

דף קו.

מתני' כר"י וכו'. מצאתי כתוב בכתבי הרב המובהק השקדן בתורה מהר"ר יהוסף קונקי זלה"ה ולהיות דובב שפתי ישנים אעתיק דבריו כמות שהם וז"ל פירשו התוס' דר"י ס"ל

דמקלקל פטור ולהכי חובל ומבעיר פטור ור"ש ס"ל דמקלקל חייב ולהכי חובל ומבעיר חייב וקשה דבכריתות אמר רב אשי כגון שנתכון לכבות העליונות והובערו מאליהן ות"ק ס"ל כר"ש דאמר דבר שאין מתכוין מותר והשתא היכי מוקי לת"ק דמחייב כר"י הא ר"י פוטר מקלקל בהבערה והכא מבעיר הוא ופטור וכן ק' לר"ש דס"ל מבעיר חייב וא"כ היכי מוקי לר"א דפטר כותיה איפכא הול"ל ת"ק כר"ש ור"א כר"י ועיין ביומא דף ל"ב ד"ה הני מילי עכ"ל. (לא עמדתי בענין):

דף קז:

ההורג כינה וכו' עיין סוגית פ"ק דף י"ב. ומ"ש הרא"ש בפסקיו עלה וכתבתי בעניותי על זה בספרי הקטן ברכי יוסף א"ח סי' שט"ז בס"ד:

דף קח.

אם יבא אליהו ויאמר אי פסקה זוהמא מיניה וכו' משמע דאם נביא יאמר לברר ולהודיע המציאות שומעין לו וכדאמרינן בעלמא יהא מונח עד שיבא אליהו אף לדעת הר"מ שכתב פ"ט דיסודי התורה דנביא שאמר הל' כפלוני אף שהוא אמת יהרג ויש ראי' לדעתו מסוגיין פרק ב' דתמורה גבי הלכות שנשתכחו באבלו של משה. אמנם להודיע המציאות גם הר"מ מודה דשרי ודלא כמהר"ם ן' חביב בתוספת יה"כ גבי מן ובמקום אחר הארכתי בעניותי:

דף קח:

יד לעין וכו' אפי' מבחוץ על גבי עיניו וכן מוכח מהזהר הקדוש וכן הוכחתי בעניותי בספרי הקטן מחזיק ברכה א"ח סי' ד' ודלא כקצת אחרונים ע"ש:

דף קט.

אמר רב ששת גרגירא אפי' לדידי מעלי. ראיתי להגאון בעל פנים מאירות בחיבורו הנחמד על התורה הנקרא כתנות אור הנדפס מחדש שכתב סוף פ' נח על זה וז"ל נ"ל משום דאמרינן במסכת יומא דף ח"י גרגיר למה נקרא שמו אורות שמאיר את העינים ואר"ה המוצא גרגיר יאכלנה וא"ל יעבירו ע"ג עיניו ולפ"ז יובן דרב ששת היה סגי נהור ולכך דייק אפי' לדידי נמי מעלי עכ"ל וכבר רש"י הכא בשמעתין כתב וז"ל אפי' לדידי דמאור עינים אנא מעליא לי עכ"ל וגם פירש גרגירא אורוגא כמו שפי' ביומא:

דף קי.

מאי תקנתה תשמש קמיה. אפשר דהטעם דכיון דתחילת קלקולו היה שראה אדם וחוה עוסקין בדרך ארץ ונתאוה ופתה לחוה והוה מאי דהוה לכך מסתפי עתה ופורש ואיכא דאמרי סבר דכיון דנכשל בזה אדרבה כ"ש דתקיף ליה יצריה ודוק:

מהו לשתות מי רגלים בשבת וכו' מוכח דבחול שרי לשתותם לרפואה לחולה שאין בו סכנה ואפילו לסיבה כל דהו וכ"כ הרב קרבן נתנאל דמשמע דשרי לחולה שאין בו סכנה וכן כתב הרב פר"ח סי' פ"א כמ"ש דבסיבה כל דהו שרי ומ"ש הרב קרבן נתנאל דהוא נהר ששמו מי רגלים לא נהירא. ובזמן הדבר דאמרו משם הרמב"ם לשתות מי רגלים בכל יום וינצל ובדוק ומנוסה נראה פשוט דמותר לשתותם גם בשבת:

דף קיא.

אלא באשה וכו' מכאן קשה על מ"ש הריטב"א בחידושי יבמות דלמי שקיים פו"ר וחשקה נפשו בתורה שרי לשתות כוס עיקרין ע"ש על דף ס"ג דאמאי לא אוקמה בהכי ואצטריך לאוקומה באשה. ואפשר לישב דניחא ליה טפי לאוקומיה באשה דמתוקמא בפשיטות משא"כ אי הוה מוקי באיש הוה צריך לאוקמי באיש שקיים פו"ר והשקה נפשו בתורה לגמרי ומצטער מהרהור ותאוה ולא בחר בהני אוקמתות ומוקי לה באשה בפשיטות דבכל אופן שריא. ומהא דמוקי באשה נלמד דכי קיים פו"ר ונפשו חשקה בתורה וכמו הצער עלה מהרהור ותאוה דשרי דכי האי גוונא בדידיה ליכא משום ולערב אל תנח ידך כמ"ש הריטב"א שם:

מיהו עדיין קשה דנהי דאין בזה משום דר' יהושע דבכי הא שרו רבנן. מ"מ לא יהא אלא סריס דאמרו בסמוך דאסור לשתות משום מסרס אחר מסרס והרי התם דסריס ליתיה בפו"ר כלל ואסרו לשתות כוס עיקרין. ואפשר לומר דאיסור שתיית כוס עיקרין הוא איסור דרבנן כדעת הרב מהר"י עייאש בשו"ת בני יהודה ובכי הא דע"י הרהור ותאוה יבא לאיסור דאורייתא או לבטל תורה שרו. אך היה לו להריטב"א לפרש כל זה ועדיין צריך להתישב בדבר. ומ"ש בס' הקטן ברכי יוסף א"ה סי' ה' דרבינו ישעי' בפסקי שבת כ"י השמיט שריותא דאשה. עתה באו לידי פסקיו ליבמות כ"י וראיתי דסוף פ' הבא על יבמתו מייתי עובדא דאשת ר' חייא דשתתה כוס עיקרין ואפשר דסמיך עלה:

דשמעינן ליה לרבא דאית ליה הואיל וכו' הדר ביה רבא מהך וכו'. מצאתי כתוב להרב מהר"י קונקי זלה"ה הנזכר שכתב וז"ל תימא דע"כ מהך הדר ביה דהא שמעינן ליה לרבא דאית ליה הואיל גבי האופה מי"ט לחול וכו' ביצה דף כ"א פסחים דף מ"ו [ונראה]

התם רבה וק' דפסחים דף מ"ו אמר רב חסדא דלא אמרינן הואיל וביומא דף ס"ב אמר רב חסדא דאמרינן הואיל גבי שני שעירי יה"כ ששחטן לחוץ. וכן קשה דאמרינן התם דף ס"ג איכא דמתני לה בדרבא וקשיא ליה וכו' ופירש"י שם מתני לה וכו' ע"ש. וקשה דאמאי לא פירש"י דקשיא ליה דרבה דאמר גבי האופה מי"ט לחול דאמרי' [הואיל] והכא גבי פסח לא אמרי' הואיל עכ"ל. ולי ההדיוט יש לחלק בין הואיל להואיל כאשר יראה המעיין:

למימרא דרב כר"ש ס"ל וכו'. כתב הרב הנז' וז"ל ק"ק דאמאי לא פריך דהיכי קאמר הלכה כר"ש והא אמרינן לקמן דף קכ"ח רשב"ג ור"ש ור"ע ורי"ש כלהו ס"ל כל ישראל בני מלכים וא"כ הוי שיטה ואין הלכה כשיטה ותו אי איתא דרב הכי ס"ל אמאי לא חשיב נמי לרב וקושיא זו לפירש"י עכ"ל:

דף קיב:

והאר"י הלכה כסתם משנה וכו' עמ"ש הרב דברי אמת בקונטריסים דף י"ב ומ"ש אני בעניי בספרי הקטן ברכי יוסף א"ח סי' ש"ז ויתר על כן כתבתי במקום אחר על דברי הרב הנזכר במה שתמה שם על הרב מש"ל דהמעיין היטב בסוגיין יראה דדברי הרב משנה למלך נכונים:

דף קיג:

תן לחכם וכו' זו רות המואביה וכו' עמ"ש אני בעניי בקונטריס שמחת הרגל רות דף כ"ט ובמ"ש בסמוך וכי דרכו של בעז לשאול בנערה ע"ש בקונטריס הנזכר דף כ"א ע"ב ע"ש:

דף קטו.

תוס' ד"ה לא נתנו לקרות בהן. מ"ש דהא שרי למימר בע"פ תרגום וכו' עמ"ש בעניותי בקונטרס שיורי ברכה על סי' מ"ט בס"ד:

תוס' ד"ה ובידו ספר תרגום איוב משמע שבימי התנאים כבר נעשה תרגום כתובים וכן תניא במגילה וכו' ק"ק אמאי לא הקשו התוס' מסוגיין עמ"ש רש"י שם במגילה ע"ש ודוק:

דף קיז:

אמר רב חסדא לעולם ישכים אדם להוצאת שבת שנאמר והיה ביום הששי וכו' רש"י פירש בשעת הבאה הכנה והבאה בהשכמה היא דכתיב ויילקטו אותו בבקר בבקר.

ואפשר לפרש כפשטו במ"ש בספרי פ' תבא אין והיה אלא מיד ע"ש והיינו דקאמר רב חסדא והיה ביום הששי לאלתר דתיבת והיה היא מיד. ואחרי כתבי נזכרתי שכ"כ בשבלי הלקט:

דף קיח.

ת"ר קערות וכו' לאכול בהן במנחה וכו' עיין מ"ש הרב פר"ח בלקוטי א"ח סי' ש"ב ומ"ש אני בעניי בס' הקטן ברכי יוסף שם:

דף קיח:

אלמלא שמרו ישראל שבת ראשונה וכו' במאמר זה וביתר מאמרים הבאים בדף זה ודף קי"ט כתבתי אני בעניי בספרי הקטן דברים אחדים לך נא ראה במפתחות שם ומשם באר"ה:

יהא חלקי עם מכניסי שבת בטבריא ומוציאי שבת בצפורי. פירש רבינו מהר"י ן' מיגש בתשובותיו כ"י סי' ח"י דטבריא וצפורי בתוך תחום שבת ובחד גברא מיירי דאלו בתרי כל חד יצא שכרו בהפסדו:

ונטעתי חמשה ארזים בישראל וכו' כתבו התוספות דבירושלמי מפרש שהיו יבמות וכו'. וק"ק דבירושלמי ריש יבמות ובראשית רבה פרשה פ"ה אמרו שייבם אשת אחיו והוליד חמשה. וכבר העירו על זה מפרשי הירושלמי שם. והרב יפה מראה שם כתב דביאה ראשונה היה לשם מצוה והשאר לתוספת מצוה. ויש להרגיש על הרב דלא זכר דברי התוס' הללו. ובעיני נראה פשוט דהתוס' הוו גרסי בירושלמי שייבם נשי אחיו:

אמר רב נחמן תיתי לי דקיימית ג' סעודות בשבת. שאלוני כפי מאן דאמר דתיתי לי היינו שהיה עושה דבר נוסף חסידות או זהירות וכמשמעות פשט לשון תיתי לי ניחזי אנן מאי חסידות או זהירות איכא בקיום ג' סעודות דחייב מדינא הוי ומה זה היה לרב נחמן דאמר מר תיתי לי דקיימית ג' סעודות:

והשבתי דאיברא דחזינן להתוס' ריש בכורות שכתבו משם רבינו תם דלא היו נזהרין משלש סעודות מדקאמר בסוגיין תיתי לי דקיימית ג' סעודות משמע דכלן לא היו נזהרין עכ"ל אמנם הדבר קשה בדבר שהוא חיוב מהדין לומר שלא היו נזהרים כלם. ומה גם דצ"ל דגם האמוראים לא היו נזהרים לקיים ג' סעודות דלכן רב נחמן אמר תיתי לי דקיימית ג' סעודות. דאי אמרת דכל תופסי התורה מקיימין מאי רבותי' דר"נ הא כל יודע ספר מקיימין אלא מוכרח דגם הרבה חכמים לא היו מקיימין ולזה אתא ר"נ ואמר תיתי

לי דקיימית וזהו דבר קשה לומר על החכמים דלא עבוד חיוביהו ונכשלים בזה:
ואפשר לישב (א) דידוע דכתב ספר חסידים דהמתפלל ערבית שבת מבעוד יום ומקדש וסועד צריך שיאכל כזית בלילה ממש והרב עולת שבת סימן רס"ז תמה עליו דתוספת שבת דאורייתא ע"ש ויש לחזק דבריו דהרי לכ"ע מקדש מבעוד יום וכתיב זכור את יום השבת ואפילו דכתיב יום השבת מקדש דתוספת שבת דאורייתא. וא"כ אפשר דמדינא דמקדש וסועד מבע"י יצא י"ח סעודת שבת דתוספת שבת דאורייתא אמנם ר"נ מתורת חסידות היה נזהר לאכול כזית והותר בלילה ממש והיינו דקאמר תיתי לי דקיימית ג' סעודות בשבת דייקא דגם סעודה ראשונה השתדלתי לקיים בשבת עצמו בעצומו של יום ולא רציתי להפטר בסעודה מבעוד יום בתוספת שבת:
ועוד אפ' (ב) לומר דכ' הפוס' דסעו' ג' יכול לעשותה במיני פירות וכתב הרב המגיד פ' ל' וז"ל ונחלקו המפרשים האחרונים אם יכול להשלימם במיני פירות ודעת ר"ת דלא וכן נראה מדברי רבינו עכ"ל. וזה ימים שנתקשתי בדבריו ז"ל דהפוסקים כתבו בשם ר"ת דיוצא בסעודה שלישית בפירות וכמו שכתבתי בעניותי במקומו ואנא נפשאי כתבית כן שהבנתי דברי הה"מ דקאי על סעודה ג' לבד והיינו דקאמר אם יכול להשלימן כלומר בתשלום הג' סעודות שהיא הג' יכול להשלימן לשלש סעודות לאכול בג' פירות. איכו השתא חזיתיה להרב שער המלך בהל' סוכה פ"ו דין ז' דף פ"ט ע"ג שכתב דכונת הה"מ דלדעת זה כל הג' סעודות יכול לעשותן בפירות והביא מהרשב"א שכתב בחי' למכילתין דף קי"ז וכן יש שאומרים דאפילו מעביד אותן ג' סעודות במיני תרגימא שפיר דמי עכ"ל. ותמה עליהם מסוגית פרק ג' שאכלו דאם טעה בברכת המזון חוזר בשבת וי"ט דחייב לאכול פת והוא תירץ בדוחק ע"ש. ואני בעניי אומר דתירוצו אינו מחוור כאשר יראה המעיין. וכונת הה"מ יש לפרש כמו שפירשתי זאת לפנים [ואע"ג דלפירוש הרב שער המלך בדברי הרב המגיד מתישב מה שהקשתי על הה"מ שכתב משם ר"ת דלא ור"ת סובר להפך כמ"ש הפוסקים בשמו, מ"מ לפי קצורי טפי ניחא לי לפרש בדברי הה"מ דקאי על סעודה ג' לבד מכמה טעמים חדא דלשון הה"מ שכתב להשלימן מוכח דקאי על סעודה ג' דאי לא לימא אם יכול לעשותן במיני פירות ומה הלשון אומרת להשלימן, ותו דגם לפירוש הרב שער המלך דכונת הה"מ על כל הג' סעודות עדיין לא הונח לנו שכתב הה"מ ודעת ר"ת דלא ומשמע כל הג' סעודות והו"ל לפרש דר"ת בסעודה ג' מתיר במיני פירות. ועוד שכתב וכן נראה מדברי רבינו ומוכח דהשוה דעת הרמב"ם לר"ת ומהרמב"ם מוכח אפילו סעודה ג' שכן כתב וצריך לקבוע כל סעודה משלשתן על היין ולבצוע על שתי ככרות, ונמצא דגם אם נפרש כפירוש הרב שה"ם אכתי לא איפרק מה שהקשינו,

ותו הסוגיא דפ' שלשה שאכלו מוכחת דסעודות שבת בעו לחם. ותו דלא נמצאת סברא זו בראשונים ומ"ש הרשב"א בחידושיו לשונו מעיד שהוא ט"ס כמ"ש לפנים, ועל כן יותר נ"ל לפרש בדברי הה"מ דקאי על סעודה שלישית ולא הוצרך לפרש בהדיא דתרי קמאי לכ"ע בעו קדוש וסמך במאי דנקט להשלימן. ואפשר דט"ס יש בדברי הרב המגיד ובמקום ר"ת צ"ל ר"י דר"י סובר דבעיא גם הג' לחם כמ"ש הטור בשמו סי' רצ"א ובמקום אחר כתבנו בעניותנו דיש מן הגדולים דמשמע מיניהו דר"י היה מסופק:] ודברי הרשב"א אגב רהטאי אמינא דהוא ט"ס וכבר עין רואה דהלשון אינו מתוקן שכתוב מעביד אותן וכונתו דוקא על סעודה ג' והעד על זה דברי הרשב"א עצמו בחידושיו לברכות דף מ"ט שלא כתב אלא דברי ר"ת דסעודה ג' יכול לקיימה בפירות. וסברא זו דכל הג' סעודות יכול לקיים בפירות לא נמצאת בראשונים והיא הפך הסוגיא דפ' שלשה שאכלו כמדובר גם הנה אשו"ר ברהטי"ם דיש להשיב על דברי הרב שה"ם במ"ש על דברי הרמב"ם והרא"ש ואין כאן מקומו. ולכל הדברות האיכא כמה רבוואתא דסעודה ג' יכול לקיימה בפירות. ואפשר דזה רמז בדבריו ר"נ תיתי לי דקיימית ג' סעודות בשבת בחדא מחתא מחתינהו דכלן מקיימן בלחם ולא חילק בין הג' לתרי קמייתא:

ויעלה (ג) מן האר"ש דרב נחמן רבת שבעה לה נפשו מאש"ר שמנה לחמו והוא יתן מעדני מלך בשלש סעודות אלה ולא היה פוטר עצמו בדבר קל אלא מזדרז לקיימן באישו"ר מוסיף בסדר נכון ואופן נאות ולא כיוין להנאת עצמו ח"ו רק כל עצמו וכונתו לכבוד שבת ועל תוספת טובה והדור מצוה צדיק ירון ושמח הו"ד זה מדבר תיתי לי דקיימית ג' סעודות בשבת כי ראויות לקרוא להן סעודות מדובר בם נכבדות עשר ידות והכל בשבת בעבור שבת האי דישנ"א מדושני ענג שבת:

ויבא (ד) דברו של רב נחמן וכונתו על התמדת ותדירות המצוה אין נגרע בשגם הוא בצ"ר כמו חלאים דכאיב ליה כאיבה וכיוצא מיני עצב"י אשר יאמר כי הוא זה אנוס על כל אלין דהוו זריז קדים ולא יעצרנו חולי או טרדא רק שוה בכל זמן ובכל אופן מקיים מצותו ולבבו פונה מהתענג ומרוך בשלמ"א הני תלתא דמרחמי הוא הדבר אשר דיבר תיתי לי דקיימית שלש סעודות בשבת בכל עת אל הקדש כי אין מחסור:

ויגיע (ה) מילין לצד תקון נפשו כי ברב חכמתו הוא היודע כי בא בגלגול לקיים שלש סעודות על דרך מאי דתרגמא רבינו האר"י זצ"ל במאי דקאמר בסמוך אבוך במאי זהיר טפי כי שיח וכי שיג לו שבא בגלגול ההוא לקיים מצוה זו. ואפשר לומר דגם ר"נ ברוח מבינתו חקר וחקק שבא לקיים מצוה זו ולכן ישא בשיחו תיתי לי דקיימית ג' סעודות בשבת כלומר שש אנכי על אשר זכיתי למלאת נפשי זו היא שיבה זו היא ביאה

לקיימינהו ואנכי תקנתי:

ויראה (ו) פנים הנראין לדעת בארש ארשת שפתי צדיק כי הנה נודע מאי דהוו בה קמאי דתנן הוו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס ואלו פ"ק דראש השנה ת"ר האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני או שאזכה לעוה"ב ה"ז צדיק גמור. והרב מהר"ש פרימו תריץ יתיב כי המצות עצמן בעי לקיומינהו שלא ע"מ לקבל פרס. ואולם בעשותו יתר על חיובו כגון זו כי כבר יצא י"ח מצות צדקה ומוסיף על חיובו אל סל"ע נכון לעשות התוספת על מנת לקבל פרס דייקא נמי דקתני סלע זו לצדקה ואפשר דר"נ הרבה לעשות תוספת ענג והדור בסעודת שבת ובצדקתו גם את הכל עשה כמצותו ולא כיוין בתוספת ע"מ לקבל פרס אף דשריותא היא והבריתא קראו בשמו צדיק גמור עם כל זה לדידיה תוספת כעיקר והוא אומר ברמז שלא לשבח עצמו תיתי לי דקיימית ג' סעודות בעבור שבת והכל לשם שמים ולא צירף בעבור כבודו אף בתוספת:

וירצה (ז) במה שכתבו חכמי המדע כי מי שהוא זוכה לקיים הג' סעודות כהלכתן יצא שפע בכל סעודותיו בחול ויאור להם מקדושת שבת. ורב נחמן נצב על דרך בקשה יערוך שיחה זו תפלה רומז על האר"ש תיתי לי כלומר יבא נא אלינו שפע מקדושת השבת בשגם הוא דרך חול היום יקדש בבא אליו נת"ן משפע קדוש' השבת דקיימית ג' סעודות בשבת ועמם אכבדה אל ה' ויאר לנו בסעודתינו בימי החול ויצל אלהים משפע קדושת שבת ויטמנהו בחו"ל:

וישמע (ח) כי ידוע הוא כי כל המצות ותפלות וברכות מלבד טעמם הפשוט כמה פנים לפנים יש ושם חביון בסתר עליון מלין לצד עילאה ורזי דרזין. וכתב הרב מהר"ם די לונזאנו בדרך חיים כי יראה הרואה שני אנשים עברים מתפללין או עושי מצוה ולמראה עינים שניהם יחדו עובדי ה'. אך בחלק"ות דאי חד מיניהו כל רז לא אנס ליה אף הוא היה מתכוי"ן בסודי התפלה או המצוה. ושכנגדו אין לו ידיעה כי אם פשטן של דברים. הנה גבה מאד היודע דרך האמת ובונה בשמים מעלותיו בא בשכרו יתר מאד מאד מחבירו. הנה כי כן אפשר דרב נחמן עלה בכב"ש בכבשי דרחמנא וכיוין בג' סעודות בסודן הנשגב והנורא וזה רמז באומרו תיתי לי דקיימית ככל חוקותן ורזיהן וכונתן הולך תמים ופועל צדק ולזה יקרא קיום ג' סעודות כלפי שמיא כלפי טללא:

ויפקד (ט) נאמנים כל פקודים דאפשר דר"נ היה עשיר ובחול לא נהנה מהעולם הזה ולפי אוכלו מכניסו לקיום הנפש בלבד. וכל קבל דנא בג' סעודות הפליא לעשות לערוך שלחן ולמלך הן שו"ה. זאת היתה לו מטמין ברמז דקיים ג' סעודות בשבת דוקא לאפוקי כל ימי חלדו מסתפק במועט ולא שמה סעודה. וכבר כתב רבינו האר"י זצ"ל כי בחול כל היתר

לכדי חייו וקיום גופו הולך הוא לסט"א. ור"נ היה זהיר למעט בחול ולהרבות בשבת:
ויזכר (י) בהדר"ו זכ"ר אשר הרבה לשמוח בג' סעודות ומתלהב ודבק בה' כאלו עמדו רגליו בבית המקדש שרפים עומדים ממעל בבית המקדש של מעלה וזה רמז באומרו תית"י לי הן הנה שנים שהיה בית המקדש בנוי בראשון ובשני כי האף אמנם מקדש שני עמד ת"ך שנה מ"מ לרוב הצרות והפריצים דל מינייהו עשרה ולא באו חשבון אלא ת"י כמקדש ראשון. וזה רמז תיבת תיתי ב' פעמים ת"י שנות הבתים ראשון וגם שני זה הוצרכתי להשיב לצורך שעה:
תיתי לי דלא סגינא ד' אמות וכו' עמ"ש אני בעניי בספרי הקטן ברכי יוסף א"ח סי' ב' ע"ש ובספרי הקטן מחזיק ברכה ע"ש:

דף קיט.

עבידנא יומא טבא לרבנן. פירש"י ראש ישיבה היה ועמ"ש מהרש"ל בים של שלמה סוף פרק מרובה. ומ"ש שם שאפי' אביי שהיה חולה ומצמצם כמ"ש פ' במה מדליקין וכו' ע"ש יש לדחות כאשר יראה הרואה וע"ש סי' ל"ו: [שוב ראיתי להתוס' פ' הזרוע (חולין דף קל"ג) ד"ה משקל שכתבו דאביי לא היה עשיר ועמ"ש בעניותי בקונטריס זה לפנים בכתובות על דף ס"ה בס"ד :]
תיתי לי דכי אתי צורבא מרבנן לדינא וכו'. עמ"ש בעניותי בס' הקטן ברכי יוסף ח"מ סימן ט"ו אות ג' בס"ד:
ר' אבא זבן תליסר פשיטי בשרא מתליסר טבחי. אפשר דהיו מדקדקים במספר זה רמז לשכינה וקב"ה כי השבת עילוי לשכינה וכמ"ש לקראת שבת מלכתא והשכינה מדה ז' ואנו מכונים לחברה עם דודה הרומז לוי"ו שבשם ויחוד ז' עם ו' הוא תליסר וזה רמז שבת ז"ו [ומלכות נקראת ז"ו כידוע רמז כי השכינה] כל חשקה להתחבר עם דודה. וה"ט דישראל נקראים עם ז"ו כמש"ה עם ז"ו יצרתי לי:
יוסף מוקיר שבי וכו' פגע ביה ההוא סבא א"ל מאן דיזיף שבתא שבתא פרעיה. יש להעיר לפי פירוש המפרשים שכתבו התוספות בחולין דף ז' דכל מקום שאמרו ההוא סבא הוא אליהו זכור לטוב אמאי הוצרך אליהו ז"ל לפגוע בו. ותו לתת קצת טעם להפלגת שכר זה. ותו מה הלשון אומרת מאן דיזיף שבתא. ואפשר במ"ש המפרשים דהעושה דבר שלא נתחייב בו יכול לקבל שכרו בעה"ז. ומ"ש רז"ל שכר מצות בהאי עלמא ליכא היינו מצות לפי שעור מה שהוא חייב מן הדין אך אם מוסיף דבר שלא נתחייב אפשר ליטול שכרו בעה"ז. ולפי"ז יוסיף מוקיר שבי שהיה מפליג להוסיף

תוספת מרובה לכבוד שבת עד שנתפרסם ואסיקו שמיה מוקיר שבי. והתוספת הגדול הזה פרע לו הקב"ה בעה"ז תליסר עליתא דדינרי והוא כמספר ז"ו יחוד קבה"ו כמ"ש בסמוך. וכדי שלא ירע לבו דאכל שכרו בעה"ז לזה בא אליהו זכור לטוב וא"ל מאן דיזיף שבת דדומה בצד מה להלואה שלא היית חייב והגדלת והוספת לכבוד השכינה הנקראת שבת לכן שבתא פרעיה. ושכר המצוה עצמה היא שמורה לעה"ב כי כל זה הוא בעד התוספת. ויען שמהשבת יושפע שפע ברכה לכל השבוע כי שם ציוה ה' את הברכה. והאיש הזה היה מפליג לכבד השבת והיה לשם שמים לכבוד השכינה וליחדה מדה כנגד מדה נחה עליו ברכת ה' ובאה באמצעות דג גימט' ז' שבזכות השבת שמכבד זאת היתה לו ובישרוהו מן השמים שלא ישלוט בו עין הרע כשם שהדגים אין העין שולטת בהם:

דאמר ר' חייא בר אבא פעם א' נתארחתי וכו' כתבתי אני בעניי קצת במאמר זה בספרי הקטן ראש דוד סוף דף ס"ה ע"ש:

דף קיט:

אמר ר' אלעזר לעולם יסדר אדם שלחנו בע"ש אעפ"י שאינו צריך אלא לכזית. לאו דוקא כזית אלא בעי טפי ובה"ג והטור והר"ן כתבו דבעי בסעודה ג' כביצה. א"נ ה"ק אעפ"י שאינו צריך אלא לכזית ובגדר זה יכול לאכול כשעור כמ"ש בעניותי בספר הקטן ברכי יוסף א"ח סי' רצ"א ע"ש ובקונטרס שיורי ברכה:

אין העולם מתקיים אלא בהבל פיהם של תשב"ר. אפשר לתת טעם לזה במה שביארנו טעם שהעוסק בתורה מאריך ימים כי הנה אדה"ר באכילת עץ הדעת פגם בכל אבריו אך הקנה לא נהנה כי הוא מוציא קול והקול רומז לוי"ו שהוא חיים כמ"ש בזהר הקדוש ובא מהקנה שלא נפגם ולכך הלומד תורה מאריך ימים. וז"ש שהעולם מתקיים בהבל תשב"ר שהוא קול שאין בו חטא ובא מהקנה שאין בו חטא וקול הוא רומז לוי"ו שהוא חיים ומחיה העולם. א"נ אפשר במ"ש במ"א כי תורה גי' ס"מ ולי' לבטלם והתנוקות שאין בהם יצה"ט ולומדים תורה הוא מכניעם ביותר שלא יקטרגו ומתקיים העולם. וא"ל ר"פ לאביי דידי ודידך מאי כלומר שאנו עוסקים בקדשים והוי כקרבנות ותהיה התורה תמימה ותירץ לו אינו דומה הבל שיש בו חטא כי העסק בתורת הקרבנות אינו מועיל כקרבן לגמרי כמ"ש המפרשים ויש בו חטא קרינן ביה: [והרב הקדוש מהרח"ו כתב דנקט לשון זה בהבל תשב"ר ולא אמר בלמוד התנוקות לפי שהתנוקות אינם יודעים מה שלומדים ואין להם שום כונה כי אם הבל פיהם מן השפה ולחוץ ולכן אינו מתקיים

בהבל פיהם אלא העה"ז החומרי דהיינו הארץ. אבל הגדול שלומד תורה כהוגן ובכונה עליו נאמר ואשים דברי בפיך אשר אם הוא יתברך ישימהו בפי האדם יגדל בכח ובכונה אז לא בלבד שיתקיים העולם השפל שהוא הארץ כי גם השמים מתקיימים כמש"ה לנטוע שמים וליסוד ארץ השמים בעבור ההבנה והכונה והארץ משום הבל פה, אמנם מפני שהגדול לפעמים מדבר דברי הבאי ורכילות ולה"ר נמצא שסותר מכאן ובונה מכאן משא"כ התנוקות שאין בהם דבור רע לסתור אלא לבנות לז"א בלשון שלילה אין העולם מתקיים דהיינו הארץ הזו אלא בהבל פי התנוקות עכ"ד ז"ל:

ולדברי הרב ז"ל אפשר דשאלת רב פפא לאביי דידי ודידך מאי אפשר דמספ"ל דמ"ש אין העולם מתקיים אפשר דלא אתא לאפוקי אלא להמון העם שאין העה"ז שהוא הארץ מתקיים בעבורם אבל הת"ח שמתנהגים בסדר קדושה ומכוונים בתורה לא איירי בהו דהם מקיימים השמים ג"כ ואינם פוגמים הדיבור בלשון הרע וכיוצא. ולהכי שאל דידי ודידך מאי דיש מקום לומר דמקיימים גם השמים, והשיבו אינו דומה הבל שיש בו חטא, כלומר הדברים כפשוטן דדוקא קאמר אין העולם מתקיים אלא בהבל תשב"ר ופוסל הכל משום דאע"ג דאין פגם בלשון אבל יש בו חטא כי אין אדם צדיק בארץ וכו' וקרי ביה הבל שיש בו חטא ודוק]:

דף קכ.

הול"ל גמר ושכח. מקשים דהכא משמע דיותר בושה לומר שלא למד מלומר דלמד ושכח והרי בזבחים פרק י"ב אמרו על פ' וייטב בעיניו דהודה משה רבינו ולא בוש לומר לא שמעתי אלא שמעתי ושכחתי נראה דשמע ושכח יותר בושה ותירץ עט"ר אבא מארי זלה"ה דשאני משה רבנו ע"ה דלגבי דידי' היא בושה יותר לומר שמעתי ושכחתי. אבל לא שמעתי אינו בושה כלל דאכתי לא נתיחד לו הדבור בפרט זה ובכל יום הולך ומוסיף ללמוד מה'. אבל לשאר אינשי הוא בושה לומר לא למדתי דנתרשל ולא למד תורה מרבנן קדישי דגמירי כל אוריתא וכן אמרו ביומא דאומרים לכ"ג שמא שכחת או שמא לא למדת דלא למד הוא יותר בושה עכ"ד:

ולובש כל מה שיכול ללבוש וכו' עמ"ש בעניותי בס' הקטן ברכי יוסף א"ח סי' ש"א אות י"ב בס"ד:

דף קכד.

ידו על כתף חבירו פירש"י דלא מטלטלי מקלות. ובפסחים דף נ"ה פירש"י שאינו יכול לתקן המקלות. הרב מהר"י קונקי זלה"ה בנימוקיו כ"י:

דף קכה:

ומצא נדבך של אבנים צאו ולמדום וכו'. הרי"ף השמיט דין נדבך ועמ"ש הרי"ף ריש פ' נוטל ועמ"ש הרב המגיד פ' כ"ה ומרן בב"י סי' ש"ח ומה שתמה מור"ם בדרכי משה על מרן ועמ"ש אני בעניי בס' הקטן מחזיק ברכה בקונטריס אחרון סי' ש"ח בס"ד:

דף קכז:

גדולה הכנסת אורחין וכו' וכל המאמר. כתבתי קצת בזה אני בעניי בס' הקטן ראש דוד פ' וירא בס"ד:

דמאי הא לא חזי ליה כיון דאי בעי מפקר לנכסיה וכו' מהכא מוכח דשרי להפקיר בשבת הפד הרב פר"ח סי' תל"דוכבר ראיתי קונטריס לא' קדוש שהוכיח מסוגיא זו ומסוגיות אחרות דשרי להפקיר בשבת נגד הרב פר"ח. ואחר זמן רב נדפס ס' שער המלך וראיתי להרב ז"ל ה' לולב דף צ"ז ע"א שהקשה מסוגיא זו והביא משם הרב עבודת הגרשוני דשרי בפשיטות מסוגיא זו. אך הרב זלה"ה שם לעיל דף צ"ו הביא מדברי הריטב"א בחי' כ"י דכתב דאסור להפקיר בשבת כמ"ש הפר"ח ונדחק לפרש דבריו ע"ש:

רש"י ד"ה כל היכא דאמרי מעשה בחסיד א' או ר' יהודה בן בבא או ר"י בר אלעאי הא דהוצרך רש"י לפרש זה כאן טפי משאר דוכתי הרב ברכת הזבח פ"ב דתמורה דף ט"ו כתב שני דרכים בזה ע"ש: [ועיין בקונטריס זה לפנים שם במסכת תמורה על דף ט"ו מ"ש בעניותי על דברי הרב ברכת הזבח ע"ש ודוק]:

דף קל.

עדיין עושין אותה בשמחה וכו' כד הוינא טליא שמעתי משם הרב הגדול מהר"ם ן' חביב זלה"ה שדקדק תיבת עדיין במשז"ל מפני מה ניתנה מילה בח' שלא יהיו העולם שמחים ואביו ואמו עצבין אבל בזה"ז שאינה יכולה ליטהר עד זמן הרבה היה ראוי שלא יהיה שמחה לז"א עדיין עושים אותה בשמחה. והקשו על הרב ז"ל דזה דברי רשב"ג וחומרת ר' זירא אחר כך. ואני בעניי אמרתי דיש לקיים דרך הרב ז"ל במ"ש פ' ערבי פסחים (פסחים דף קי"ב ע"ב) דציוה ר' ישמעאל בר' יוסי לרבי אשתך טבלה אל תזקק לה לילה ראשונה

אמר רב ובנדה דאוריתא הואיל והוחזק מעיין פתוח וכו' ופירש"י קודם שהחמירו לישב ז' נקיים ואפי' רואות כל ז' טובלות ליל ח' וכו' ע"ש ומוכח דגם בימי התנאים התחילו להחמיר שלא ליזקק ליל ח' דירדה חולשא ולז"א עדיין עושין אותה בשמחה ואחר זמן נדפס ס' שארית יעקב להרב החסיד מהר"י אלגאזי זלה"ה ובו בפרק ראיתי שהביא דרך הרמב"ח והקושיא הנז' ואיהו מפרק לה ועתה אין הס' בידי רק זכורני שתירוצו לא הונח לי בו בפרק. והרב ישרש יעקב הביא דרך מהרמב"ח כולו ע"ש:

דף קל:

דר"א שמותי הוא. התוס' הביאו מהירושל' דתרומות שהוא מבית שמאי עיין שם. [ועיין מה שכתבתי בסנהדרין דף ס"ה ובנדה פרק קמא] וכן הוא בירושלמי עוד פרק ט' דשביעית ופרק קמא דביצה ופרק המביא וכן נראה ממה שכתב הריטב"א בביצה דף ד' הביאו בשיטה מקובצת שם. ויש להרגיש עמ"ש הריטב"א גופיה פ"ק דנדה והרב יבין שמועה כלל רמ"ב כנראה שלא ראה דברי הירושלמי במקומם. ומ"ש בירושלמי סוף פ"ב דבכורים כבר פירשוהו הרב שדה יהושע ומהר"ר אליהו ע"ש ודוק הטב כי קצרתי ובמקום אחר הארכתי בס"ד:

דף קלא:

תוס' ד"ה אי מעומר וכו' מילתא דאתיא במה הצד טרח וכתב לה קרא וכו' שמעתי מקשים מדברי התוס' הללו וממ"ש הריטב"א בקידושין דף ל"ה מהש"ס ובמציעא דף ל"א ע"ב הביאו בשיטה מקובצת על ה' מש"ל פ"ד דמלוה סוף דין א' שכתב דמילתא דאתיא מביניא לא כתב לה קרא והוי הפך התוספות והריטב"א:

דף קלט.

אמר עולא אין ירושלם נפדית אלא בצדקה וכו' עמ"ש בעניותי בס' הקטן דברים אחדים דף פ"ח ודף קי"ח בס"ד:

דף קמ:

אר"ח אנא לא בעניותי אכלי ירקא וכו' עיין בשער המצות למהרח"ו זלה"ה פ' עקב מה שפירש רבינו האר"י זצ"ל ע"ש ויאורו עיניך:

אמר להו רב חסדא לבנתיה וכו' מסוף מאמר זה הקשה בהגהות מיימוניות עמ"ש הרמב"ם פט"ו דאישות והרב לחם משנה עמד בקושיא זו ותירץ ע"ש ולנו בעניותנו אין

דברי הרב ז"ל מחוורים וקושיתם לא קשיא מידי וכבר רמזנו הדברים בספרי הקטן ברכי יוסף א"ה סי' כ"ה בס"ד:

דף קמה:

בהמה בגימט' חמשין ותרתין הוו. ראיתי להרב ישרש יעקב ביומא דף נ"ד דאיתא התם נמי זה המאמר שהקשה מנ"ל גימט' אימא כפשטה ותירץ משם מהר"י פינטו דהול"ל ועד בהמה וכתיב עד לדרשא עכ"ל ותימא על שני המאורות הגדולים דהרי בקרא כתיב ועד בהמה ואין לו' דט"ס נפל בדבריהם כאשר יראה המעיין. גם מה שתירץ הרב מהרח"א שם דעד בהמה יתר דכבר אמר ולא שמעו קול מקנה והול"ל ועד עוף וכו' יש להשיב דברישא כתיב ולא שמעו קול מקנה על שמיעת קול והדר אמר טעם בלי נשמע קולם הוא דנדדו הלכו. והנכון מ"ש שם משם הרי"ף דהול"ל מבהמה ועד עוף חדא דבמקנה קאי. ותו דהוי זו ואצ"ל זו והול"ל מבהמה ועד עוף דהוי זו אף זו דאף במשנה ובריתא אין לומר זו ואצ"ל זו כי אם מדוחק וכ"ש בקרא משום הכי לדרשת גימטריא אתא:

דף קמו.

ופליגא דר' אבא בר כהנא וכו' הקשה הרב עיון יעקב אימא דמאי דקאמר ישראל שעמדו על הר סיני הכונה ע"ר וגרים שנדבקו בישראל ואסיק בצ"ע ולק"מ דמ"ש ישראל שעמדו על ה"ס משמע ישראל ממש ואי ישראל פסקה זוהמתן מיעקב אע"ה לא הול"ל ישראל:

דף קמז:

ר' אלעזר בן ערך אקלע וכו' החרש היה לבם וכו'. פירש הרב הקדוש מהר"ר שמשון מאסטרפולי דיש קליפה להשכיח הלמוד שמה ריב ויש לה תר"ה חיילות כמנין אדר"ת וכתוב על מצח משיח בן דוד כד"ת לבטלה ור' אלעזר בן ערך שלט בו קליפה זו ולכך טעה וקרא החרש היה לבם וטעה ושינה לקרות באותיות ריב וגם החרש היה לבם גימט' תר"ה שהם חיילותיה אך החדש הזה לכם גימט' כד"ת שהוא המבטלה והוא נלכד וקרא החרש היה לבם שיש ריב באותיות אמצעיות ששינה והוא גימט' תר"ה ששלטו בו הקליפה הנז' וחיילותיה. זהו בירור דברי הרב הנזכר ובילקוט ראובני פ' תולדות ובלקוטים שבסוף ס' קרנים הביאו דרך הנז' ויש שם טעיות. ואני בעניי אמרתי איזה ציצים ופרחים בהקדמה זו בספרי הקטן פני דוד על התורה פ' בא ע"ש:

ואמרי לה ר' אלעזר ן' ערך שמו וכו' בס' לב אריה פ' חקת במאמר כשעלה משה למרום מצאו להקב"ה שאומר אליעזר בני אומר עגלה בת שנתה וכו' כתב משם הרב מהר"ר ישראל מלאדמר דר"מ הוא ר' אלעזר בן ערך וז"ש אלעזר בני אומר עגלה וכו' ע"ש באורך ועמהם הסליחה של הרב ישראל והרב המחבר כי הא דעגלה בת שנתה הוא ר' אליעזר הגדול תלמיד ריב"ז חבירו של ר' אלעזר ן' ערך והוא סתם ר' אליעזר דמתני' וזו משנה בפרה בשם ר' אליעזר ביו"ד והיינו דקאמר שם האחד אליעזר. גם ר"מ אינו ר' אלעזר בן ערך דר"מ תלמיד ר"ע תלמידו של ר"א. ור' אלעזר בן ערך חבריה דרבא דרביה דר"מ. ומה שאמרו בש"ס בעירובין כי הכא ואמרי לה ר' אלעזר בן ערך שמו וכו' ומקמיה הכי אמרו לה ר"מ שמו אלא ר' נהוראי וכו' אין כונת הש"ס כמו שחשבו וכבר האריך בזה הרב ס' יוחסין והסכים לדבריו הרב עטרת ראש דף יו"ד ע"ש ובהקדמת מהר"ם מלובלין ודוק: [ועיין מ"ש הרב סדר הדורות ריש אות ן' שהאריך בזה והביא כמה מפרשים אך לא זכר מהקדמת שו"ת מהר"ם מלובלין ע"ש באורך ועיין מה שרמזתי לקמן בערובין דף י"ג ודוק הטב]:

דף קמט:

כל שחבירו נענש על ידו וכו' ממאי דאמרינן בסוגיין צדקיה צדיקא מאי ה"ל למעבד מוכח דמי שביזוהו או הזיקוהו ולא קלל ולא צעק אבל מן השמים העניש למבזה ומזיק אינו בכלל כל שחבירו נענש על ידו כיון דהוא לא קלל ולא צעק דאם מן שמים נלחמו בעבור כבודו איהו מאי אית ליה למעבד. ויש לעמוד בזה מההיא דפרק לא יחפור על רב אדא בר אהבה דכל חד מאמוראי אמר אנא ענישתיה וכתבו התוס' התם שהיו מצטערים שנענש על ידו כדאמרינן כל שחבירו נענש וכו' והרואה יראה התם דאיכא בינייהו מי שלא קלל ולא דיבר רע ואמאי הוה מצטער מי שלא קלל ולא התפלל להענישו. ולולי דברי התוספות דהתם יש לפרש דהתם דהיו מצטערים דהגם דאינו בסוג כל שחבירו נענש ע"י אין מכניסין אותו במחיצת הקב"ה מ"מ לא יבצר מאיזה עונש כדאמרינן פרק חלק דא"ל הקב"ה ע"י נהרגו כהנים ונטרד דואג וכו' ודין גרמ"א בצער לו יפתח פיו אנא ענישתיה דהא מיהא בעי לכפור"י. ואין להקשות ממ"ש פרק קמא דברכות דא"ל שמואל לשאול למחר אתה ובניך עמי במחיצתי והא אמרינן כל שחבירו נענש ע"י אינו נכנס במחיצת הקב"ה ובודאי דמחיצת שמואל מחיצת הקב"ה ושאול הרג בצוויו אחי מלך וכל כהני נוב. דהרי שם בברכות אמרו כל העושה דבר עבירה ומתביש מוחלין לו ויליף לה מהא דשאול וא"כ הרי ע"י הבושה נתכפרו עונותיו ולא עוד אלא שנהרג ודאי נתכפר

לו הכל וזכה למחיצתו של הקב"ה. ועדיין יש לעמוד ממ"ש פ"ק דגטין השכם והערב לבית המדרש והוא יפילם חללים. וגם מכמה דוכתי שאמרו נתן עיניו בו ועשאו גל של עצמות. ויש ליישב:

דף קנ.

מתני' מני כריב"ק וכו' דע שיש גירסא אחרת ועפ"ז יובנו דברי הרשב"א בחידושיו כמ"ש בעניותי בספרי הקטן ברכי יוסף סימן ש"ז בס"ד:

דף קנ:

ועלתה בו צלף וכו' החסיד הזה היה גלגול צלפחד [בס' לקוטי ש"ס הנדפס מחדש הביאו משם הרב בתוספת ע"ש]: ובא לתקן מה שחילל שבת ולכן בשביל שחשב בשבת לא רצה לגדור וכו' ונמחל ונתקן ועלה צלף"חד והיתה פרנסתו ממנו וע"י שבת הומת במקושש ועתה ע"י שבת חיה, עמק המלך עש"ב:

דף קנא:

אריא אבי תרי וכו' יש להעיר דא"כ על א' נפיל ואמאי אצטריך שידמה לו כבהמה ואם נדמה לו כבהמה אפילו תרי ואמאי קאמר ומוראכם. ותו קרא דיליף מיניה אדם ביקר מתחיל בלשון יחיד ומסיים נדמו ל' רבים. ואפשר דאחד צריך זכות גדול כדניאל ע"ה. אך תרי הגם שאינם כ"כ צדיקים ניצולים אא"כ יהיו רשעים דאז ידמו לחיה כבהמות. וז"ש ואדם ביקר בל ילין נמשל כמו שפירש"י בסוגיין נמשל החיה מושלת בו. וזה האחד כמו שנים רשעים כבהמות נדמו דכשהם רשעים אף בב' מושלת ודוק:
מילט קא לייטת וכו' עמ"ש בס' הקטן דברים אחדים דף ע"ד משם הרב מהר"ר יהונתן ומה שהוספתי בעניותי קצת בסוף בס"ד ע"ש:

דף קנב.

מפני מה לא הקבלנו פניך ברגל וכו' עיין מ"ש הרב ישרש יעקב בזה ומ"ש אני בעניי על דבריו של גדול בקונטריס שמחת הרגל רות דף נ"א ע"א בס"ד:
רב כהנא וכו' נגיד ואתנח אמר ש"מ בטיל חמדיה דרב. לכאורה יש לדקדק דרב איש האלהים קדוש אמאי אתנח והרב עיון יעקב פירש שאינו יכול לקיים ולערב אל תנח ידך. ואפשר להוסיף ביאור כי מצוה זו לקיימה כתקנה בקדושה עליונה ליחד הדודים למעלה אין שיעור לגדולתה והוא בקדושתו העצומה לעשות כוני"ם היה בונה בשמים

מעלותיו. וכן להרחיק כל הרהור וכיוצא מסדר קדושה הן בעוד כחו במתניו איכו השתא כי הן מחסור כמה מצות וענפיהן נגיד ואתנח על ביטולם:

אמר רב כהנא מאי דכתיב כי הוא אמר ויהי זו אשה וכו' אפשר לומר במה שביאר הרב פרשת דרכים שהוראת ומבחן הזווג אם הוא הגון וראוי הן הן הבנים שאם הבנים הגונים זרע ברך ה' ממילא נודע שהזווג היה הגון נאה ויאה ואין בו שמץ פסול והאריך הרב בזה עלי בא"ר כמה כתובים ומאמרי רז"ל. וזהו שרמז כי הוא אמר ויהי זו אשה כי מה' יצא הדבר לזווג זיווגים בת פ' לפ'. ומאן מוכח כי מאת ה' היתה זאת והזווג מתוקן ומקובל דעדיין אפשר דזווג זה לפי מעשיו כי מ"ש בש"ס לחלק בין זווג ראשון לשני רבינו האר"י זצ"ל פירשו על הגלגולים. וזמנין דמשכחת דעונותיו היו מבדילים [שלא] לקחת זיווגו כמ"ש רבינו האר"י זצ"ל. וא"כ מי יימר כי הוא אמר ויהי זו אשה והיא זיווגו והוא מאת ה' לז"א הוא ציוה ויעמוד אלו הבנים כי מהבנים ניכר והוא מופת על הזווג דכיון דהבנים נטעי נעמנים בני עליה זרעא מעליא משם ראיה כי מאת ה' היה:

ואני שמעתי באומרים בחלוקת כי הוא אמר ויהי זו אשה במ"ש פ"ג דסוטה איש ואשה זכו י"ה ביניהם לא זכו אש אוכלתן והיינו דדריש כי הוא אמר ויהי זו אשה כי בתיבת ויהי שם נרמז שתי החלוקות לטיבותא או לריעותא ו"י אם לא זכו. ה"י אם זכו י"ה ביניהם. וז"ש זו אשה כי בפסוק רמוז אשה רעה וטובה:

כי הוא אמר ויהי זו אשה וכו' עמ"ש בעניותי בס' הקטן דברים אחדים דף מ"ז ע"ד בס"ד:

תנא אשה חמת מלא וכו' אפשר לפרש בהקדים מ"ש הרב מהרח"ו ז"ל בדרשותיו כ"י פ' תזריע כי בחטא אדה"ר נתערבו טוב ורע וענינו שנדבק בס"מ ונחש זכר ונקבה. אמנם אדם להיותו זכר לא שלט בו הקליפה כל כך רק בבחינת הערלה וכמשז"ל אדם מושך בערלתו היה ובהמולו בשר ערלתו מתרחקת ממנו הקליפה אבל חוה להיותה נקבה כי שם עיקר אחיזת הקליפה כנודע הטיל בה הנחש זוהמא גמורה ונתדבק בה דבוק גמור ולכן תנוקת מטמאה בועלה בקטנותה ובכל ירח ימים מתדבקת בה הזוהמא כדמיון הירח שבכל שלשים יום יש בו מילוי וחסרון ולכן בלדתה בת וטמאה שבועיים כנדה אחת לה ואחת לבת הנולדה שגם עליה תעבור קוץ התרעלה טומאת נדה החמורה. אמנם אדה"ר לא היה חטאו כל כך והזוהמא בערלה ובאשר יכרות הערלה טהור ולכן וטמאה שבעת הימים בעבורה שילדה אבל הבן ביום הח' ימול בשר ערלתו זהו תורף דבריו ז"ל והוא האריך בזה הרבה. וז"ש אשה חמת מלא צואה רמז לצואת וזוהמת הנחש אשר בה נתדבקה דבוק גמור. והראיה על זה ופיה מלא דם שיש לה נדה וזיבה שכל זה מזוהמא ההיא וכמ"ש הרב מהרח"ו זצ"ל שם באורך וזה יורה היות הזוהמא

דבוקה בה. ומדוקדק עוד במה שהוסיף לבאר הרב מהרח"ו זצ"ל פרשת בראשית כי חוה נכנסה הזוהמא בתוכה והאדם עליו מבחוץ בסוד ותהי נדתה עליו עש"ב וז"ש אשה חמת מלא צואה שהזוהמא נכנסה בתוכה ממש משא"כ האיש. ואפשר זה כונת מאמר סבתא בביתא סימא בביתא סבא בביתא פחא בביתא דהאשה חמת מלא צואה מרובה מחמת"ה ושופעת דם נדה וזיבה ובזקנותה כבר פסקה זוהמתא וחדל להיות לצר"ה ארח והיא טהרה ממקור דמיה ולכן סבתא סימא בביתא דכבר כלה זוהמתא. אבל האיש פחא בביתא כי כשל כחו ללמוד תורה ולקיים המצות כמו שהיה. וז"ש אשה רעה צרעת לבעלה יגרשנה ויתרפא דאשה רעה גברה זוהמתה ומתדבקת כצרעת. יגרשנה ויתרפא כי האיש אינו דבק אלא מבחוץ כמ"ש ותהי נדתה עליו כמ"ש הרב מהרח"ו:

ומ"ש והכל רצין אחריה אפשר במ"ש הרמב"ם כי רוב בני אדם מתים מרוב ת"ה כידוע וז"ש והכל רצין כרץ שמקרב הדרך במרוצתו כן האדם מקרב דרכי מות בסיבת האשה וז"ש והכל רצין במספר ימי חייהם רצין להגיע למיתה אחריה בסיבתה:

א"נ אפשר לפרש במ"ש הרב עמודיה שבעה עמוד ה' דטעם הנדה אמרו ז"ל שהיא שפכה דמו של עולם וכו' והענין דבהיות דבאה תקלה גדולה על ידה וגרמה מיתה לכל העולם לא יתרצה האדם לקחת לו אשה ובפרט אדה"ר אחר מה שארע לו על ידה ובראשו נגעו יפרד ממנה לגמרי שתוסיף להחטיאו. לכן הקב"ה עשה לאשה דם נדה להזכירה ולהזהירה שלא תוסיף להחטיא האדם ותראה בושתה על שהחטיאה לאדם וזה תקון גדול לאשה שהאדם יסמוך על זה ומורא לא יעלה על ראשו שהאשה תחטיאנו ע"ש באורך. וז"ש אשה חמת מלא צואה מקור הזוהמא מצד הנחש כשהחטיאה את האדם וגרמה לשפוך דם האדם לכן פיה מלא דם שתראה בושתה מה היה לה על שהחטיאה אדם ותזכור שלא להחטיאו ומזה נמשך והכל רצין אחריה כי על ידי הנדה זכרון מזכרת עון ולא יהא לבם נוקפם שתחטיא אותם:

ועוד אפשר לומר דרך פשט במשז"ל שהנדה יפה לאשה שאם היתה מותרת תדיר היה בעלה קץ בה ועל ידי שהוא פורש בנדה מחבבה והרי היא אצלו בהגיע תור טהרתה ככלה וז"ש ופיה מלא דם ועל כן הכל רצין אחריה כי פרישות הנדה לטוב לה ומתאוין ורצין אחריה והוא לטוב לה:

דף קנב:

עד שיתעכל הבשר וכו' עיין תשובת הרשב"א סי' שס"ט ובשו"ת שבות יעקב ח"ב סי' צ"ז ובתי"ט פ"ב דאבות ומ"ש בס' הקטן ברכי יוסף י"ד סי' שס"ג בס"ד ועיין תשובת הרדב"ז דפוס ויניציא סי' תפ"ד מ"ש על תשובת הרשב"א הנז':

היכי אסקיה לשמואל בנגידא. עיין מ"ש הרדב"ז בתשובו' החדשו' דפוס פירדא בענין זה שהאריך לישב האי דאסיק שמואל ע"ש באורך:

דף קנג.

ר"א אומר שוב יום אחד לפני מיתתך וכו' פירש רבינו האר"י זצ"ל שיש לכל אדם יום בשבוע שבו יצליח ואי אפשר שימות בו וזהו בעצם שוב יום אחד לפני מיתתך אלא שגם זה לא ידע האדם וכו' עש"ב:

מי שהחשיך בדרך וכו' אני בעניי דרך רמז כתבתי במשנה זו מוס"ר מעי"ר בספרי הקטן ראש דוד פ' תזריע דף ע"ו עמוד ד' בס"ד ע"ש:

דף קנה:

דרש ר' יונה אפתחא דבי נשיאה מאי דכתיב יודע צדיק דין דלים יודע הקב"ה בכלב שמזונותיו מועטין וכו' אפשר דרך הלציי דדרש זה אפתחא דבי נשיאה להורות צדקתו יתברך שמרחם אפילו על הכלב להשהות אכילתו ג' ימים. וממנו ילמד הנשיא לרחם על הבריות ולבקש מנוח אשר ייטב להם:

והנה שמעתי מעטרת ראשי אבא מארי זלה"ה על שם הרב הגדול מהר"י רוזאניס זלה"ה כונת הכתוב בישעיה סי' נ"ו והכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה והמה רועים לא ידעו הבין כולם לדרכם פנו וכו' דמאי אית להו לכלבים עם הרועים ופירש ז"ל דהקב"ה עשה טובה לכלבים להשהות אכילתם ג' ימים ואינם יודעים זה. גם רועי ישראל בהיותם מכוונים לש"ש להנהיג ישראל לישר הדורים וכיוצא ה' עמם עזרם ומגינם כדכתיב והיה ה' עם השופט והם אין סומכין על זה ופורקים מעליהם העול. וז"ש והכלבים עזי נפש צועקים למזונותם. לא ידעו שבעה הטובה שעשה הקב"ה להם שישבעו ג' ימים באכילתם. ודומה לזה והמה רועים לא ידעו הבין שאם מתעסקים לש"ש בצרכי ישראל ה' עמם כדכתיב והיה ה' עם השופט ופורקים עול כלם לדרכם פנו איש לבצעו מקצהו:

דף קנו.

אמר אברהם לפני הקב"ה רבש"ע בן ביתי יורש אותי וכו' עיין מ"ש אני בעניי בספר הקטן דברים אחדים דף קפ"א ע"ב בס"ד:

דף קנו:

א"ל שמואל אי בר ישראל הוא אזיל ואתי. יש להעיר דנהי דאין מזל לישראל וזמנין דניצול אבל ידוע דכמה זמנין בעונות שולט המזל ותחול הגזרה ואיך שמואל אמר בפשיטות ואפשר דהגם דהוא ישראל לא אתי. ואפשר דשמואל היה בטוח שהקב"ה יצילהו לקדש שמו יתברך ולפרסם כי ישראל מאותות השמים אל יחתו ויראה אבלט חכם שבאומות מעשה ה' כי נורא הוא ולכן אמר בפשיטות אי בר ישראל הוא אזיל ואתי וכתיב בצדיקים ותגזר אומר ויקם לך והוא ברחמיו הזמין צדקה זו לידו להצילו כן צדקה **לחיים**:

דף קנז.

תוס' ד"ה מ"ד אשם ודאי לא בעי ידיעה בתחילה עמ"ש הרב חידושי הלכות ומה שכתבתי בעניותי בספרי הק' שער יוסף דף י"ט ע"א וע"ש מ"ש בדברי התוס' הסמוכים בריש דף ע"ב ד"ה בעל חמש וכו' ע"ש: